

Eerlijke Verzekeringswijzer

Eerlijke Verzekeringswijzer

Beoordeling van het duurzaamheidsbeleid van
tien verzekeringsgroepen – vierde actualisering

Een onderzoeksrapport voor:
Amnesty International, Dierenbescherming, FNV,
Milieudefensie, Oxfam Novib en PAX

17 november 2016

Eerlijke Verzekeringswijzer

Beoordeling van het duurzaamheidsbeleid van tien verzekeringsgroepen – vierde actualisering

Een onderzoeksrapport voor:

Amnesty International, Dierenbescherming, FNV,
Milieudefensie, Oxfam Novib en PAX

17 november 2016

Onderzoek: Hester Brink, Michel Riemersma, Margreet Simons, Joeri de Wilde

Over dit rapport

Dit rapport is geschreven in opdracht van de Eerlijke Verzekeringswijzer. De Eerlijke Verzekeringswijzer werd op 16 september 2013 gelanceerd als een gezamenlijk initiatief van Amnesty International, Dierenbescherming, FNV, Milieudefensie, Oxfam Novib en PAX. Het doel van dit project is het verduurzamen van de financieringen en beleggingen van belangrijke, in Nederland actieve, verzekeringsmaatschappijen. Dit rapport is de vierde actualisering van het beleidsonderzoek van de Eerlijke Verzekeringswijzer.

Over Profundo

Met gedegen onderzoek en advies wil Profundo een praktische bijdrage leveren aan een duurzame en sociaal rechtvaardige wereld. Met diensten op maat helpen we onze opdrachtgevers om hun duurzame ambities te realiseren. Thematisch houden we ons bezig met grondstofketens, de financiële sector en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Meer informatie over Profundo is te vinden op www.profundo.nl.

Auteurs

Het onderzoek voor dit rapport is uitgevoerd en beschreven door Hester Brink, Michel Riemersma, Margreet Simons en Joeri de Wilde, met bijdragen van Anniek Herder en Mara Werkman. Het rapport dient geciteerd te worden: Brink, H., Riemersma, M., Simons, M. en J. de Wilde (2016, november), *Eerlijke Verzekeringswijzer: Beoordeling van het duurzaamheidsbeleid van tien verzekeringsgroepen – vierde actualisering*, Amsterdam, Nederland: Profundo.

Disclaimer

Profundo neemt de grootst mogelijke zorgvuldigheid in acht bij het gebruiken van informatie en het opstellen van publicaties, maar kan niet garanderen dat dit verslag volledig is en neemt geen verantwoordelijkheid voor fouten in de gebruikte bronnen. Het rapport is bedoeld voor informatieve doeleinden en dient niet te worden gelezen als het verstrekken van goedkeuringen, verklaringen of garanties van welke aard dan ook. Adviezen en informatie verstrekt in dit rapport kunnen sinds publicatie zijn veranderd zonder kennisgeving vooraf. Profundo zal geen aansprakelijkheid aanvaarden voor schade die voortvloeit uit het gebruik van deze publicatie.

Niet alle partnerorganisaties binnen de Eerlijke Geldwijzer werken inhoudelijk op alle thema's en/of sectoren waarover het onderzoek zich uitstrekt. Uitingen op deelonderwerpen geven dan ook niet noodzakelijkerwijs de mening weer van alle in de Eerlijke Geldwijzer samenwerkende organisaties.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Inleiding	4
Hoofdstuk 1 Doelstelling en methodologie	6
1.1 Doelstelling en uitgangspunten Eerlijke Verzekeringswijzer	6
1.2 Opzet beleidsonderzoek	7
1.3 Selectie van verzekeraars	8
1.4 Methodologie: Inhoud van het beleid	9
1.4.1 Selectie van thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering	9
1.4.2 Principes afgeleid van internationale standaarden.....	10
1.4.3 Relevante beleidsstukken.....	11
1.4.4 Internationale standaarden	12
1.5 Methodologie: Reikwijdte van het beleid	12
1.5.1 Selectie van investeringscategorieën	12
1.5.2 Toekenning van scores	13
1.5.3 Beleggingen op de balans.....	14
1.5.4 Vermogensbeheer	15
1.5.5 Zakelijke kredietverlening en projectfinanciering.....	16
1.5.6 Geen activiteit.....	17
1.6 Uitvoering onderzoek	18
1.7 Disclaimer	18
Hoofdstuk 2 Thema's	19
2.1 Arbeidsrechten	19
2.1.1 Wat staat er op het spel?	19
2.1.2 Overzicht elementen en scores.....	19
2.2 Belastingen	21
2.2.1 Wat staat er op het spel?	21
2.2.2 Overzicht elementen en scores.....	22
2.3 Corruptie	25
2.3.1 Wat staat er op het spel?	25
2.3.2 Overzicht elementen en scores.....	26
2.4 Dierenwelzijn	28
2.4.1 Wat staat er op het spel?	28
2.4.2 Overzicht elementen en scores.....	29
2.5 Gendergelijkheid	31
2.5.1 Wat staat er op het spel?	31
2.5.2 Overzicht elementen en scores.....	32
2.6 Gezondheid	35
2.6.1 Wat staat er op het spel?	35

2.6.2	Overzicht elementen en scores.....	36
2.7	Klimaatverandering	39
2.7.1	Wat staat er op het spel?	39
2.7.2	Overzicht elementen en scores.....	40
2.8	Mensenrechten.....	43
2.8.1	Wat staat er op het spel?	43
2.8.2	Overzicht elementen en scores.....	44
2.9	Natuur	47
2.9.1	Wat staat er op het spel?	47
2.9.2	Overzicht elementen en scores.....	47
Hoofdstuk 3	Sectoren	51
3.1	Bosbouw	51
3.1.1	Wat staat er op het spel?	51
3.1.2	Overzicht elementen en scores.....	51
3.2	Elektriciteitsproductie	54
3.2.1	Wat staat er op het spel?	54
3.2.2	Overzicht elementen en scores.....	55
3.3	Financiële sector.....	58
3.3.1	Wat staat er op het spel?	58
3.3.2	Overzicht elementen en scores.....	59
3.4	Maakindustrie	61
3.4.1	Wat staat er op het spel?	61
3.4.2	Overzicht elementen en scores.....	62
3.5	Mijnbouw.....	64
3.5.1	Wat staat er op het spel?	64
3.5.2	Overzicht elementen en scores.....	65
3.6	Olie en gas	70
3.6.1	Wat staat er op het spel?	70
3.6.2	Overzicht elementen en scores.....	71
3.7	Visserij.....	75
3.7.1	Wat staat er op het spel?	75
3.7.2	Overzicht elementen en scores.....	76
3.8	Voeding.....	79
3.8.1	Wat staat er op het spel?	79
3.8.2	Overzicht elementen en scores.....	80
3.9	Wapens.....	84
3.9.1	Wat staat er op het spel?	84
3.9.2	Overzicht elementen en scores.....	85
3.10	Woningbouw en vastgoed.....	88
3.10.1	Wat staat er op het spel?	88

3.10.2	Overzicht elementen en scores.....	89
Hoofdstuk 4	Bedrijfsvoering	95
4.1	Bonussen	95
4.1.1	Wat staat er op het spel?	95
4.1.2	Overzicht elementen en scores.....	95
4.2	Transparantie en verantwoording.....	97
4.2.1	Wat staat er op het spel?	97
4.2.2	Overzicht elementen en scores.....	98
Hoofdstuk 5	Beoordeling van het beleid van de tien verzekeringsgroepen..	102
5.1	Achmea	102
5.1.1	Profiel.....	102
5.1.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid Achmea	103
5.1.3	Overzicht beleidsscores	104
5.2	Aegon	110
5.2.1	Profiel.....	110
5.2.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid Aegon	111
5.2.3	Overzicht beleidsscores	111
5.3	Allianz.....	115
5.3.1	Profiel.....	115
5.3.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid Allianz	116
5.3.3	Overzicht beleidsscores	117
5.4	APG	121
5.4.1	Profiel.....	121
5.4.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid APG.....	121
5.4.3	Overzicht beleidsscores	123
5.5	ASR Nederland	127
5.5.1	Profiel.....	127
5.5.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid ASR Nederland	128
5.5.3	Overzicht beleidsscores	130
5.6	Delta Lloyd.....	135
5.6.1	Profiel.....	135
5.6.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid Delta Lloyd.....	135
5.6.3	Overzicht beleidsscores	137
5.7	Generali	142
5.7.1	Profiel.....	142
5.7.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid Generali.....	143
5.7.3	Overzicht beleidsscores	144
5.8	Legal & General.....	146
5.8.1	Profiel.....	146
5.8.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid Legal & General	147

5.8.3	Overzicht beleidsscores	148
5.9	NN Group.....	152
5.9.1	Profiel.....	152
5.9.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid NN Group.....	153
5.9.3	Overzicht beleidsscores	154
5.10	Vivat Verzekeringen.....	158
5.10.1	Profiel.....	158
5.10.2	Overzicht duurzaamheidsbeleid Vivat Verzekeringen	159
5.10.3	Overzicht beleidsscores	160
	Bronverwijzingen.....	166

Lijst van tabellen

Tabel 1	Overzicht verzekeringsgroepen	1
Tabel 2	Overzicht van de scores van de tien verzekeringsgroepen	3
Tabel 3	Geselecteerde verzekeringsgroepen en kerncijfer 2015(in € miljard) .	8
Tabel 4	Beleidsscores Arbeidsrechten.....	20
Tabel 5	Beleidsscores Belastingen.....	22
Tabel 6	Beleidsscores Corruptie.....	26
Tabel 7	Beleidsscores Dierenwelzijn.....	29
Tabel 8	Beleidsscores Gendergelijkheid	33
Tabel 9	Beleidsscores Gezondheid	36
Tabel 10	Beleidsscores Klimaatverandering.....	40
Tabel 11	Beleidsscores Mensenrechten	44
Tabel 12	Beleidsscores Natuur.....	47
Tabel 13	Beleidsscores Bosbouw	52
Tabel 14	Beleidsscores Elektriciteitsproductie	55
Tabel 15	Beleidsscores Financiële sector	59
Tabel 16	Beleidsscores Maakindustrie	62
Tabel 17	Beleidsscores Mijnbouw	65
Tabel 18	Beleidsscores Olie en gas	71
Tabel 19	Beleidsscores Visserij.....	76
Tabel 20	Beleidsscores Voeding	80
Tabel 21	Beleidsscores Wapens	85
Tabel 22	Beleidsscores Woningbouw en vastgoed.....	89
Tabel 23	Beleidsscores Bonussen	96

Tabel 24	Beleidsscores Transparantie en verantwoording	98
Tabel 25	Analyse van relevante investeringscategorieën	102
Tabel 26	Beleidsscores Achmea	104
Tabel 27	Analyse van relevante investeringscategorieën	110
Tabel 28	Beleidsscores Aegon.....	111
Tabel 29	Analyse van relevante investeringscategorieën	116
Tabel 30	Beleidsscores Allianz	117
Tabel 31	Analyse van relevante investeringscategorieën	121
Tabel 32	Beleidsscores APG.....	123
Tabel 33	Analyse van relevante investeringscategorieën	128
Tabel 34	Beleidsscores ASR Nederland.....	130
Tabel 35	Analyse van relevante investeringscategorieën	135
Tabel 36	Beleidsscores Delta Lloyd	137
Tabel 37	Analyse van relevante investeringscategorieën	143
Tabel 38	Beleidsscores Generali.....	144
Tabel 39	Analyse van relevante investeringscategorieën	147
Tabel 40	Beleidsscores Legal & General	148
Tabel 41	Analyse van relevante investeringscategorieën	152
Tabel 42	Beleidsscores NN Group	154
Tabel 43	Analyse van relevante investeringscategorieën	159
Tabel 44	Beleidsscores Vivat Verzekeringen	160

Samenvatting

Verzekeraars zijn relatief grote spelers op de (internationale) beleggingsmarkt. Door deze beleggingen maken verzekeringsgroepen het bedrijven, overheden en particulieren mogelijk om kapitaal te verwerven voor bijvoorbeeld fabrieken, plantages of nieuwe technologieën. Deze activiteiten kunnen bijdragen aan het uitbannen van ondervoeding en het versterken van ecosystemen, maar ook aan het schenden van mensenrechten en aan milieuvervuiling.

De Eerlijke Verzekeringswijzer stelt zich ten doel om verzekeraars hun beleggingsbeleid te laten verduurzamen en hun investeringen en bedrijfsvoering daar op te laten afstemmen. Achterliggend doel is dat de verzekeraars hun (financiële) invloed aanwenden om bedrijven en overheden te laten bijdragen aan een duurzame en sociaal rechtvaardige wereld. De Eerlijke Verzekeringswijzer is een gezamenlijk initiatief van zes organisaties: Amnesty International, Dierenbescherming, FNV, Milieudefensie, Oxfam Novib en PAX.

Voor de Eerlijke Verzekeringswijzer beoordeelt dit onderzoeksrapport - voor de vijfde keer sinds september 2013 - het duurzaamheidsbeleid van de verzekeringsgroepen waar de tien grootste levensverzekeraars die actief zijn op de Nederlandse markt toe behoren. De volgende verzekeringsgroepen zijn door de Eerlijke Verzekeringswijzer geselecteerd:

Tabel 1 **Overzicht verzekeringsgroepen**

Verzekeringsgroep	Levensverzekeraar
Achmea	Achmea Pensioen- en Levensverzekeringen
Aegon	AEGON Levensverzekering
Allianz	Allianz Nederland Levensverzekering
APG	Loyalys Leven
ASR Nederland	ASR Levensverzekering
Delta Lloyd	Delta Lloyd Levensverzekering
Generali	Generali Verzekeringsgroep
Legal & General	Legal & General Nederland Levensverzekering Maatschappij
NN Group	Nationale-Nederlanden
Vivat Verzekeringen ⁱ	Vivat Verzekeringen

ⁱ In dit beleidsonderzoek is Vivat Verzekeringen onderzocht en niet het Chinese moederbedrijf Anbang. Zie voor meer uitleg de tekst op bladzijde 12.

In het onderzoek is nagegaan welke principes (uitgangspunten) en MVO-criteria zijn opgenomen in het duurzaamheidsbeleid van deze verzekeringsgroepen voor negen thema's, tien sectoren en twee aspecten van de bedrijfsvoering. Per thema, sector en aspect van de bedrijfsvoering zijn door de Eerlijke Verzekeringwijzer een aantal principes gedefinieerd die zijn afgeleid van internationale standaarden, zoals verdragen, richtlijnen, keurmerken en gedragscodes. Van verzekeraars die maatschappelijk verantwoord (willen) ondernemen mag verwacht worden dat ze deze breed gedragen internationale verdragen, standaarden en initiatieven naleven bij het aanbieden van verzekeringen, het beleggen van verzekeringspremies en vermogensbeheer, ook als deze standaarden in één of meer landen niet in wetgeving zijn opgenomen.

Per thema, sector en aspect van de bedrijfsvoering wordt iedere verzekeringsgroep een score toegekend. De scores worden weergegeven op een schaal van 1 tot en met 10 en hangen af van het aantal principes dat in het publiek beschikbare duurzaamheidsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen. De beoordelingsmethodologie is afkomstig van de Fair Finance Guide International. Bij het toekennen van scores worden vier investeringscategorieën onderscheiden:

- Beleggingen op de balans, voor eigen rekening en risico van de verzekeringsgroep en voor rekening en risico van de polishouders (in aandelen, obligaties, futures, swaps en andere financiële activa);
- Vermogensbeheer voor derden (in de vorm van eigen beleggingsfondsen, private banking en externe mandaten)
- Zakelijke kredietverlening (inclusief onderwriting); en
- Projectfinanciering.

Naast deze vier categorieën, wordt er in het thema Woningbouw en Vastgoed ook gekeken naar hypotheeklen die de financiële instelling uitgeeft.

Tabel 2 geeft een overzicht van de scores die in dit onderzoek zijn toegekend voor de geselecteerde thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering aan de tien onderzochte verzekeringsgroepen. De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend). "N.a." staat voor "niet actief in deze sector of op dit gebied". Hiervoor wordt geen beleid verwacht.

Tabel 2 **Overzicht van de scores van de tien verzekeringsgroepen**

Thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringenⁱⁱ
<i>Thema</i>										
Arbeidsrechten	8	5	3	6	9	7	1	1	5	10
Belastingen	5	2	1	1	7	3	1	2	2	5
Corruptie	5	3	4	3	8	5	3	3	2	6
Dierenwelzijn	6	1	2	2	7	4	1	1	1	3
Gendergelijkheid	3	1	1	1	2	1	1	1	1	1
Gezondheid	9	3	1	4	10	3	1	1	2	7
Klimaatverandering	3	1	2	2	5	2	1	1	1	7
Mensenrechten	6	5	4	4	10	9	1	1	9	9
Natuur	9	1	1	1	7	4	1	1	1	8
<i>Sector</i>										
Bosbouw	9	1	3	2	8	9	1	1	3	9
Elektriciteitsproductie	5	1	3	2	7	5	1	1	2	6
Financiële sector	9	1	1	3	8	6	1	1	4	4
Maakindustrie	8	2	1	4	8	7	1	1	2	7
Mijnbouw	6	2	4	2	7	3	1	1	2	9
Olie en gas	6	1	3	3	7	5	1	1	3	7
Visserij	7	1	2	1	7	8	1	1	1	6
Voeding	9	1	2	2	9	7	1	1	1	10
Wapens	6	4	2	4	10	5	2	1	4	6
Woningbouw en vastgoed	6	1	1	3	4	4	1	1	1	2
<i>Bedrijfsvoering</i>										
Bonussen	4	4	1	3	5	5	5	5	5	3
Transparantie en verantwoording	5	4	3	5	6	4	2	4	5	9

ⁱⁱ In dit beleidsonderzoek is Vivat Verzekeringen onderzocht en niet het Chinese moederbedrijf Anbang. Zie voor meer uitleg de tekst op bladzijde 12.

Inleiding

In dit rapport vindt u de vierde actualisering van de beoordeling van het beleggingsbeleid van tien verzekeringsgroepen voor de Eerlijke Verzekeringswijzer. Het eerste beleidsonderzoek voor de Eerlijke Verzekeringswijzer verscheen in september 2013. Daarna volgden actualiseringen in mei en november 2014 en november 2015.

De Eerlijke Verzekeringswijzer is een gezamenlijk initiatief van zes organisaties: Amnesty International, Dierenbescherming, FNV, Milieudefensie, Oxfam Novib en PAX. In januari 2009 startten enkele van deze organisaties met de beoordeling van het financieringsbeleid van Nederlandse bankgroepen in het project Eerlijke Bankwijzer. In 2013 lanceerden de zes genoemde organisaties de Eerlijke Verzekeringswijzer, waarin het beleggingsbeleid van de tien grootste verzekeraars actief op de Nederlandse levensverzekeringsmarkt wordt beoordeeld.

Door vergelijking van het financierings- en beleggingsbeleid en de bedrijfsvoering van financiële instellingen stimuleren de Eerlijke Bankwijzer en de Eerlijke Verzekeringswijzer een concurrentieslag op het gebied van *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)*: een proces van steeds verdere aanscherping van normen op sociaal, ecologisch en economisch gebied.

De Eerlijke Verzekeringswijzer laat zien in welke mate verzekeringsgroepen door middel van hun beleggingen bijdragen aan een sociaal rechtvaardige en duurzame wereld. De Eerlijke Verzekeringswijzer stelt zich ten doel om verzekeraars hun beleggingsbeleid te laten verduurzamen en hun bedrijfsvoering daar op te laten afstemmen. Achterliggend doel is dat de verzekeraars hun (financiële) invloed aanwenden om bedrijven en overheden te verduurzamen.

De Eerlijke Verzekeringswijzer is een consumenten-instrument. Steeds meer consumenten vinden het belangrijk dat hun verzekeraar maatschappelijk verantwoord investeert. Consumenten worden via de website (www.eerlijkegeldwijzer.nl/verzekeringswijzer) betrokken bij het verwezenlijken van het doel van de Eerlijke Verzekeringswijzer. Op de website kunnen consumenten het beleggingsbeleid van de belangrijkste verzekeringsgroepen vergelijken en praktijkonderzoeken vinden. In een praktijkonderzoek wordt vergeleken hoe het investeringsbeleid zich verhoudt tot daadwerkelijke investeringen van banken. Ook kunnen consumenten de verzekeraars aanschrijven om positieve of negatieve feedback te geven.

De Eerlijke Bankwijzer en de Eerlijke Verzekeringswijzer maken inmiddels deel uit van een samenwerkingsverband van NGOs in België, Brazilië, Duitsland, Frankrijk, Indonesië, Japan, Nederland en Zweden, genaamd Fair Finance Guide International (FFGI). Voor de vierde actualisering van het onderzoek naar het beleid van verzekeringsgroepen die actief zijn in Nederland, hanteert de Eerlijke Verzekeringswijzer de methode van de FFGI. Die is opgesteld in 2014, daarbij voortbouwend op de methode van de Eerlijke Bankwijzer en de Eerlijke Verzekeringswijzer, en in 2016 geactualiseerd. De methodologie, inclusief achtergrondinformatie en de gebruikte internationale standaarden voor alle thema's is te vinden op de website van de Eerlijke Verzekeringswijzer (www.eerlijkegeldwijzer.nl/verzekeringswijzer/onderzoek).

Dit rapport beschrijft de gehanteerde onderzoeksmethodologie in Hoofdstuk 1. Hoofdstuk 2 (Thema's), Hoofdstuk 3 (Sectoren) en Hoofdstuk 4 (Bedrijfsvoering) beschrijven waarom het thema, de sector of het aspect van de bedrijfsvoering van belang is en de elementen waarop het beleid van de Nederlandse verzekeringsgroepen beoordeeld wordt. In deze hoofdstukken worden de scores van de verschillende verzekeringsgroepen per thema, sector en aspect van de bedrijfsvoering samengevat. In 2016 zijn het nieuwe thema Gendergelijkheid en de nieuwe sector Woningbouw en vastgoed toegevoegd. Daarbij is het thema Belastingen en Corruptie opgesplitst in twee aparte thema's.

In thema's en sectoren wordt gebruik gemaakt van beoordelingselementen. Deze beoordelingselementen zijn afgeleid van internationale standaarden en verdragen. Er zijn ook nieuwe beoordelingselementen toegevoegd. Hoofdstuk 5 geeft profielen van de verzekeringsgroepen en vat per verzekeringsgroep de scores samen. Een overzicht van alle scores van alle verzekeringsgroepen vindt u in de samenvatting op de eerste pagina's van dit rapport.

Hoofdstuk 1 Doelstelling en methodologie

1.1 Doelstelling en uitgangspunten Eerlijke Verzekeringswijzer

Dit rapport is geschreven voor de Eerlijke Verzekeringswijzer, een gezamenlijk initiatief van zes Nederlandse maatschappelijke organisaties:

- Amnesty International
- Dierenbescherming
- FNV
- Milieudefensie
- Oxfam Novib
- PAX (voorheen IKV Pax Christi)

Het doel van de Eerlijke Verzekeringswijzer is om maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) te bevorderen bij in Nederland actieve verzekeringsgroepen. Volgens het Nederlandse MVO Platform kan MVO worden gedefinieerd als "een resultaatgericht proces waarbij een bedrijf in haar gehele bedrijfsvoering en in de keten verantwoordelijkheid neemt voor de effecten die zij bewerkstelligt op sociaal, ecologisch en economisch gebied en daarover op transparante wijze verantwoording aflegt aan belanghebbenden."¹

Dat betekent niet alleen dat alle bedrijven (dus ook verzekeraars) zich houden aan wet- en regelgeving in de landen waar zij actief zijn. Van bedrijven mag ook verwacht worden dat ze alle breed gedragen internationale verdragen, standaarden en initiatieven naleven die duurzaamheidsproblemen onderkennen en daarvoor oplossingen bieden, ook als deze standaarden in één of meer landen niet in nationale wetgeving zijn opgenomen. Bedrijven zouden deze standaarden moeten naleven in de bedrijfsvoering van hun eigen onderneming en hun dochterondernemingen en zouden deze naleving ook moeten verwachten van hun toeleveranciers.

De Eerlijke Verzekeringswijzer is van mening dat het streven naar MVO voor verzekeringsgroepen betrekking moet hebben op hun kernactiviteiten: het aanbieden van verzekeringen en het beleggen van verzekeringspremies. Verzekeraars zijn relatief grote spelers op de (internationale) beleggingsmarkt. Door deze beleggingen maken verzekeringsgroepen het bedrijven, overheden en particulieren mogelijk om kapitaal te verwerven voor bijvoorbeeld fabrieken, plantages of nieuwe technologieën. Deze activiteiten kunnen bijdragen aan het uitbannen van ondervoeding en het versterken van ecosystemen, maar ook aan het schenden van mensenrechten en aan milieuvervuiling.

Volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer zouden verzekeringsgroepen daarom ook van de bedrijven waaraan ze kapitaal verstrekken moeten verwachten dat zij en hun toeleveranciers breed gedragen internationale verdragen, standaarden en initiatieven naleven. Verzekeringsgroepen zouden deze verwachtingen moeten vastleggen in beleidsdocumenten die publiek beschikbaar zijn, zodat voor alle klanten en andere stakeholders inzichtelijk is welke beleggingskeuzes door de verzekeraar worden gemaakt.

In dit beleidsonderzoek wordt onderzocht welke MVO-principes de onderzochte verzekeringsgroepen in hun beleggingsbeleid hebben opgenomen. Daarnaast onderneemt de Eerlijke Verzekeringswijzer praktijkonderzoeken waarin voor een concreet maatschappelijk thema (zoals wapenhandel, toegang tot medicijnen of energievoorziening) wordt nagegaan welke beleggingskeuzes verzekeraars in de praktijk maken en welke acties zij ondernemen ten aanzien van organisaties waarin zij investeren.

Door de verzekeringsgroepen zowel op de inhoud van hun beleid te vergelijken, als op de keuzes die zij in de praktijk maken, stimuleert de Eerlijke Verzekeringswijzer de onderlinge concurrentie tussen verzekeringsgroepen ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De Eerlijke Verzekeringswijzer hoopt zo een proces op gang te brengen dat leidt tot steeds verdere aanscherping van de gehanteerde principes (*race to the top*) en tot versterking van de opbouwende rol die verzekeringsgroepen kunnen spelen bij het tot stand brengen van een rechtvaardige en duurzame wereld. Behalve door middel van publicaties gaat de Eerlijke Verzekeringswijzer hiertoe een voortdurende dialoog aan met de verzekeringsgroepen.

Op de website van de Eerlijke Verzekeringswijzer kunnen consumenten en andere belangstellenden het beleid én de praktijk van de belangrijkste verzekeringsgroepen in Nederland kunnen vergelijken. De Eerlijke Verzekeringswijzer richt zich - via deze website, publicaties en de media - in de eerste plaats op Nederlandse particulieren die een klantrelatie met een van de grotere verzekeringsgroepen hebben. De Eerlijke Verzekeringswijzer maakt het klanten, media en andere belangstellenden daarbij ook mogelijk om verzekeringsgroepen aan te spreken, zowel in de vorm van een compliment als in de vorm van een klacht.

1.2 Opzet beleidsonderzoek

In dit onderzoeksrapport, dat door onderzoeksbureau Profundo in opdracht van de Eerlijke Verzekeringswijzer is geschreven, wordt het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroepen van de tien grootste levensverzekeraars in Nederland beoordeeld. De beoordelingen uit dit rapport worden in ingekorte vorm en in toegankelijke bewoordingen op de website van de Eerlijke Geldwijzer gepubliceerd. Het onderzoek wordt ieder jaar geactualiseerd.

In paragraaf 1.3 wordt een overzicht gegeven van de geselecteerde verzekeringsgroepen.

Het beleggingsbeleid van deze verzekeringsgroepen wordt in dit onderzoek vergeleken op basis van de methodologie die Profundo in samenwerking met de Fair Finance Guide International heeft ontwikkeld. Deze methodologie is ook gepubliceerd op de website van de Eerlijke Verzekeringswijzer (uitsluitend in het Engels). De methodologie beoordeelt het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroepen op twee aspecten:

- **De inhoud van het beleid:** welke principes en MVO-criteria spelen een rol in het beleid dat de verzekeringsgroepen hanteren bij het beoordelen van hun beleggingen? Hoe de inhoud van het beleid wordt beoordeeld, komt aan de orde in paragraaf 1.4.
- **De reikwijdte van het beleid:** voor welke vormen van beleggingen, financieringen en beleggingen geldt het beleggingsbeleid? Het door de verzekeringsgroepen geformuleerde beleggingsbeleid met betrekking tot vermogensbeheer voor derden is bijvoorbeeld niet altijd hetzelfde als het beleid dat geldt voor beleggingen voor eigen rekening en risico. Hoe de reikwijdte van het beleid wordt beoordeeld, wordt nader uiteengezet in paragraaf 1.5.

De volgende paragrafen gaan nader in op de werkwijze die voor dit onderzoek is gehanteerd.

1.3 Selectie van verzekeraars

Over het algemeen worden drie categorieën verzekeringen onderscheiden: leven, schade en zorg. Sommige verzekeraars zijn actief in alle drie de categorieën, andere verzekeringsgroepen specialiseren zich in één categorie. Vanuit het oogpunt van verantwoord beleggen zijn de levensverzekeraars voor de Eerlijke Verzekeringwijzer het meest interessant, omdat die uit de aard van de verplichtingen die ze aangaan veel en voor een lange periode beleggen. Dit komt tot uiting in hun beleggingsportefeuille. Zij beleggen meer dan de andere typen verzekeraars in aandelen en obligaties van bedrijven en in vastgoed, terwijl andere verzekeringsgroepen vooral in staatsobligaties beleggen. Schadeverzekeraars beleggen minder, zorgverzekeraars vrijwel niet: wat zij aan premies binnenkrijgen wordt aan schadeclaims en zorgvergoedingen uitgekeerd.

Juist vanwege dit lange termijnperspectief en de invloed die de verzekeringsgroepen als aandeelhouders van bedrijven kunnen uitoefenen concentreert de Eerlijke Verzekeringwijzer zich op het beleggingsbeleid van de grootste tien verzekeraars actief op de Nederlandse markt op het gebied van levensverzekeringen voor particulieren. Dit wordt bepaald door de bruto premieomzet in Nederland. Tabel 3 biedt een overzicht van de geselecteerde verzekeraars, de binnen- en buitenlandse verzekeringsgroepen waartoe ze behoren, de in Nederland gehanteerde merknamen en de bruto premieomzet in Nederland en wereldwijd, eigen beleggingen en beheerd vermogen voor derden van de verzekeringsgroep in 2015.

Tabel 3 Geselecteerde verzekeringsgroepen en kerncijfer 2015(in € miljard)

Levensverzekeraar	Verzekeringsgroep	Merknamen voor verzekeringen in Nederland	Bruto premieomzet		Beleggingen	
			Nederland	Wereldwijd	Beleggingen op de balans	Vermogen beheerd voor derden
Achmea Pensioen- en Levensverzekeringen	Achmea	Achmea, Agis, Avéro, Centraal Beheer, FBTO, Hagelunie, HEMA, Interpolis, Zilveren Kruis, Syntrus, Inshared, OZF, Prolife, Woonfonds	18,8	19,9	92,9	102,0
AEGON Levensverzekering	Aegon	Aegon, Onna Onna, Kroodle, Meeus, IAK Verzekeringen	2,9	20,3	417,5	346,4
Allianz Nederland Levensverzekering	Allianz	Allianz, Allsecur	0,3	76,7	848,9	1.275,9
Loyalis Leven	APG	Loyalis	0,3	0,3	4,8	406,4
ASR Levensverzekering	ASR Nederland	ASR, De Amersfoortse, Ditzo, Europeesche Verzekeringen, Ardanta	4,1	4,1	53,3	n.a.
Delta Lloyd Levensverzekering	Delta Lloyd	Delta Lloyd, ABN AMRO Verzekeringen, BeFrank, Ohra	3,2	4,0	73,5	70
Generali Verzekeringsgroep	Generali	Generali	0,1	74,2	500,6	44,3

Levensverzekeraar	Verzekeringsgroep	Merkmamen voor verzekeringen in Nederland	Bruto premie-omzet		Beleggingen	
			Nederland	Wereldwijd	Beleggingen op de balans	Vermogen beheerd voor derden
Legal & General Nederland Levensverzekering Maatschappij	Legal & General	Legal & General	0,2	8,5	396,8	746,0
Nationale-Neder-landen	NN Group	NN, Nationale-Nederlanden	2,9	9,2	162,2	69,0
Vivat Verzekeringen	Anbang ⁱⁱⁱ	Zwitserleven, Zelf, Route Mobiel, Reaal, Proteq, Dier & Zorg	2,4	2,4	60,3	4,6

Bron: Jaarverslagen van de financiële instellingen, zie de profielen in Hoofdstuk 5.

De in kolom 1 van Tabel 3 genoemde verzekeraars zijn allemaal onderdeel van een grotere, binnen- of buitenlandse verzekeringsgroep.

Anders dan bij de vorige actualisering van het beleidsonderzoek (november 2015) is in het voorliggende onderzoek het beleggingsbeleid beoordeeld dat van toepassing is op de gehele verzekeringsgroep en op al haar beleggingen. In dit rapport worden de verzekeraars daarom aangeduid met de naam van de verzekeringsgroep. Vivat Verzekeringen vormt de enige uitzondering op deze benadering. Vivat Verzekeringen is in 2015 overgenomen door de Chinese verzekeraar Anbang. Gelet op de bijzondere positie van Vivat Verzekeringen - niet alleen als jonge Nederlandse dochter van een Chinees verzekeringsconcern, maar ook als opvallende zelfstandige speler op het gebied van duurzaamheid in het Nederlandse verzekeringslandschap- heeft de Eerlijke Verzekeringswijzer ervoor gekozen om in de benchmark voorsnog het investeringsbeleid en de investeringspraktijk van Vivat Verzekeringen te blijven beoordelen en niet dat van Anbang.

1.4 Methodologie: Inhoud van het beleid

1.4.1 Selectie van thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering

De Eerlijke Verzekeringswijzer beoordeelt het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen in relatie tot belangrijke thema's en sectoren, alsmede het beleid voor sommige aspecten van de eigen bedrijfsvoering. De beoordeling is gebaseerd op de methodologie die Profundo in samenwerking met de Fair Finance Guide International - waartoe ook de Eerlijke Verzekeringswijzer behoort - heeft ontwikkeld. Deze methodologie is ook gepubliceerd op de website van de Eerlijke Verzekeringswijzer.

ⁱⁱⁱ In dit beleidsonderzoek is Vivat Verzekeringen onderzocht en niet het Chinese moederbedrijf Anbang. Zie voor meer uitleg de tekst op bladzijde 12.

Via beleggingen in bedrijven, organisaties en overheden kan de verzekeringsgroep te maken krijgen met, en invloed uitoefenen op, belangrijke MVO-thema's. In dit onderzoek wordt daarom het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen beoordeeld voor de volgende thema's:

- Arbeidsrechten;
- Belastingen;
- Corruptie;
- Dierenwelzijn;
- Gendergelijkheid;
- Gezondheid;
- Klimaatverandering;
- Mensenrechten; en
- Natuur

Wanneer een verzekeringsgroep belegt in bedrijven die actief zijn in sectoren waarin grote duurzaamheidsrisico's bestaan, is volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer specifiek beleid voor die sectoren noodzakelijk. Dit onderzoek beoordeelt daarom het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor de volgende sectoren:

- Bosbouw;
- Elektriciteitsproductie;
- Financiële sector;
- Maakindustrie;
- Mijnbouw;
- Olie en gas;
- Visserij;
- Voeding;
- Wapens; en
- Woningbouw en vastgoed

Omdat duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen ook relevant is voor de bedrijfsvoering van de onderzochte verzekeringsgroepen, beoordeelt dit onderzoek ook het beleid van de onderzochte verzekeraars op het gebied van:

- Bonussen; en
- Transparantie en verantwoording.

Voor ieder van de bovengenoemde thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering beschrijft de methodologie de duurzaamheidsrisico's alsmede de relevante internationale standaarden en toonaangevende initiatieven op het gebied van duurzame ontwikkeling en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Op basis daarvan is een aantal principes (uitgangspunten) geselecteerd die naar het oordeel van de Eerlijke Verzekeringswijzer deel uit zouden moeten maken van het beleid dat een verzekeringsgroep hanteert. Op deze principes wordt in paragraaf 1.4.2 verder ingegaan.

1.4.2 Principes afgeleid van internationale standaarden

In de door de Eerlijke Verzekeringswijzer gehanteerde Fair Finance Guide methodologie worden - voor ieder van de in paragraaf 1.4.1 genoemde thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering - *elementen voor een goed beleid* gedefinieerd die zijn afgeleid van internationale standaarden, zoals verdragen, richtlijnen, keurmerken en gedragscodes. De elementen zijn als *principes* geformuleerd. De lijst met principes wordt jaarlijks geactualiseerd.

Principes die in (vrijwel) alle landen in wet- en regelgeving zijn opgenomen worden niet expliciet benoemd, omdat de Eerlijke Verzekeringswijzer er van uitgaat dat verzekeringsgroepen verwachten dat de bedrijven waar ze kapitaal aan beschikbaar stellen zich aan de wet houden. Het onderzoek richt zich vooral op bovenwettelijk (MVO) beleid.

De geformuleerde principes kunnen door de verzekeringsgroepen op verschillende manieren toegepast worden op nieuwe en bestaande beleggingen en op hun bedrijfsvoering. Bij nieuwe beleggingen kunnen de principes als selectiecriteria worden gehanteerd. Bij bestaande beleggingen kunnen ze worden ingezet als richtlijn voor engagementactiviteiten of voor afspraken over verbeteringen met de bedrijven waarin de verzekeringsgroep beleggingen heeft. Op basis van deze principes kan een verzekeringsgroep uiteindelijk ook besluiten om een beleggingsrelatie te beëindigen als de engagementactiviteiten niet het gewenste resultaat hebben.

Voor de Eerlijke Verzekeringswijzer worden in dit onderzoek niet in detail de praktijk van de beleggingsbeslissingen van de verzekeringsgroep beoordeeld, maar de *principes* die daaraan ten grondslag liggen. Voor de thema's Bonussen en Transparantie en Verantwoording wordt er wel naar de praktijk gekeken, omdat deze elementen grotendeels betrekking hebben op de bedrijfsvoering van de verzekeraar.

1.4.3 Relevante beleidsstukken

De Eerlijke Verzekeringswijzer verwacht van verzekeringsgroepen dat ze hun beleggingsbeleid publiek beschikbaar maken, bijvoorbeeld via de eigen website of in het jaarverslag. In dit onderzoek worden daarom alleen beleidsstukken beoordeeld die uiterlijk halverwege augustus 2016 door de verzekeringsgroep publiek waren gemaakt. De naam of het onderwerp van het beleidsstuk is daarbij niet relevant, elementen op het gebied van gezondheid kunnen bijvoorbeeld opgenomen zijn in het arbeidsrechten- of mensenrechtenbeleid van de verzekeringsgroep.

Wel is de reikwijdte van het beleidsstuk van belang. Voor de *thema's* die in paragraaf 1.4.1 zijn benoemd verwacht de Eerlijke Verzekeringswijzer dat de verzekeringsgroep beleid heeft dat geldt voor beleggingen in alle bedrijven, overheden en organisaties. Voor de in paragraaf 1.4.1 genoemde *sectoren* wordt beleid verwacht dat alleen betrekking hoeft te hebben op beleggingen in bedrijven in de betreffende sector. Elementen die alleen in het beleid voor een specifieke sector zijn opgenomen kunnen daarom niet meetellen voor de beoordeling van het themabeleid van de verzekeringsgroep.

Brochures en andere publicaties die de verzekeringsgroep publiceert om haar klanten te informeren over bepaalde maatschappelijke of economische ontwikkelingen worden niet als beleidsstukken beschouwd, tenzij de verzekeringsgroep in deze publicaties nadrukkelijk aangeeft welke principes ze hanteert bij het beoordelen van beleggingen.

Wanneer een verzekeringsgroep in een nieuws- of persbericht vernieuwingen in het beleggingsbeleid aankondigt, worden deze vernieuwingen bij één (jaarlijkse) actualisering van de beleidsbeoordeling van de Eerlijke Verzekeringswijzer meegenomen. Daarna wordt verwacht dat de aangekondigde beleidswijziging geïntegreerd wordt in de beleidsstukken waarin de verzekeringsgroep haar beleggingsbeleid vastlegt.

1.4.4 Internationale standaarden

Bij de beoordeling van het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroepen wordt niet alleen gekeken naar het beleid dat de verzekeringsgroep heeft uitgeschreven in haar eigen beleidsstukken, maar ook naar de internationale standaarden die door de verzekeringsgroep zijn ondertekend of waarnaar de verzekeringsgroep kortweg verwijst in het eigen beleid. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om de *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, de *IFC Performance Standards* en de *UN Global Compact Principles*. Verzekeringsgroepen die naar een dergelijke standaard verwijzen in hun beleid of die een dergelijke standaard ondertekend hebben, ontvangen bij de inhoudelijke beoordeling van het beleid automatisch een punt voor de elementen waarvan vooraf is vastgesteld dat de internationale standaard het principe dekt.

1.5 Methodologie: Reikwijdte van het beleid

Naast de inhoud van het beleid (besproken in paragraaf 1.4) is ook de reikwijdte van het beleid van groot belang bij de beoordeling van het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen. Als een verzekeringsgroep een bepaald principe alleen hanteert voor de beleggingen voor eigen risico en rekening en niet voor vermogensbeheer voor derden, kan immers moeilijk volgehouden worden dat het hier echt om een principe gaat. De Eerlijke Verzekeringswijzer is van mening dat de principes van de verzekeringsgroep betekenis moeten hebben voor alle vormen van beleggingen en investeringen die de verzekeringsgroep uitvoert, voor alle financiële diensten die de verzekeringsgroep aanbiedt en voor alle relevante aspecten van de bedrijfsvoering.

1.5.1 Selectie van investeringscategorieën

In de nieuwe Fair Finance Guide-methodologie - die in 2016 door de Eerlijke Verzekeringswijzer volledig is ingevoerd - wordt daarom per element de aan een verzekeraar toegekende inhoudelijke score vermenigvuldigd met een percentage dat de reikwijdte van het beleid voor alle beleggingen, investeringen en financieringen van de verzekeringsgroep aangeeft. Daarbij worden vier investeringscategorieën onderscheiden:

- Beleggingen op de balans, voor eigen rekening en risico van de verzekeringsgroep en voor rekening en risico van de polishouders (in aandelen, obligaties, futures, swaps en andere financiële activa);
- Vermogensbeheer voor derden (in de vorm van eigen beleggingsfondsen, private banking en externe mandaten)
- Zakelijke kredietverlening (inclusief onderwriting); en
- Projectfinanciering.

In de volgende paragrafen wordt verder ingegaan op deze verschillende investeringscategorieën en hun relevantie voor verzekeringsgroepen.

Naast deze vier categorieën, wordt er in het thema Woningbouw en Vastgoed ook gekeken naar hypotheeklen die de financiële instelling uitgeeft.

Afhankelijk van de voor de verzekeringsgroep relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0.5 en 1. Indien niet aan het beoordelingselement wordt voldaan, is de score 0.0.

De beleidsscore van 0.5 wordt aangevuld met de score voor de scope van het beleid. Dit wordt uitgedrukt in een percentage. Als de financiële instelling de scope van het beleid niet toelicht, dan wordt er vanuit gegaan dat 50% (0.5 punten) van de activiteiten door het beleid wordt gedekt. Voor elke investeringscategorie waarvan de financiële instelling duidelijk maakt dat het beleid er op van toepassing is, wordt 12,5% aan de score toegevoegd. Als het beleid op alle relevante investeringscategorieën is toegepast, dan is de scope van het beleid 100%. Dit is de maximale score en resulteert in de score van een 1.0 voor een beoordelingselement.

Bovenstaande is gebaseerd op de aanname dat de financiële instelling in alle vier de investeringscategorieën actief is. Als de financiële instelling slechts actief is in drie, twee of één van deze categorieën, dan blijft de beleidsscore van 50% hetzelfde. Voor iedere investeringscategorie waarop het beleid dan expliciet wordt toegepast, wordt 16.67%, 25% of 50% aan de score toegevoegd. Als de financiële instelling zijn beleid toepast op alle investeringscategorieën waarin het actief is, dan is de scope van het beleid altijd 100%.

1.5.2 Toekenning van scores

Per thema, sector en aspect van de bedrijfsvoering wordt iedere verzekeringsgroep een score toegekend. Deze score hangt af van het aantal principes dat in het publiek beschikbare beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen. De scores worden weergegeven op een schaal van 1 tot en met 10.

De score van een verzekeringsgroep voor de inhoud van haar beleid voor een thema, sector of aspect van de bedrijfsvoering wordt bepaald door het aantal elementen dat is opgenomen in het *beleid* te delen door het totaal aantal elementen dat in de methodologie onder *elementen voor goed beleid* wordt genoemd. In formulevorm:

$$\text{Score} = \frac{\text{Aantal elementen opgenomen in } \textit{beleid} * 10}{\text{Totaal aantal genoemde elementen}}$$

De uitkomst wordt vermenigvuldigd met 10 en dan afgerond tot een geheel getal. Als het getal achter de komma begint met 0, 1, 2, 3 of 4 wordt naar beneden afgerond, bij 5 of meer naar boven. Als de score lager dan 1 is, wordt altijd naar boven afgerond.

Een voorbeeld ter toelichting: als voor een bepaald thema 16 elementen zijn gedefinieerd en Verzekeraar A heeft er daarvan 9 opgenomen in het beleid, dan scoort de verzekeraar 9 maal 10 gedeeld door 16 = 5,625. Deze score wordt afgerond naar een 6.

Elke verzekeringsgroep krijgt dus voor zijn beleid ten aanzien van elk thema, elke sector en elk aspect van de bedrijfsvoering een geheel getal als score, minimaal een 1 en maximaal een 10. Aan deze scores hangt de Eerlijke Verzekeringwijzer de volgende kwalificaties, overgenomen uit het onderwijs:²

10	Uitstekend
9	Zeer goed
8	Goed
7	Ruim voldoende

6	Voldoende
5	Twijfelachtig
4	Onvoldoende
3	Ruim onvoldoende
2	Slecht
1	Zeer slecht

1.5.3 Beleggingen op de balans

Een verzekeraar dekt risico's af. Een verzekering is een overeenkomst waarbij de verzekeraar als tegenprestatie voor een betaalde premie in bepaalde situaties (bijvoorbeeld bij schade door brand of een ongeluk, bij overlijden, of voor medische kosten door ziekte) een uitkering betaalt aan de verzekeringnemer.

Om later voldoende geld te kunnen uitkeren, beleggen verzekeraars de door verzekeringnemers betaalde premies. Verzekeringsgroepen spelen daardoor een belangrijke rol op de geld- en kapitaalmarkt: ze zorgen ervoor dat geld van onder meer particulieren en bedrijven (die bijvoorbeeld hun werknemers verzekeren), terecht komt bij (andere) particulieren, bedrijven en overheden die geld nodig hebben om hun activiteiten te financieren.

Verzekeringsgroepen krijgen uit verschillende bronnen geld binnen en beleggen dat weer op verschillende manieren in activiteiten van particulieren, bedrijven en overheden. Op de balans van een verzekeraar wordt dat naast elkaar gezet: rechts staat hoe de verzekeraar geld binnen heeft gekregen (de *passiva*), links staat waaraan de verzekeraar dat geld heeft uitgegeven (de *activa*). Hieronder beschrijven we beide categorieën:

Passiva

De *passiva* van de verzekeringsgroep - al het geld dat bij de verzekeraar is binnengekomen - kunnen onderverdeeld worden in verplichtingen en eigen vermogen. Het eigen vermogen is het geld van de eigenaars van de verzekeraar. Dat kunnen particulieren zijn, andere financiële instellingen of - bij een coöperatieve verzekeraar - verzekerden zelf. Het eigen vermogen bestaat uit:

- geld dat is binnengekomen door aandelen in de verzekeraar te verkopen aan de eigenaars;
- de nettowinst die de verzekeraar in de loop der jaren heeft gemaakt.
- Onder de verplichtingen van een verzekeraar valt al het andere geld dat bij de verzekeraar is binnengekomen, met name door:
 - geld dat particulieren, instellingen en bedrijven aan premies hebben betaald;
 - leningen van andere financiële instellingen;
 - obligaties die de verzekeraar heeft verkocht aan beleggers;
 - financiële derivaten: schulden als gevolg van swaps^{iv}, futures^v of opties.

^{iv} Een swap is een afgeleid financieel product waarbij twee partijen geldstromen ruilen. Bijvoorbeeld bij een renteswap ruilen twee verzekeraars de rentebetalingen van twee leningen met elkaar. Het doel hiervan kan zijn om risico's te beperken van bijvoorbeeld een rentestijging of juist om te speculeren op een rentedaling. Een verzekeraar heeft bij een swap dus zowel een schuld als een bezitting.

Activa

Al het geld dat bij een verzekeraar binnenkomt wordt weer belegd in verschillende soorten *activa* (bezittingen en vorderingen). In andere woorden: de som van de passiva is altijd precies gelijk aan de som van de activa. Een verzekeraar kan in de volgende soorten activa investeren:

- de kantoren plus inboedel waarin het personeel van de verzekeraar werkt;
- leningen aan en tegoeden bij andere financiële instellingen;
- hypotheekleningen en consumptieve kredieten aan particulieren;
- beleggingen in onder meer aandelen en obligaties van bedrijven en in obligaties van overheden, maar ook in private equity en onroerend goed;
- beleggingen in financiële derivaten: swaps, futures of opties.

Niet elke verzekeraar investeert in dezelfde mate in al deze soorten activa, onder meer op basis van de mate van beleggingsrisico die de verzekeraar wil nemen. Beleggingen in obligaties hebben bijvoorbeeld een lager risicoprofiel dan beleggingen in aandelen, maar hebben doorgaans ook een lager rendement.

Ook kennen verzekeringsgroepen beleggingen voor eigen rekening en risico en beleggingen voor rekening en risico van de polishouder, zoals lijfrentepolissen. Bij deze laatste typen beleggingen draagt de verzekeringnemer in meer of mindere mate het beleggingsrisico. Verzekeringnemers bepalen voor een deel hoe hun geld belegd wordt, meestal volgens een bepaald beleggingsprofiel met meer of minder risico. Maar uiteindelijk is de verzekeringsgroep verantwoordelijk voor de keuze van de beleggingen en staan deze beleggingen óók op de balans van de verzekeraar.

In het kader van het onderzoek voor de Eerlijke Verzekeringswijzer vatten we alle soorten activa van verzekeraars samen onder de term "beleggingen op de balans". Dit wordt ook wel "investeringen op de balans" genoemd. Het geld dat door particulieren, instellingen en bedrijven aan een verzekeraar middels premies wordt betaald, kan in principe door de verzekeraar worden aangewend voor alle mogelijke beleggingen en leningen: van hypotheekleningen aan particulieren tot beleggingen in internationale bedrijven en financiële derivaten. Dat betekent dat iemand die verzekeringspremies betaalt, niet zonder meer weet waar zijn of haar geld precies aan besteed wordt. Het staat verzekeraars vrij om het geld van verzekeringnemers naar eigen goeddunken te investeren - en binnen bepaalde grenzen geldt dit ook voor de premies voor eigen rekening en risico van de verzekeringnemer. Daarom is het van groot belang dat een verzekeraar in elk geval inzichtelijk maakt welk beleid gevoerd wordt voor alle beleggingen op de balans.

1.5.4 Vermogensbeheer

Naast beleggingen op de balans bieden de meeste grotere verzekeringsgroepen ook vermogensbeheer voor derden aan, bijvoorbeeld via dochterbedrijven. Hoewel het hier niet gaat om beleggingen met verzekeringspremies en deze beleggingen ook niet op de balans van de verzekeringsgroep staan, zegt de werkwijze van de vermogensbeheerders die behoren tot dezelfde verzekeringsgroep ook iets over de mate van maatschappelijke verantwoordelijkheid van de hele verzekeringsgroep. Daarom wordt ook het beleid van de verzekeraars met betrekking tot vermogensbeheer voor derden door de Eerlijke Verzekeringswijzer beoordeeld.

^v Een future is een financieel contract tussen twee partijen die zich verbinden om op een bepaald tijdstip een bepaalde hoeveelheid van een product of financieel instrument te verhandelen tegen een vooraf bepaalde prijs.

Echter, niet alle vormen van vermogensbeheer worden beoordeeld, omdat ze niet allemaal relevant zijn. De vermogensbeheerders van verzekeringsgroepen hebben niet altijd de keuze om wel of geen kapitaal beschikbaar te stellen aan bedrijven of overheden als hun klanten hierin leidend zijn. En soms is het voor deze vermogensbeheerders niet mogelijk om instrumenten op het gebied van verantwoord beleggen - zoals stemmen op aandeelhoudersvergaderingen - in te zetten. Aan de hand van de volgende criteria is bepaald of de verschillende vermogensbeheeractiviteiten in de beoordeling door de Eerlijke Verzekeringswijzer worden meegenomen:

- Komt door deze vorm van vermogensbeheer kapitaal beschikbaar voor bedrijven of overheden?
- Heeft de verzekeraar keuzevrijheid en/of verantwoordelijkheid om deze vorm van vermogensbeheer al dan niet (of eventueel onder voorwaarden) te verlenen?
- Kan de verzekeraar instrumenten op het gebied van verantwoord beleggen inzetten bij deze vorm van vermogensbeheer?

Op basis van deze criteria heeft de Eerlijke Verzekeringswijzer – na eerdere uitgebreide afstemming hiertoe met de Nederlandse bank- en verzekeringssector- besloten om de volgende vormen van vermogensbeheer mee te nemen in de beoordeling van de reikwijdte van het beleggingsbeleid:

- Eigen beleggingsfondsen: Beleggingsfondsen die door de verzekeringsgroep zelf worden samengesteld en aangeboden aan particuliere en institutionele beleggers;
- Private banking: Beleggingen in aandelen en obligaties of - door andere vermogensbeheerders beheerde - beleggingsfondsen met geld van particuliere beleggers;
- Externe mandaten: Beleggingen in aandelen en obligaties of - door andere vermogensbeheerders beheerde - beleggingsfondsen met geld van institutionele beleggers (pensioenfondsen, verzekeraars).

Vormen van vermogensbeheer die niet worden meegenomen in de beoordeling van de reikwijdte van het beleggingsbeleid zijn:

- Trading platforms waarop (particuliere) klanten zelf kunnen beleggen in aandelen, obligaties en beleggingsfondsen (zogenaamde *execution only* diensten);
- Het in bewaring houden van aandelen voor particuliere of institutionele beleggers.

1.5.5 Zakelijke kredietverlening en projectfinanciering

Zakelijke kredietverleningen betreft het verstrekken van leningen en kredieten aan bedrijven, overheden en organisaties. Underwriting betreft het helpen van bedrijven, overheden en organisaties met het uitgeven van aandelen en obligaties op de kapitaalmarkt. Projectfinanciering betreft een specifieke vorm van kredietverleningen die gericht is op het financieren van één specifieke ondernemingsactiviteit (een fabriek, weg, pijpleiding, o.i.d.).

Het gaat bij deze investeringscategorieën om activiteiten die vooral door banken (commerciële banken en investeringsbanken) ondernomen worden. Ze zijn in de methodologie van de Fair Finance Guide International bij de beoordeling van de reikwijdte van het beleid opgenomen omdat met deze methodologie ook banken beoordeeld worden, bijvoorbeeld voor de Eerlijke Bankwijzer.

Voor verzekeraars zijn deze investeringscategorieën over het algemeen minder belangrijk. Echter, alle verzekeraars houden in het kader van hun liquiditeitsmanagement tegoeden aan bij banken. Volgens de Fair Finance Guide International methodologie wordt dit beschouwd als zakelijke kredietverlening aan banken, aangezien verzekeraars kunnen kiezen bij welke bank(en) zij deze tegoeden aanhouden. Daarom wordt van verzekeraars verwacht dat de reikwijdte van hun beleggingsbeleid met betrekking tot beleggingen in de financiële sector zich ook uitstrekt tot en met hun tegoeden bij banken.

Daarnaast hebben sommige verzekeringsgroepen ook een of meerdere banken als dochterbedrijf. Van deze verzekeringsgroepen wordt verwacht dat de reikwijdte van hun beleggingsbeleid zich ook uitstrekt tot en met de zakelijke kredietverlening en projectfinanciering door hun bankdochters.

1.5.6 Geen activiteit

De Eerlijke Verzekeringswijzer verwacht in principe dat een verzekeringsgroep beleid heeft voor alle thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering die in paragraaf 1.4.1 worden benoemd. Niet alle verzekeringsgroepen hebben echter beleggingen in alle genoemde sectoren. Ook zijn niet alle verzekeringsgroepen actief in alle vier investeringscategorieën die in paragraaf 1.5.1 worden genoemd. In die gevallen zou het voor deze verzekeringsgroepen niet relevant zijn om op bepaalde beleidsterreinen beleid te ontwikkelen.

Om met deze verschillen om te gaan hanteert de Eerlijke Verzekeringswijzer de volgende richtlijnen:

- Als uit een door de verzekeringsgroep gepubliceerde verklaring of uit gegevens over daadwerkelijke beleggingen blijkt dat de verzekeringsgroep via geen enkele investeringscategorie actief is in een bepaalde sector, zal de verzekeringsgroep de score *n.a.* (niet actief) worden gegeven bij de inhoudelijke beoordeling van het beleid voor die sector. De methode hiervoor is terug te lezen in de Fair Finance Guide International.
- Voor het beleid voor een thema of een aspect van de bedrijfsvoering kan geen score *n.a.* worden toegekend, omdat iedere verzekeringsgroep altijd op een of andere manier met het thema of het aspect van de bedrijfsvoering te maken heeft. Wel kan voor specifieke elementen binnen een thema, die niet relevant zijn als de verzekeringsgroep op dat vlak niet actief is, een *n.a.* score worden toegekend. Het element telt dan niet mee bij het berekenen van de inhoudelijke score voor het thema.
- Voor elementen die een bepaalde activiteit *niet acceptabel* noemen, wordt bij de inhoudelijke beoordeling van het beleid aan een groep die in het geheel niet in deze activiteit belegt een punt toegekend.
- Vanaf 2016 is de reikwijdte van het beleid in de score betrokken, als een percentage van de investeringscategorieën waarvoor het beleid geldt. De investeringscategorieën waarin de verzekeringsgroep niet actief is worden dan niet meegerekend bij het bepalen van de reikwijdte van het beleid. Dat kan structureel het geval zijn voor alle thema's, sectoren en aspecten van de bedrijfsvoering, bijvoorbeeld als de verzekeringsgroep in het geheel niet actief is op het gebied van vermogensbeheer. Het kan ook voor specifieke sectoren of elementen gebeuren, als bijvoorbeeld een verzekeringsgroep wel actief is op het gebied van zakelijke kredietverlening maar alleen in specifieke sectoren.

1.6 Uitvoering onderzoek

Dit rapport biedt een weergave van de resultaten van het beleidsonderzoek voor de Eerlijke Verzekeringswijzer, dat is uitgevoerd door onderzoeksbureau Profundo in opdracht van de zes in de Eerlijke Verzekeringswijzer deelnemende organisaties. De gebruikte methodologie is in opdracht van de Fair Finance Guide International opgesteld door Profundo, maar de uiteindelijke keuzes met betrekking tot de gehanteerde beoordelingscriteria zijn gemaakt door de opdrachtgevers.

Gedurende het onderzoek hebben de onderzochte verzekeringsgroepen de mogelijkheid gekregen om te reageren op:

- De inhoud van de vernieuwde onderzoeksmethode;
- Het onderzoek naar de sectoren en investeringscategorieën waarin een verzekeringsgroep actief is;
- De bronnen die voor het onderzoek gebruikt worden;
- De onderzoeksresultaten; en
- De tekst in het eindrapport.

De onderzoekers hebben de reacties van de financiële instellingen meegenomen in het onderzoek.

1.7 Disclaimer

Niet alle partnerorganisaties binnen de Eerlijke Geldwijzer werken inhoudelijk op alle thema's en/of sectoren waarover het onderzoek zich uitstrekt. Uitingen op deelonderwerpen geven dan ook niet noodzakelijkerwijs de mening weer van alle in de Eerlijke Geldwijzer samenwerkende organisaties.

Hoofdstuk 2 Thema's

2.1 Arbeidsrechten

2.1.1 Wat staat er op het spel?

Bescherming van mensen in hun werkomgeving is een fundamentele verantwoordelijkheid van bedrijven en overheden. Werknemers hebben het recht op goede werkomstandigheden, goede arbeidsvoorwaarden, respect voor hun arbeidsrechten en een leefbaar loon. Deze arbeidsrechten dragen bij aan de ontwikkeling van duurzaam menselijk kapitaal en aan de democratisering van samenlevingen. Goede afspraken omtrent werk en beloning, bescherming van dienstverbanden en goed functionerende overlegstructuren tussen werkgevers en werknemers dragen bij aan het welzijn van personeel. Veiligheid op het werk is essentieel om ongelukken te voorkomen.

Speciale aandacht voor de positie van vrouwen is belangrijk. Vrouwen met een inkomen dragen bij aan de gezondheid en productiviteit van families, lokale gemeenschappen en toekomstige generaties. Gelijke behandeling van mannen en vrouwen op de werkvloer draagt bij aan armoedebestrijding en het verhogen van de levensstandaard.³

De mondiale financiële en economische crisis die in 2008 uitbrak heeft impact gehad op de banenmarkt: er is steeds minder zekerheid voor werknemers, vooral voor jongeren. In 2012 concludeerde de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) dat er wereldwijd 400 miljoen banen gecreëerd moeten worden voor het volgende decennium om de verwachte mondiale groei van het arbeidsaanbod op te vangen.⁴ Het beleggingsbeleid van verzekeraars kan ervoor zorgen dat wordt geïnvesteerd in bedrijven die aandacht hebben voor arbeidsrechten en het creëren van een duurzame groei van de werkgelegenheid.

2.1.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 4.

Tabel 4 **Beleidsscores Arbeidsrechten**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidsscore	8	5	3	6	9	7	1	1	5	10

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven respecteren vrijheid van vereniging en het recht op collectieve onderhandeling.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
2	Gedwongen arbeid is onacceptabel.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
3	Kinderarbeid is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
4	Discriminatie (op grond van etniciteit, geslacht, of sociale afkomst) met betrekking tot het aanbieden van werk is onacceptabel.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
5	Bedrijven betalen een leefbaar loon aan hun werknemers.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6	Bedrijven beperken de werktijden.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
7	Bedrijven hebben een goed veiligheids- en gezondheidsbeleid.	1.0	1.0	0.8	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
8	Bedrijven zorgen voor een gelijke behandeling en gelijke arbeidsomstandigheden voor gastarbeiders.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
9	Bedrijven hebben een helder (management)stelsel om naleving van internationale arbeidsnormen te monitoren en indien nodig te corrigeren.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10	Bedrijven stellen procedures in voor de behandeling en verwerking van werknemersklachten en voor het oplossen van schendingen of conflicten, bij voorkeur in overleg met een vakbondsorganisatie.	0.0	1.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5
11	Bedrijven integreren criteria ten aanzien van arbeidsrechten in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NIN Group	Vivat Verzekeringen
12	Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot arbeidsrechten op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

2.2 Belastingen

2.2.1 Wat staat er op het spel?

Voor elke democratische samenleving zijn belastinginkomsten essentieel om publieke voorzieningen zoals gezondheidszorg, onderwijs, infrastructuur en sociale zekerheid te financieren. Om belastingen te kunnen innen, is de opbouw van een capabel en betrouwbaar ambtenarenapparaat nodig.

Ook bedrijven hebben baat bij publieke voorzieningen en daarmee hebben ze ook een verantwoordelijkheid om belastingen te betalen in ieder land waarin ze actief zijn. Toch profiteren veel financiële instellingen, bedrijven en particulieren van internationale verschillen in belastingpercentages en mazen in nationale belastingregels. Daarbij wordt er vaak gebruik gemaakt van brievenbusmaatschappijen in belastingparadijzen. Hierdoor is het niet duidelijk hoeveel en waar belasting wordt betaald. Belastingontwijking is in strijd met Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen: het getuigt van gebrek aan maatschappelijke verantwoordelijkheid om overheden inkomsten te onthouden die ze nodig hebben om hun land op sociaal en economisch gebied te ontwikkelen.⁵

Het Tax Justice Network (TJN) schat in dat er door de 'superrijken' tussen de USD 21 en USD 32 miljard aan onbelaste vermogens is weggesluisd naar belastingparadijzen. Volgens het IMF moeten nationale belastingwetten en internationale belastingafspraken hervormd worden om *Base Erosion and Profit Sharing (BEPS)* te voorkomen. Potentieel bestaat het overheidsbudget van ontwikkelingslanden voor 10-15% uit belastinginkomsten afgedragen door daar gevestigde buitenlandse dochterbedrijven van multinationale ondernemingen. Volgens schattingen van OxfamNovib lopen ontwikkelingslanden echter jaarlijks USD 100 miljard mis als gevolg van belastingontwijking door multinationals, wat ten koste gaat van de benodigde uitgaven voor uitbanning van extreme armoede, een van de Sustainability Development Goals.⁶

Financiële instellingen hebben de verantwoordelijkheid om klanten niet opzettelijk te helpen om belasting te ontwijken en alleen te beleggen in bedrijven die in de landen waar ze actief zijn de verschuldigde belastingen betalen. Ook dienen zij zichzelf niet schuldig te maken aan belastingontwijking.

2.2.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 5.

Tabel 5 **Beleidscores Belastingen**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	5	2	1	1	7	3	1	2	2	5

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	De verzekeringsgroep rapporteert voor de meest belangrijke landen waarin zij actief is over haar omzetten, winsten, FTEs, kosten, ontvangen subsidies van overheden en (belasting)betalingen.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	1.0
2	De verzekeringsgroep rapporteert voor ieder land waarin zij actief is over haar omzetten, winsten, FTEs, kosten, ontvangen subsidies van overheden en (belasting)betalingen.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
3	De verzekeringsgroep rapporteert voor ieder land waarin zij actief is haar totale activa.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
4	De verzekeringsgroep verleent geen adviezen aan klanten met als belangrijkste doel het nastreven van belastingontwijking of -ontduiking.	0.0	1.0	1.0	0.0	n.a.	1.0	0.0	1.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
5 De verzekeringsgroep verzorgt geen transacties binnen internationale structuren met als belangrijkste doel het nastreven van belastingontwijking of -ontduiking.	0.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	0.0
6 De verzekeringsgroep publiceert alle van overheden verkregen bedrijfsspecifieke belastingovereenkomsten.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7 De verzekeringsgroep heeft geen dochterondernemingen of deelnemingen in belastingparadijzen, tenzij de dochteronderneming of deelneming waarde creëert, c.q. economische activiteiten onderneemt.	0.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
8 De verzekeringsgroep biedt geen financiële diensten aan bedrijven in belastingparadijzen, tenzij het bedrijf waarde creëert, c.q. economische activiteiten onderneemt.	0.0	0.0	0.0	0.0	n.a.	n.a.	0.0	1.0	1.0	0.0

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

9 Bedrijven publiceren hun volledige groepsstructuur, inclusief groepsonderdelen die indirect of gedeeltelijk in eigendom zijn.	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10 Bedrijven publiceren een uitleg over de activiteiten, functies en uiteindelijke eigenaar van iedere dochteronderneming, onderdeel, joint venture of gerelateerde partij in een belastingdistrict met lage tarieven.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
11	Bedrijven rapporteren voor ieder land waarin zij actief zijn over hun omzetten, winsten, FTEs, kosten, ontvangen subsidies van overheden en (belasting)betalingen aan regeringen (e.g. bronbelasting, betalingen voor concessies en vennootschapsbelasting).	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
12	Bedrijven richten hun (internationale) ondernemingsstructuur en hun (internationale) transacties in op een wijze die recht doet aan de economische realiteit van hun activiteiten en transacties, zonder dat schakels worden toegevoegd alleen of vooral om belastingvoordeel te behalen.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
13	Bedrijven publiceren alle van overheden verkregen bedrijfsspecifieke belastingovereenkomsten.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
14	Bedrijven publiceren, voor zover juridisch en praktisch mogelijk, de beslissingen van rechtbanken en arbitrage-instellingen ten aanzien van belastingzaken waarbij het bedrijf of haar dochterondernemingen zijn betrokken.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
15	Bedrijven hebben een managementsysteem waarmee direct actie kan worden ondernomen als medewerkers of toeleveranciers zich schuldig maken aan belastingontduiking.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
16	Bedrijven integreren criteria ten aanzien van belastingen in hun	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
17 inkoopbeleid en bedrijfsvoering. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot belastingen op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

2.3 Corruptie

2.3.1 Wat staat er op het spel?

Corruptie heeft een negatieve impact op zowel de politieke als sociale omstandigheden in een land. Ook in het zakelijke verkeer en binnen overheidsbestuur worden giften uitgewisseld in ruil voor wederdiensten, waarbij de kans groot is dat vertegenwoordigers van bedrijven en overheden hun positie misbruiken ten gunste van eigen gewin en zich laten verleiden tot het verlenen van gunsten die indruisen tegen het algemeen belang. Dit brengt grote risico's met zich mee. Burgers verliezen het vertrouwen in hun overheid. Door corruptie loopt de overheid belastinginkomsten mis of publiek geld komt in private handen in plaats van te worden ingezet voor publieke diensten als onderwijs en gezondheidszorg. Ook kan corruptie leiden tot onverantwoorde plundering van natuurlijke hulpbronnen als hout, edelmetalen en mineralen.

De mate van corruptie in een samenleving, verschilt van land tot land. Volgens Transparency International zijn bedrijven uit China en Rusland geneigd tot corruptie maar ook OESO-landen als Frankrijk en Italië hebben in dit opzicht een slechte reputatie. Sommige sectoren zijn gevoeliger voor corruptie dan andere. Corruptie komt vooral voor in de bouwsector.⁷

Lobbypraktijken kunnen hetzelfde effect hebben als corruptiepraktijken. Het bedrijfsleven oefent sterke invloed uit op wet- en regelgeving. Sinds midden jaren negentig stelt de Canadese en Amerikaanse overheid het bedrijven en organisaties verplicht om hun lobbypraktijken te registreren. Binnen de Europese Unie bestaat er sinds 2008 een Transparantieregister waarin bedrijven en organisaties op vrijwillige basis hun lobbypraktijken kunnen registreren.

Van financiële instellingen mag worden verwacht dat zij hun klanten niet opzettelijk ondersteunen bij het witwassen van geld of het betalen van steekpenningen, geen financiële diensten verlenen aan bedrijven die zich schuldig maken aan corruptie en dat zij zich hier ook niet zelf aan schuldig maken.

2.3.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores van de onderzochte bankgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 6.

Tabel 6 **Beleidscores Corruptie**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	5	3	4	3	8	5	3	3	2	6

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	Het direct of indirect aanbieden, toezeggen, geven of eisen van smeergelden of andere onrechtmatige voordelen, teneinde opdrachten of andere ongeoorloofde voordelen te verwerven of te behouden (corruptie), is onacceptabel.	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
2	De verzekeringsgroep houdt zich aan de FATF aanbevelingen.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0
3	De verzekeringsgroep houdt zich aan de Wolfsberg Principles.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4	De verzekeringsgroep verifieert de uiteindelijke begunstigde of eigenaren van een bedrijf.	0.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	0.0	1.0	0.0
5	De verzekeringsgroep hanteert extra voorzorgsmaatregelen als het indirecte of directe zakenrelaties	0.0	0.0	1.0	0.0	1.0	1.0	0.0	1.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
aangaat met Politically Exposed Persons.										
6 De verzekeringsgroep rapporteert over haar deelname aan besluitvormingsprocessen inzake internationale normen en wetgeving (lobbypraktijken).	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

7 Bedrijven rapporteren over hun uiteindelijke begunstigde of eigenaren inclusief volledige naam, geboortedatum, nationaliteit, rechtsvorm, contactgegevens, nummer en categorieën van aandelen, en de omvang van de deelneming indien van toepassing.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
8 Het direct of indirect aanbieden, toezeggen, geven of eisen van smeergelden of andere onrechtmatige voordelen, teneinde opdrachten of andere ongeoorloofde voordelen te verwerven of te behouden (corruptie), is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0
9 Bedrijven hebben een managementsysteem waarmee direct actie kan worden ondernomen als medewerkers of toeleveranciers zich schuldig maken aan corruptie.	1.0	0.0	0.5	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10 Bedrijven rapporteren over hun deelname aan besluitvormingsprocessen inzake internationale normen en wetgeving (lobbypraktijken).	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0	1.0
11 Bedrijven integreren criteria ten aanzien van corruptie in hun	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
12	inkoopbeleid en bedrijfsvoering. Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot belastingen en corruptie op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

2.4 Dierenwelzijn

2.4.1 Wat staat er op het spel?

Dieren zijn, net als mensen, wezens met gevoel, die respect en bescherming verdienen. Op basis van de Five Freedoms moeten zij in staat worden gesteld hun natuurlijk, soortgeïg gedrag te vertonen, vrij zijn van fysiek ongerief en van pijn en chronische stress.⁸

Met name in de intensieve veehouderij (waaronder de gangbare varkens-, pluimvee-, vleesvee-, konijnen-, geiten- en melkveehouderijen, waarbij melkkoeien jaarrond op stal worden gehouden, en vissen in de intensieve aquacultuur) staat het welzijn van dieren onder druk, doordat ze worden gehouden onder ronduit slechte omstandigheden. Zo worden verreweg de meeste dieren in te kleine, kale, onnatuurlijke ruimten gehouden, komen ze vaak niet of nauwelijks buiten, ondergaan ze dikwijls onverdoofde ingrepen (staarten knippen, snavels kappen, tanden vijlen) en kunnen ze praktisch geen soortgeïg gedrag vertonen, zoals het zorgen voor hun jongen, het bouwen van een nest of het nemen van een modder- of zandbad. Omschakeling van de intensieve veehouderij naar het diervriendelijk houden van landbouwdieren is daarom essentieel om het dierenwelzijn te verbeteren.

Het transport van dieren kan leiden tot stress, uitputting, uitdroging, verwonding, ziekte en zelfs sterfte, met name naarmate het langer duurt. Ook het beheersen van de condities voor het slachten verdient aandacht. Zo zijn dieren soms nog bij bewustzijn tijdens de slacht doordat de verdoving niet goed wordt uitgevoerd, of worden ze zelfs zonder voorafgaande verdoving geslacht.

De bontindustrie, de plezierjacht en het jachttoerisme zijn onverenigbaar met het behartigen van het dierenbelang. Dierenwelzijnsnormen zijn noodzakelijk in sectoren zoals bijvoorbeeld de farmaceutische industrie, waar nog veel gebruik van proefdieren wordt gemaakt.

Genetische modificatie van dieren is onacceptabel. Het welzijn van de dieren kan hierdoor ernstig worden aangetast. Daarnaast zijn de effecten ervan op de langere termijn onbekend en wordt de genetische diversiteit erdoor beperkt. Ook de integriteit van het dier wordt door genetische modificatie aangetast.

In de amusementsindustrie moeten (wilde) dieren vaak kunstjes doen die niet passen bij hun aard. Tevens worden ze gehuisvest in te kleine ruimten waardoor zij zich niet of te weinig vrij kunnen bewegen. Dit leidt in veel gevallen tot apathisch, stereotiep gedrag zoals het eindeloos heen en weer door de kooi lopen.

Verzekeraars zouden, als zij beleggen in één van deze sectoren, een beleggingsbeleid moeten hebben dat recht doet aan het welzijn van dieren en dat verder gaat dan het zich enkel houden aan de bestaande wetgeving.

2.4.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 7.

Tabel 7 **Beleidscores Dierenwelzijn**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	6	1	2	2	7	4	1	1	1	3

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven respecteren de Vijf Vrijheden (Five Freedoms) van dieren.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
2	Dierproeven voor het testen van cosmetica zijn onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Aan het gebruik van proefdieren ten behoeve van de vervaardiging van medische producten worden eisen gesteld om het dierenleed en het aantal gebruikte dieren zoveel	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
	zijn gewaarborgd.										
10	Bedrijven garanderen het welzijn van dieren bij activiteiten die educatie- en natuurbescherming tot doel hebben en waarbij op enigerlei wijze (wilde) dieren betrokken zijn (zoals dierentuinen).	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
11	Entertainmentactiviteiten waarbij (wilde) dieren betrokken zijn (waaronder circussen, dolfinaria, vechtwedstrijden met dieren en shows en tentoonstellingen met dieren) zijn onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
12	Bedrijven beperken de duur van veetransport tot maximaal 8 uur.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
13	Bedrijven integreren criteria ten aanzien van dierenwelzijn in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
14	Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot dierenwelzijn op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

2.5 Gendergelijkheid

2.5.1 Wat staat er op het spel

Gender verwijst naar sociaal geconstrueerde identiteiten, eigenschappen en rollen van mannen en vrouwen. Gender bepaalt wat binnen een bepaalde context van mannen en vrouwen verwacht, gewaardeerd en toegestaan wordt. Gendergelijkheid verwijst dan ook naar gelijke rechten, verantwoordelijkheden en kansen voor mannen en vrouwen. Om gendergelijkheid te bereiken is het van belang dat de rechten en mogelijkheden van mensen niet afhankelijk zijn van hun geslacht of seksuele oriëntatie.⁹

Traditionele rolpatronen tussen mannen en vrouwen en aan hen toegeschreven eigenschappen, hebben geleid tot ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen. Om een paar voorbeelden te noemen:

- Het armoedepeil onder alleenstaande vrouwen met en zonder kinderen ligt hoger dan onder mannen, zowel in ontwikkelde als minder ontwikkelde landen;
- Vrouwen hebben minder dan mannen toegang tot financiële systemen;
- De werkgelegenheid onder vrouwen is lager dan die onder mannen en zij zijn eerder werkzaam in kwetsbare beroepen;
- Vrouwen zijn minder dan mannen werkzaam in topfuncties;
- Bij gelijke functies en werkervaring, is het salaris van vrouwen vaak lager dan dat van mannen.¹⁰

Financiële instellingen kunnen gendergelijkheid bevorderen door als werkgever doorstroming van vrouwen naar topposities te stimuleren en in hun beloningssystemen zorg te dragen voor gelijke betaling van mannen en vrouwen in vergelijkbare functies en met vergelijkbare werkervaring. Ook in hun rol als investeerder kunnen zij invloed uitoefenen op gelijke behandeling van mannen en vrouwen door criteria daaromtrent op te nemen in hun verantwoord beleggingsbeleid.

2.5.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores van de onderzochte bankgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 8.

Tabel 8 **Beleidscores Gendergelijkheid**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	3	1	1	1	2	1	1	1	1	1

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	De verzekeringsgroep doet een zero-tolerance beleidstoezegging voor alle vormen van genderdiscriminatie ten aanzien van werk en beroep, inclusief verbale, fysieke en seksuele gedragingen.	1.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0
2	De verzekeringsgroep hanteert systemen die salarisgelijkheid actief regelen: de verzekeringsgroep analyseert salarisongelijkheid binnen de eigen organisatie - op verschillende functieniveau's - door het verzamelen van uitgebreide salarisinformatie.	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0
3	De verzekeringsgroep hanteert systemen die genderdiscriminatie van haar klanten voorkomt en vermindert: de verzekeringsgroep analyseert verschillen op basis van gender door het verzamelen van uitgebreide informatie.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4	De verzekeringsgroep garandeert minstens 40% participatie en gelijke toegang voor vrouwen tot senior functies.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5	De verzekeringsgroep garandeert minstens 40% participatie en gelijke toegang voor vrouwen tot de directie.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
-------------------	--------	-------	---------	-----	-----	-------------	----------	-----------------	----------	---------------------

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

6	Overheden hebben wetten en beleid geformuleerd die alle vormen van discriminatie en geweld tegen vrouwen moet uitbannen. Overheden werken aan het bewerkstelligen van gelijkheid tussen mannen en vrouwen.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7	Bedrijven doen een beleidstoezegging die duidelijk maakt wat de verschillende mensenrechtenrisico's zijn voor mannen en vrouwen.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0
8	Bedrijven hanteren een zero-tolerance beleid voor alle vormen van genderdiscriminatie ten aanzien van werk en beroep, inclusief verbale, fysieke en seksuele gedragingen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
9	Bedrijven hanteren systemen die salarisgelijkheid actief regelen: de verzekeringsgroep analyseert salarisongelijkheid binnen de eigen organisatie - op verschillende functieniveau's - door het verzamelen van uitgebreide salarisinformatie.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10	Bedrijven hanteren systemen die genderdiscriminatie van haar klanten voorkomt en vermindert: de verzekeringsgroep analyseert verschillen op basis van gender door het verzamelen van uitgebreide informatie, zodat de mensenrechtenimpact op klanten beter kunnen worden beoordeeld en aangepakt.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
11 Bedrijven garanderen minstens 40% participatie en gelijke toegang voor vrouwen tot senior functies.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
12 Bedrijven garanderen minstens 40% participatie en gelijke toegang voor vrouwen tot de directie.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
13 Bedrijven integreren criteria ten aanzien van gender en vrouwenrechten in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
14 Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot gender en vrouwenrechten op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

2.6 Gezondheid

2.6.1 Wat staat er op het spel?

Een goede gezondheid is van grote waarde. Het recht op de hoogst haalbare standaard op het gebied van fysieke en mentale gezondheid is als eerste door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) erkend als een mensenrecht (1946) en daarna ook opgenomen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948). De verantwoordelijkheid van bedrijven ten aanzien van het recht op gezondheid betekent in de eerste plaats dat de gezondheid van hun werknemers, klanten en omwonenden niet aangetast zou moeten worden door hun producten of productieprocessen.¹¹

Ten aanzien van hun werknemers moeten bedrijven erop toezien dat zij niet onnodig worden blootgesteld aan schadelijke stoffen en dat de werkomstandigheden veilig zijn.¹² De verspreiding van (nieuwe) schadelijke stoffen in het milieu brengt risico's voor de volksgezondheid met zich mee. Betrokken partijen zouden meer moeten doen dan zich aan de bestaande regels houden en het voorzorgprincipe moeten toepassen. Deze voorzorgsmaatregelen hebben vooral betrekking op twee groepen chemicaliën: *Endocrine Disrupting Chemicals (EDCs)* die effect hebben op natuurlijke hormonen en *Persistent Organic Pollutants (POPs)* die niet of langzaam worden afgebroken in de natuur.¹³

Volgens het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP) doodt onveilig (drink)water - mede veroorzaakt door vervuiling door bedrijfsactiviteiten - meer mensen dan alle vormen van geweld bij elkaar.¹⁴ Ook luchtvervuiling, door onder andere de uitstoot van de transportsector en, in Zuidoost Azië in toenemende mate door veenbranden, is schadelijk voor de volksgezondheid.¹⁵

Bedrijven kunnen overwegen om de toegang tot essentiële gezondheidszorg, schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen te ondersteunen en een gezonde leefstijl te stimuleren. Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) zouden door een betere toegang tot medicijnen jaarlijks de levens van tien miljoen mensen gered kunnen worden die sterven aan te voorkomen of behandelbare ziektes zoals HIV/Aids en malaria. Farmaceutische bedrijven kunnen een grote rol spelen door in te zetten op de ontwikkeling van vaccinaties en medicijnen voor veelvoorkomende tropische ziektes zodat de gezondheidssituatie in ontwikkelingslanden verbeterd wordt. Daarnaast kunnen farmaceutische bedrijven zorgen voor een laagdrempelig aanbod van medicijnen in ontwikkelingslanden door deze voor betaalbare prijzen ter beschikking te stellen.¹⁶

Met al deze aspecten moeten verzekeringsgroepen rekening houden bij de ontwikkeling van een beleggingsbeleid op het gebied van gezondheid.

2.6.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 9.

Tabel 9 **Beleidscores Gezondheid**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	9	3	1	4	10	3	1	1	2	7

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven passen het voorzorgprincipe toe ter voorkoming van gezondheidsschade bij hun	1.0	1.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
----------	--	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
werknemers, klanten of omwonenden door hun producten of productieprocessen.										
2 Bedrijven respecteren afspraken over arbeidsomstandigheden, zoals omschreven in de conventies van de ILO en de Tripartiete Verklaring.	1.0	1.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
3 Bedrijven werken aan de systematische verbetering van arbeidsomstandigheden en ontwikkelen een preventieve cultuur op het gebied van gezondheid en veiligheid.	1.0	1.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0
4 Bedrijven respecteren internationale afspraken over de productie en het gebruik van gevaarlijke of giftige stoffen zoals omschreven in het Montreal Protocol (over stoffen die de ozonlaag aantasten).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
5 Bedrijven respecteren internationale afspraken over de productie en het gebruik van gevaarlijke of giftige stoffen zoals omschreven in het Verdrag van Stockholm (over POP's).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6 Bedrijven respecteren internationale afspraken op het gebied van handel in chemicaliën en chemisch afval zoals omschreven in het Verdrag van Bazel.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
7 Bedrijven respecteren internationale afspraken op het gebied van handel in chemicaliën en chemisch afval zoals omschreven in het Verdrag van	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
	Rotterdam.										
8	Bedrijven reduceren de uitstoot van schadelijke stoffen (naar bodem, water en lucht) door gebruik te maken van de best beschikbare technologieën.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
9	Bedrijven beperken het gebruik van chemicaliën waarvan in wetenschappelijke literatuur wordt vermoed dat ze schadelijk zijn voor de gezondheid en, indien noodzakelijk, gebruiken ze alleen op een verantwoorde manier (voorzorgbeginsel).	1.0	1.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10	Farmaceutische bedrijven zorgen ervoor dat patiënten met voorkombare en behandelbare ziektes het recht op toegang tot medicijnen hebben.	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
11	Patiënten met voorkombare en behandelbare ziektes hebben recht op toegang tot medicijnen.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
12	Producenten van flesvoeding houden zich aan de WHO-code en aanvullende resoluties met betrekking tot reclame voor vervangingsmiddelen van moedermelk.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
13	Tabaksproducenten houden zich aan de richtlijnen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) met betrekking tot de gezondheidseffecten en de sociale, milieu- en economische gevolgen van (mee)roken.	0.8	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen	
14	Bedrijven integreren criteria met betrekking tot gezondheid in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
15	Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot gezondheid op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

2.7 Klimaatverandering

2.7.1 Wat staat er op het spel?

Wereldwijde klimaatverandering zorgt voor ingrijpende veranderingen in ecosystemen, waardoor samenlevingen meer risico lopen op bijvoorbeeld overstromingen en orkanen. Dit proces is een direct resultaat van menselijke activiteiten die de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer doen toenemen. Volgens het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) is het zeer aannemelijk dat meer dan de helft van de temperatuurstijging die zich tussen 1951 en 2010 heeft voorgedaan door menselijk toedoen is veroorzaakt.¹⁷ De belangrijkste oorzaken zijn het gebruik van fossiele brandstoffen voor energie, industrie, verkeer en vervoer, evenals ontbossing en intensieve landbouw- en veeteelt.

Klimaatverandering zal waarschijnlijk leiden tot een stijging extreme weersomstandigheden zoals een toename aan warmere periodes, droge periodes, extreme regenval en hittegolven. Deze ontwikkelingen zullen grote consequenties hebben voor natuur, milieu en de menselijke leefomgeving, waaronder:

- Door smelting nemen gletjers, zeeijs en ijskappen in hooggebergten en poolgebieden af;
- Door smelting van permafrost komen extra broeikasgassen vrij;
- Er ontstaat een verhoogd risico op bosbranden in veengebieden;
- De stijgende zeespiegel heeft effect op eilanden en kustgebieden, waardoor het risico op overstromingen toeneemt en waardoor de kans bestaat dat deze gebieden deels onbewoonbaar worden;
- Toename van mensen die wonen in een gebied met een tekort aan (drink)water.¹⁸

Tijdens de 21^e Klimaatconferentie in Parijs (2015) is als doelstelling afgesproken om de wereldwijde temperatuurstijging te beperken tot 1,5 graden Celsius, in 2100.¹⁹

Er zijn grote investeringen nodig, vooral in ontwikkelingslanden, om aanpassingen aan de gevolgen van klimaatverandering te realiseren. Grote groepen mensen in ontwikkelingslanden zijn kwetsbaarder voor klimaatverandering omdat hun levensonderhoud meer afhankelijk is van klimatologische omstandigheden en omdat het voor deze groepen lastiger is om zich aan extreme weersomstandigheden aan te passen.²⁰

Bedrijven zullen worden geconfronteerd met de gevolgen en risico's van klimaatverandering, omdat er nieuwe wetgeving geïmplementeerd wordt, maar ook omdat het kansen en innovaties met zich meebrengt. Er is een energietransitie nodig om de risico's van klimaatverandering te verminderen. Controversiële vormen van grondstofwinning - zoals de winning van olie uit teerzanden, de winning van schaliegas en kolenmijnbouw – verhinderen de energietransitie.

Verzekeringsgroepen zullen fundamentele keuzes moeten maken om de risico's op klimaatverandering te verminderen en om de energietransitie te bevorderen, zowel in hun eigen organisatie als in de bedrijven en organisaties waarin ze beleggen. Verzekeringsgroepen kunnen hun invloed moeten aanwenden om te stimuleren dat er een transitie plaatsvindt van het gebruik van overwegend fossiele brandstoffen (zoals kolen) naar het gebruik van hernieuwbare energiebronnen (zoals wind- en zonne-energie). Dit geldt ook voor het gebruik van grondstoffen voor de vervaardiging van producten. Met hun beleggingsbeslissingen kunnen verzekeringsgroepen een impuls geven aan de circulaire economie, een economisch systeem dat gebruik maakt van grondstoffen die worden teruggewonnen uit afgedankte producten in plaats van de exploitatie van nieuwe grondstoffen.

2.7.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 10.

Tabel 10 **Beleidsscores Klimaatverandering**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidsscore	3	1	2	2	5	2	1	1	1	7

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	Voor de eigen broeikasgasemissies stelt de verzekeringsgroep meetbare reductiedoelstellingen op die bijdragen aan een beperking van de maximale	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
----------	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
mondiale temperatuurstijging van 1.5°C.										
2 De verzekeringsgroep publiceert hoe groot haar aandeel is in de broeikasgasemissies van energiebedrijven en -projecten waarin zij investeert.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
3 De verzekeringsgroep publiceert hoe groot haar aandeel is in de broeikasgasemissies van alle bedrijven en projecten waarin zij investeert.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
4 Voor de broeikasgasemissies van de bedrijven waarin de verzekeringsgroep belegt, stelt zij meetbare reductiedoelstellingen vast, die bijdragen aan een beperking van de maximale mondiale temperatuurstijging tot 1.5°C.	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
5 Het beleid hanteert een maximumdrempel van 30% voor financiering en investering in kolencentrales en kolenmijnbouw.	0.0	0.8	0.6	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6 Het beleid hanteert een maximumdrempel van 30% voor financiering en investering in energieopwekking doormiddelvan fossiele brandstoffen en het winnen van olie en gas.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7 Het beleid hanteert een maximumdrempel van 0% voor financiering en investering in kolencentrales en kolenmijnbouw.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8 Het beleid hanteert een maximumdrempel van 0% voor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
financiering en investering in energieopwekking doormiddelvan fossiele brandstoffen en het winnen van olie en gas.										

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

9	Bedrijven maken hun directe en indirecte broeikasgasemissies bekend.	1.0	0.5	0.5	0.8	1.0	0.5	0.5	1.0	0.5	1.0
10	Bedrijven verminderen hun directe en indirecte broeikasgasemissies.	1.0	0.0	0.5	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
11	Bedrijven stappen over van fossiele brandstoffen op hernieuwbare energie.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0	1.0
12	Kolencentrales waarvan de CO2 uitstoot niet beperkt wordt (met CO2-afvang en -opslag) zijn onaanvaardbaar.	0.0	0.0	0.6	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
13	Het gebruik van steenkool voor de productie van elektriciteit is onacceptabel.	0.0	0.0	0.6	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
14	Het gebruik van fossiele brandstoffen voor de productie van elektriciteit is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
15	Het winnen van steenkool is onacceptabel.	0.0	0.8	0.6	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
16	Het winnen van olie uit teerzanden is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
17	Het winnen van olie en gas is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
18	Het omzetten van veengrond en	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
gebieden met hoge koolstofvoorraden in landbouwgrond, is onacceptabel.										
19 De productie van biomassa voldoet aan de 12 principes van de Roundtable on Sustainable Biomaterials (RSB).	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
20 CO2-compensatie is gecertificeerd volgens de Gold Standard.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
21 Bedrijven voeren geen lobby om klimaatmaatregelen af te zwakken of aanscherping van klimaatbeleid tegen te gaan.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
22 Bedrijven integreren criteria ten aanzien van klimaatverandering in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
23 Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot klimaatverandering op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

2.8 Mensenrechten

2.8.1 Wat staat er op het spel?

Mensenrechten zijn "rechten en vrijheden waarop een ieder aanspraak heeft". De rechten en vrijheden die algemeen worden beschouwd als mensenrechten, vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, omvatten burgerrechten en politieke rechten - zoals het recht op leven in vrijheid en vrijheid van meningsuiting - en economische, sociale en culturele rechten - zoals het recht te kunnen leven in waardigheid en het recht op voedsel, werk en onderwijs.²¹ Specifieke groepen mensen zijn om verschillende redenen kwetsbaar of worden van oudsher slachtoffer van geweld en hebben daarom speciale bescherming nodig om te zorgen dat hun mensenrechten hen niet onzegd worden.

Ondernemingen die over landsgrenzen heen opereren, hebben meer macht dan ooit. Hun impact op mensenrechten kan positief zijn, maar ook negatief, vooral in situaties waarin (multinationale) bedrijven gebruik maken van zwakke en slecht ontwikkelde nationale wet- en regelgeving. In sommige sectoren, zoals de olie-, gas- en mijnbouwindustrie, zijn de risico's op mensenrechtenschendingen vaak groot. Traditionele manieren van levensonderhoud worden onmogelijk gemaakt door vervuiling, mensen worden van hun land verjaagd en arbeidsrechten worden geschonden. Als getroffen gemeenschappen proberen hun recht te halen, lopen ze tegen juridische en praktische obstakels aan, zoals ineffectieve rechtssystemen, corruptie en geen toegang tot informatie.

Staten hebben weliswaar de plicht om mensenrechten te beschermen, maar het is ook breed geaccepteerd dat bedrijven een verantwoordelijkheid hebben. De verantwoordelijkheden van bedrijven om mensenrechten te respecteren zijn vastgelegd en uitgewerkt in de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs).²² Deze richtlijnen zijn van groot belang voor verzekeraars en zouden moeten worden toegepast in hun eigen bedrijfsvoering en in beleggingsbeslissingen.

2.8.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 11.

Tabel 11 **Beleidsscores Mensenrechten**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidsscore	6	5	4	4	10	9	1	1	9	9

Het volgende element is cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	Verzekeringsgroepen respecteren alle mensenrechten zoals beschreven in de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs).	0.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
----------	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
-------------------	--------	-------	---------	-----	-----	-------------	----------	-----------------	----------	---------------------

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

2	Overheden beschermen de mensenrechten zoals omschreven in internationale verklaringen en verdragen.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
3	Bedrijven respecteren alle mensenrechten zoals beschreven in de Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP's).	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
4	Bedrijven stellen een beleidsverklaring op waarin het bedrijf zich expliciet committeert aan het respecteren van mensenrechten.	1.0	1.0	0.5	0.5	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
5	Bedrijven implementeren het human rights due diligence proces zoals omschreven in de UNGP's om hun impact op mensenrechten te identificeren, te voorkomen, te beperken en daarover verantwoording af te leggen.	1.0	1.0	0.5	0.5	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
6	Bedrijven richten processen in om te komen tot herstel en genoegdoening voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen die ze hebben veroorzaakt, of waarbij ze betrokken zijn.	1.0	1.0	0.5	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
7	Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen door een betekenisvolle consultatie te voeren met lokale gemeenschappen en met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) waar het inheemse volken betreft.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
8 Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) van de betrokken landgebruikers.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
9 Bedrijven hebben speciale aandacht voor het respecteren van de rechten van vrouwen, in het bijzonder ter voorkoming van discriminatie en ter bevordering van de gelijke behandeling van mannen en vrouwen.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
10 Bedrijven hebben speciale aandacht voor het respecteren van de rechten van kinderen.	0.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
11 Bedrijven respecteren het Internationale Humanitaire Recht en staan geen nederzettingen, inclusief hun economische activiteiten, in bezette gebieden toe.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
12 Bedrijven integreren criteria ten aanzien van mensenrechten in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
13 Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot mensenrechten op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0

2.9 Natuur

2.9.1 Wat staat er op het spel?

Biodiversiteit wordt door de in 1992 vastgestelde UN Convention on Biological Diversity (CBD), die tot doel heeft om biodiversiteit te beschermen, in drie categorieën onderverdeeld: ecosystemen en habitats, planten- en diersoorten en genetisch materiaal. Biodiversiteit is van belang voor de economische, ecologische en sociale ontwikkeling van onze samenleving, voor onze toekomst en voor onze recreatiemogelijkheden. Verlies van biodiversiteit brengt potentiële risico's met zich mee zoals de vernietiging van leefgebieden, het verlies van de functies van ecosystemen, de bedreiging van de voedselvoorziening, en het verdwijnen van geneeskrachtige planten en bedreigde diersoorten, en is daarmee een van de meest urgente milieuproblemen.

De bevindingen van de Millennium Ecosystem Assessment (MEA, gepubliceerd in maart 2005) geven inzicht in de huidige toestand en veranderingen van ecosystemen, en de effecten hiervan op het leven van de mens. Ook biedt het rapport aanbevelingen voor bedrijven. De MEA heeft geconcludeerd dat, om aan de groeiende behoeften van de mens te voldoen, ecosystemen sneller en diepgaander zijn veranderd gedurende de afgelopen 50 jaar dan in elke andere tijdperiode in de geschiedenis. Door aanpassing van menselijke activiteiten is het echter nog mogelijk om de degradatie van vele ecosystemen in de komende 50 jaar terug te draaien.²³

Het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen kan bijdragen aan het vinden van oplossingen voor bovengenoemde uitdagingen. Het kan ervoor zorgen dat de verzekeraar alleen betrokken is bij beleggingen in bedrijven en overheden die zich ten doel stellen verder verlies aan biodiversiteit te voorkomen en die dat voornemen in praktijk brengen.

2.9.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit thema vindt u in Tabel 12.

Tabel 12 **Beleidscores Natuur**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	9	1	1	1	7	4	1	1	1	8

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
-------------------	--------	-------	---------	-----	-----	-------------	----------	-----------------	----------	---------------------

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven voorkomen ontbossing en beschermen natuurlijke bossen waaronder oerbossen, veengebieden, mangrovebossen en regenwouden, zoals omschreven in het High Conservation Value (HCV) concept.	1.0	0.0	0.8	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
2	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de categorieën I-IV van de World Conservation Union.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
3	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de UNESCO World Heritage Convention.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
4	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de Ramsar Convention on Wetlands.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
5	Bedrijven voorkomen negatieve gevolgen voor populaties van diersoorten die op de IUCN Red List of Threatened Species staan.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6	Handel in bedreigde planten- en diersoorten voldoet aan de voorwaarden van CITES.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7	Handel in bedreigde planten- en diersoorten die op de lijsten van CITES staan is onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8	Activiteiten op het gebied van genetisch materiaal en gentechnologie vinden alleen plaats als ze voldoen aan de	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
toestemmings- en veredelings-eisen zoals beschreven in de UN Convention on Biological Diversity en het daaraan gerelateerde Nagoya Protocol.										
9 Productie van, of handel in, levende genetisch gemodificeerde organismen kan alleen plaatsvinden als toestemming van het importerende land is verkregen en aan alle vereisten van het Cartagena Protocol wordt voldaan.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10 Productie van, of handel in, levende genetisch gemodificeerde organismen is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
11 Bedrijven voorkomen de introductie van exotische soorten in ecosystemen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
12 Bedrijven maken een waterschaarste-effectrapportage en voorkomen een negatieve impact in regio's die kampen met waterschaarste.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
13 Bedrijven starten geen nieuwe activiteiten in gebieden waar waterschaarste heerst en waar bedrijfsactiviteiten zouden wedijveren met de behoeften van lokale gemeenschappen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
14 Bedrijven maken een milieueffectrapportage over de totale gevolgen van een voorgenomen project op de biodiversiteit, ten minste volgens de richtlijnen voor rapportage over biodiversiteit en landgebruik van het Global Reporting Initiative.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
15	Bedrijven integreren criteria ten aanzien van natuur in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
16	Bedrijven nemen clausules over de naleving van criteria met betrekking tot natuur op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Hoofdstuk 3 Sectoren

3.1 Bosbouw

3.1.1 Wat staat er op het spel?

Bossen en plantages spelen een belangrijke rol voor het voortbestaan van mens en natuur. Ze hebben economische, sociale, culturele en ecologische waarde. Ze herbergen 70% van alle dieren en planten, spelen een essentiële rol bij de opslag van CO₂ en bevorderen bodemvruchtbaarheid. Ook is bosbouw en de verdere handelsketen in houtproducten een bron van werkgelegenheid.²⁴ Ondanks de belangrijke waarde, worden bossen met een ongekende snelheid vernietigd en vindt er bosdegradatie plaats. Dit heeft negatieve gevolgen voor de lokale gemeenschappen omdat deze hun leefomgeving en primaire bron van levensonderhoud verliezen. Het tast de biodiversiteit en ecosystemen aan en versnelt klimaatverandering. Belangrijke oorzaken van ontbossing en bosdegradatie zijn:

- Niet-duurzame en illegale houtkap;
- Verandering van natuurlijke bossen in hout- en pulpplantages;
- Verandering van bossen in landbouwgebieden;
- Verandering van mangrovebossen in viskwekerijen; en
- Ontwikkeling van grootschalige industriële en infrastructuurprojecten.

Volgens een recente case study van de Wereldbank heeft de bosbouwsector te weinig bijgedragen aan het behoud en duurzaam beheer van bossen. De United Nations Collaborative Programme on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries (UN-REDD) is een initiatief waarbij ontwikkelingslanden financieel gestimuleerd worden om ontbossing tegen te gaan.

De bosbouwsector omvat ook alle bedrijven die betrokken zijn bij de handel en verwerking van hout. Deze bedrijven hebben veel invloed op de staat van de bossen in de wereld. Daarom is het belangrijk dat verzekeringsgroepen in hun beleggingsbeleid vastleggen dat ze verwachten dat bedrijven en overheden hun bossen op een duurzame manier beheren, bijvoorbeeld volgens het Forest Stewardship Council (FSC) systeem. Voor bosbouw in ontwikkelingslanden bieden andere certificeringssystemen, inclusief PEFC, onvoldoende waarborg.

3.1.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 13.

Tabel 13 Beleidsscores Bosbouw

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidsscore	9	1	3	2	8	9	1	1	3	9

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bosbouwbedrijven identificeren en beschermen binnen de bossen die zij beheren de High Conservation Value (HCV) gebieden.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
2	Bedrijven identificeren en beschermen High Carbon Stock (HCS) bossen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Houthandelaren en andere bedrijven in de houthandelsketen voorkomen het gebruik van illegaal gekapt of verhandeld hout.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
4	Pulp- en papierfabrieken beperken het gebruik van chemicaliën en de vervuiling van bodem, water en lucht door gebruik te maken van de best beschikbare technologieën.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
5	Bedrijven respecteren de rechten van lokale en inheemse gemeenschappen op een eerlijk en gelijkwaardig gebruik van bossen.	0.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
6	Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen door een betekenisvolle consultatie te voeren met lokale gemeenschappen en met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) waar het inheemse volken betreft.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
7 Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven bosgebieden alleen met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) van de betrokken landgebruikers.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
8 Productiebossen en houtplantages zijn gecertificeerd volgens de criteria van de Forest Stewardship Council (FSC).	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
9 Productieketens van houthandelaren en bedrijven in houtproducten (inclusief pulp, papier, fineer, meubels) zijn gecertificeerd volgens de FSC Chain of Custody criteria of gelijkwaardig.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10 Bedrijven in sectoren met een grote impact op bossen (waaronder in ieder geval de bosbouw- en papiersector), rapporteren hun forest footprint aan het Carbon Disclosure Project Forests Program.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
11 Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0
12 Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
13 Bedrijven integreren sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
14	Bedrijven nemen clausules over de naleving van sociale, economische en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

3.2 Elektriciteitsproductie

3.2.1 Wat staat er op het spel?

Elektriciteitsvoorziening speelt een centrale rol in het bereiken van doelen op het gebied van duurzame ontwikkeling en armoedebestrijding en zou tegelijkertijd ook betaalbaar, betrouwbaar en duurzaam moeten zijn. Een cruciaal aspect hierbij is de grote impact van elektriciteitsopwekking op klimaatverandering. Volgens de scenario's van het Intergovernmental Panel on Climate Change moet, om risicovolle gevolgen van klimaatverandering te voorkomen, in 2050 80% van de globale elektriciteitsopwekking gebaseerd zijn op koolstofarme energiebronnen.

Naast bezwaren die samenhangen met de risico's van klimaatverandering, hebben kolengestookte energiecentrales andere negatieve effecten zoals de vervuiling van lucht en water.²⁵ Ook het gebruik van gas voor energieproductie wordt geassocieerd met de uitstoot van gevaarlijke stoffen.²⁶ Nucleaire energie wordt beschouwd als een koolstofarme energiebron maar is desondanks ook controversieel vanwege het radioactieve afval en de daarbij behorende risico's.

Onder de duurzame energiebronnen, zijn grootschalige waterkrachtcentrales het meest controversieel omdat door de bouw van dammen mensen worden verjaagd uit hun huizen en leefgebied, waardoor ze hun middelen van bestaan verliezen.²⁷ Daarnaast hebben dammen een grote milieu-impact zoals het onderbreken van rivieren en het verstoren van ecosystemen. Kleine waterkrachtprojecten waarbij rivieren niet worden ingedamd leveren energie met lage broeikasgasemissies, maar zonder belangrijke negatieve gevolgen voor het milieu.²⁸

Over het algemeen hebben methodes voor de opwekking van elektriciteit en warmte die gebruik maken van duurzame energiebronnen een lagere uitstoot van broeikasgassen dan fossiele brandstoffen. Er zijn veel meer beleggingen in duurzame energie nodig om de emissies door productie en gebruik van elektriciteit te reduceren. Verzekeringsgroepen moeten rekening houden met de impact van hun beleggingen op klimaatverandering door beleid te ontwikkelen voor de elektriciteitssector.

3.2.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 14.

Tabel 14 **Beleidsscores Elektriciteitsproductie**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat
Beleidsscore	5	1	3	2	7	5	1	1	2	6

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	De verzekeringsgroep belegt in bedrijven die betrokken zijn bij duurzame energieopwekking (windenergie, zonne-energie, kleinschalige en middelgrote waterkracht, geothermische energie, getijdenenergie etc.).	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
2	De verzekeringsgroep heeft meetbare doelstellingen om zijn beleggingen in duurzame energieopwekking te vergroten.	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	De verzekeringsgroep heeft meetbare doelstellingen om zijn beleggingen in fossiele energie te verminderen, in absolute zin of in verhouding met zijn beleggingen in duurzame energieopwekking.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat
4 Kolencentrales waarvan de CO2 uitstoot niet beperkt wordt (met CO2-afvang en -opslag) zijn onaanvaardbaar.	0.0	0.0	0.6	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
5 Het gebruik van steenkool voor de productie van elektriciteit is onacceptabel.	0.0	0.0	0.6	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6 Het gebruik van fossiele brandstoffen voor de productie van elektriciteit is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7 Nucleaire energie is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8 Grootschalige waterkrachtcentrales zijn onaanvaardbaar.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
9 Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermd gebied die vallen onder de categorieën I-IV van de World Conservation Union.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10 Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermd gebied die vallen onder de UNESCO World Heritage Convention.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
11 Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermd gebied die vallen onder de Ramsar Convention on Wetlands.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
12 Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen door een betekenisvolle consultatie te voeren met lokale gemeenschappen en met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) waar het inheemse volken betreft.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat
13	Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) van de betrokken landgebruikers.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0
14	Bedrijven richten processen in om te komen tot herstel en genoegdoening voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen die ze hebben veroorzaakt, of waarbij ze betrokken zijn.	1.0	1.0	0.0	0.5	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
15	De aanleg van dammen voldoet aan de 7 principes van de World Commission on Dams (WCD).	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
16	De aanleg van alle waterinfrastructuurprojecten voldoet aan de 7 principes van de World Commission on Dams (WCD).	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
17	De productie van biomassa voldoet aan de 12 principes van de Roundtable on Sustainable Biomaterials (RSB).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8
18	Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0
19	Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines, inclusief de Electric Utilities Sector Disclosure (EUSD).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat
20	Bedrijven integreren sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
21	Bedrijven nemen clausules over de naleving van sociale, economische en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

3.3 Financiële sector

3.3.1 Wat staat er op het spel?

Financiële instellingen spelen een cruciale rol omdat de meeste overheden en bedrijven afhankelijk zijn van de diensten en producten die deze instellingen leveren. Dit brengt kansen en risico's met zich mee. Financiële instellingen kunnen bijdragen aan een eerlijke en duurzame toekomst door in duurzame producten en productieprocessen te investeren, of juist betrokken raken bij activiteiten die schade toebrengen aan het milieu of mensenrechten schenden. Daarnaast liet de economische crisis van 2007-2009 zien dat financiële instellingen zich voornamelijk laten leiden door financiële motieven en het beoordelen van maatschappelijke risico's hebben verwaarloosd.

Veel overheden en financiële instellingen zijn bezig met het lanceren van richtlijnen en initiatieven om te zorgen voor een verantwoordelijker opererende financiële sector. Voorbeelden zijn het Sustainable Banking Network (opgezet door de IFC) en de Green Credit Guidelines van de Chinese overheid. Het OESO-rapport Environmental and Social Risk Due Diligence in the Financial Sector laat zien dat financiële instellingen ook steeds vaker vrijwillig duurzaamheidscriteria stellen aan bedrijven en overheden waarin ze investeren, een ontwikkeling die door de Fair Finance Guide International wordt bevorderd. In dat kader zouden financiële instellingen ook zeker voorwaarden moeten stellen aan leningen die ze verstrekken aan - of tegoeden die ze aanhouden bij - andere financiële instellingen, om te voorkomen dat geld via een omweg terecht komt bij actoren en activiteiten waarin ze niet willen investeren.

3.3.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 15.

Tabel 15 **Beleidscores Financiële sector**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	9	1	1	3	8	6	1	1	4	4

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Financiële instellingen rapporteren voor ieder land waarin zij actief zijn over hun (belasting)betalingen aan regeringen.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	0.0
2	Financiële instellingen werken niet mee aan transacties of verlenen geen adviezen met als belangrijkste doel het nastreven van belastingvoordelen.	0.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Financiële instellingen zijn niet actief in risicovolle handels- en beleggingsactiviteiten (handel in opties, futures en andere derivaten) voor eigen rekening, anders dan voor het afdekken van de financiële risico's van hun kredietverlening.	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4	Financiële instellingen hebben een investeringsbeleid opgesteld ten	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen	
	aanzien van gevoelige sectoren en cruciale thema's, dat gebaseerd is op internationale verdragen en conventies.										
5	Financiële instellingen onderschrijven de UN Global Compact principes.	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
6	Financiële instellingen onderschrijven de OECD Guidelines for Multinational Enterprises.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
7	Financiële instellingen onderschrijven de UNEP FI verklaring.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8	Financiële instellingen onderschrijven de PRI principes.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
9	Financiële instellingen houden zich aan de FATF aanbevelingen.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10	Financiële instellingen houden zich aan de Wolfsberg Principles.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
11	Voor projectfinanciering werken financiële instellingen met de Equator Principles.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
12	Voor het uitgeven van obligaties implementeren financiële instellingen de Green Bond Principles.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
13	Financiële instellingen publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
14	Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines, inclusief de Financial Services Sector Disclosure (FSSD).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

3.4 Maakindustrie

3.4.1 Wat staat er op het spel?

Tot de maakindustrie behoren alle bedrijfstakken die grondstoffen en materialen tot nieuwe producten verwerken, waardoor dit een veelomvattende en diverse industrie is. Omdat een groot gedeelte van de mondiale beroepsbevolking werkt in de maakindustrie, bijvoorbeeld in de metaal-, kleding- en elektronica-industrie, spelen de ontwikkelingen in deze industrie een grote rol bij het creëren van werkgelegenheid en economische groei. Arbeidsvoorwaarden en arbeidsrechten, zoals het recht op een leefbaar loon, komen regelmatig onder druk te staan vanwege de toenemende globalisering en internationale concurrentie. Om gunstige vestigingsvoorwaarden te creëren, zijn er speciale exportzones ingesteld door overheden waar bestaande arbeidswetgeving niet van toepassing is en weinig belasting wordt betaald. Bij sommige takken van de maakindustrie wordt er veel gebruik gemaakt van laaggeschoolde arbeid. Het gebruik van giftige stoffen brengt risico's met zich mee voor gezondheid en milieu.

Aangezien producenten een groot gedeelte van het productieproces uitbesteden, liggen de grootste sociale en milieuproblemen vaak bij de toeleveranciers. Producenten van halffabricaten, vaak gevestigd in exportzones, en producenten van metalen, mineralen en andere grondstoffen zijn regelmatig betrokken bij grootschalige milieuvervuiling en mensenrechtenschendingen. In de gehele keten spelen de negatieve gevolgen van flexibilisering van arbeidsrelaties. Het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zou ervoor moeten zorgen dat bedrijven in de maakindustrie verantwoordelijkheid nemen voor het voorkomen van sociale en milieuproblemen bij hun eigen vestigingen en bij die van hun toeleveranciers.

3.4.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 16.

Tabel 16 **Beleidscores Maakindustrie**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	8	2	1	4	8	7	1	1	2	7

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven reduceren hun directe en indirecte uitstoot van broeikasgassen.	1.0	0.0	0.5	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
2	Bedrijven reduceren hun directe en indirecte uitstoot (de uitstoot van toeleveranciers) van schadelijke stoffen, zoals zwaveldioxide en ammoniak.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Bedrijven beperken het gebruik van chemicaliën waarvan in wetenschappelijke literatuur wordt vermoed dat ze schadelijk zijn voor de gezondheid en, indien gebruik noodzakelijk is, gebruiken ze alleen op een verantwoorde manier (voorzorgbeginsel).	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
4	Bedrijven beperken het gebruik van water.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
5	Bedrijven voorkomen waterverontreiniging.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6	Bedrijven maken een waterschaarste-effectrapportage en voorkomen een negatieve impact in regio's die kampen met waterschaarste.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
7	Bedrijven starten geen nieuwe activiteiten in gebieden waar waterschaarste heerst en waar bedrijfsactiviteiten zouden wedijveren met de behoeften van lokale gemeenschappen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
8	Bedrijven hebben een Milieu en Sociaal Risicomanagement Systeem.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
9	Bedrijven respecteren de Fundamentele Arbeidsrechten van de ILO.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
10	Bedrijven betalen een leefbaar loon aan hun werknemers.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
11	Bedrijven werken aan de systematische verbetering van arbeidsomstandigheden en ontwikkelen een preventieve cultuur op het gebied van gezondheid en veiligheid.	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0
12	Bedrijven in de maakindustrie werken met relevante standaarden en initiatieven voor bepaalde producten (genoemd in paragraaf 3.7.2 van de FFG Methodology).	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
13	Bedrijven zijn gecertificeerd volgens de criteria van de standaarden en initiatieven voor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
14	bepaalde producten (genoemd in paragraaf 3.7.2 van de FFG Methodology). Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0
15	Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
16	Bedrijven integreren sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
17	Bedrijven nemen clausules over de naleving van sociale, economische en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

3.5 Mijnbouw

3.5.1 Wat staat er op het spel?

Mijnbouw en ertsraffinage zijn in het algemeen vervuilende activiteiten, die de bodem- en waterkwaliteit aantasten. Destructie van natuurlijke leefomgevingen, vervuiling en erosie zijn veelvoorkomende gevolgen van mijnbouw. Daarnaast zijn sommige mijnbouwmethoden, zoals *Mountaintop Removal Mining* waarbij hele bergtoppen worden verwijderd, en dagbouw-mijnbouw heel ingrijpend voor ecosystemen. De nadelige ecologische gevolgen van deze mijnbouwmethodes blijven vaak nog lang na de sluiting van de mijn merkbaar.

Ook een veelvoorkomend probleem in de mijnbouwindustrie is dat bedrijven de landrechten van lokale bewoners niet respecteren. Zo worden grote stukken land van hen afgenomen zonder hun instemming en zonder compensatie en kunnen er gezondheidsproblemen ontstaan door vervuiling. Daarnaast is het werk in de mijnen zeer gevaarlijk en worden arbeidsrechten niet altijd gerespecteerd.

Ten slotte verstoort de mijnbouw de macro-economische ontwikkeling in veel landen met een instabiel politiek systeem of instabiele rechtsstaat omdat de winning van grondstoffen leidt tot corruptie en een intransparante en ongelijke verdeling van de opbrengsten.²⁹ Een deel van de mijnbouw vindt plaats in conflictlanden waar de exploitatie en handel van mineralen gerelateerd is aan het financieren van conflicten.

De mijnbouwsector wentelt de kosten voor het beschermen van het milieu en de aantasting van de sociale cohesie grotendeels af op de (lokale) bevolking, die vaak niets aan de exploitatie verdient. Sommige mijnbouwbedrijven die actief zijn in ontwikkelingslanden hebben holdingmaatschappijen of marketingbedrijven gevestigd in belastingparadijzen, om zo min mogelijk belasting te hoeven betalen.

Verder zijn er in veel landen ook kleinschalige en ambachtelijke mijnbouwers actief. Hoewel dit de meest kwetsbare bevolkingsgroepen betreft, die afhankelijk zijn van de mijnbouw, leidt ook deze activiteit tot sociale en milieuproblemen. De elektronica, bouw en auto-industrie zijn sterk afhankelijk van producten uit de mijnbouw en daarmee indirect betrokken bij de bijbehorende negatieve effecten op het milieu en lokale gemeenschappen.

Om bij te dragen aan een duurzame en sociaal rechtvaardige wereld, zal de mijnbouwsector drastisch van koers moeten wijzigen. Het beleggingsbeleid van verzekeraars moet erop gericht zijn om alleen financiële betrekkingen aan te gaan met mijnbouwbedrijven die bereid zijn om dat te doen. Dat is ook in hun eigen belang: Het Indigenous Rights Risk Report for the Extractive Industry van de organisatie First Peoples, laat zien dat 92% van de mijnen in ontwikkelingslanden onnodig veel risico's voor aandeelhouders met zich meebrengen.³⁰

3.5.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 17.

Tabel 17 **Beleidscores Mijnbouw**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	6	2	4	2	7	3	1	1	2	9

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
-------------------	--------	-------	---------	-----	-----	-------------	----------	-----------------	----------	---------------------

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de categorieën I-IV van de World Conservation Union.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
2	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de UNESCO World Heritage Convention.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
3	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de Ramsar Convention on Wetlands.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
4	Bedrijven beperken de kans op ongelukken door gebruik te maken van de best beschikbare technologie en hebben een gedegen draaiboek voor crisissituaties (een 'contingency plan').	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
5	Bedrijven mijden locaties waar de gevolgen van een ongeluk voor de omgeving onbeheersbaar zijn.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6	Bedrijven beperken de hoeveelheid mijnafval en beheren en verwerken dit op een verantwoorde manier.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
7	Het lozen van mijnafval in rivieren, meren of andere oppervlaktewateren is onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
8	Bedrijven maken een waterschaarste-effectrapportage en voorkomen een negatieve impact in regio's die kampen met	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
(FPIC) van de betrokken landgebruikers.										
16 Bedrijven volgen de Voluntary Principles on Security and Human Rights voor de beveiliging van hun werknemers en bedrijfslocaties.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
17 Bedrijven richten processen in om te komen tot herstel en genoegdoening voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen die ze hebben veroorzaakt, of waarbij ze betrokken zijn.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
18 Bedrijven betalen in ieder land waarin zij actief zijn de verschuldigde belastingen.	0.0	0.0	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
19 Bedrijven rapporteren voor elk land waarin zij actief zijn de omzetten, kosten, FTEs, winsten, subsidies ontvangen van overheden en (belasting)betalingen aan overheden (d.w.z. bronbelastingen, betalingen voor concessies, en inkomstenbelastingen)	0.0	0.0	0.0	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
20 Het direct of indirect aanbieden, toezeggen, geven of eisen van smeergelden of andere onrechtmatige voordelen, teneinde opdrachten of andere voordelen te verwerven of te behouden (corruptie), is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0
21 Bedrijven opereren alleen in landen met een zwakke overheid en in conflictgebieden als zij kunnen garanderen dat ze geen mensenrechtenschendingen veroorzaken of eraan bijdragen.	1.0	0.0	0.8	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
22	Het delven en verhandelen van conflictmineralen is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
23	Uraniummijnbouw is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
24	Mountaintop Removal Mining (bergtopmijnbouw) is onacceptabel.	0.5	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
25	De ontwikkeling van nieuwe steenkoolmijnen is onacceptabel.	0.0	0.8	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
26	Steenkolenmijnbouw voor de productie van elektriciteit is onacceptabel.	0.0	0.8	0.6	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
27	Steenkolenmijnbouw voor de productie van staal is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
28	Bedrijven werken met relevante standaarden en initiatieven voor bepaalde mineralen (genoemd in paragraaf 3.8.2 in de FFG Methodology).	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
29	Bedrijven zijn gecertificeerd volgens de criteria van certificatieschema's voor bepaalde mineralen (genoemd in paragraaf 3.8.2 in de FFG Methodology).	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
30	Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0
31	Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI G4 Sustainability Reporting	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
32	Guidelines, inclusief de Mining and Metals Sector Disclosure (MMSD). Bedrijven integreren sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
33	Bedrijven nemen clausules over de naleving van sociale, economische en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

3.6 Olie en gas

3.6.1 Wat staat er op het spel?

Bij meerdere processen binnen de olie- en gasector, zoals activiteiten op boorplatforms, affakkelinstallaties, en raffinage, kan milieuschade worden toegebracht aan de directe omgeving. Belangrijke voorbeelden zijn de winning van olie in diepzeegebieden en op de Noordpool, en de winning van teerzandolie.

Winning en gebruik van olie en gas draagt in belangrijke mate bij aan de opwarming van de aarde. Verder brengt de olie- en gasindustrie ook negatieve sociale gevolgen met zich mee, zoals gevaren voor de gezondheid, voedselzekerheid en het verlies van de bestaansmiddelen van lokale gemeenschappen door dat hun land wordt afgenomen. Bovendien heeft de exploitatie en het transport van olie en gas bijgedragen aan gewapende conflicten en schendingen van mensenrechten.

Daarnaast hebben ontwikkelingslanden zonder een stabiel politiek of rechtssysteem kans dat de olie- en gasindustrie de macro-economische ontwikkelingen van een land verstoort door corruptie, oneerlijke verdeling van winsten en slecht beheer van voorraden. Olie- en gasmaatschappijen zetten op grote schaal internationale ondernemingsstructuren op die gericht zijn op belastingontduiking.³¹

Een nieuwe controversiële manier van gaswinning is het boren naar schaliegas. Dit creëert grote risico's voor mens en natuur, zoals vervuiling en kans op aardbevingen. De vereniging voor drinkwaterbedrijven in Nederland (Vewin) heeft haar zorgen geuit over de risico's van schaliegaswinning.³²

Omdat de olie- en gasindustrie een belangrijke rol speelt bij de wereldwijde klimaatverandering en ook andere sociale en milieuproblemen creëert, is de grootste uitdaging voor deze industrie om haar kennis van energiemarkten en -technologieën te gebruiken om duurzame energiebronnen verder te ontwikkelen. Van verzekeringsgroepen wordt verwacht dat zij deze doelstellingen in hun beleggingsbeleid integreren.

3.6.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 18.

Tabel 18 **Beleidscores Olie en gas**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	6	1	3	3	7	5	1	1	3	7

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermd gebied die vallen onder de categorieën I-IV van de World Conservation Union.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
2	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermd gebied die vallen onder de UNESCO World Heritage Convention.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
3	Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermd gebied die vallen onder de Ramsar Convention on Wetlands.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
4	Bedrijven beperken de kans op ongelukken door gebruik te maken van de best beschikbare technieken en hebben een gedegen draaiboek voor crisissituaties (een zogenaamd 'contingency plan').	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0
5	Bedrijven mijden locaties waar de gevolgen van een ongeluk voor de omgeving onbeheersbaar zijn.	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6	Bedrijven beperken het afval dat ontstaat bij olie- en gaswinning, in het bijzonder het affakkelen van aardgas, en beheren en verwerken dit afval op een verantwoorde manier.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0
7	Bedrijven nemen de milieu- en gezondheidseffecten van de ontmanteling van productiefaciliteiten, in het bijzonder van offshore boorplatforms, op in hun plannen voor de ontwikkeling van nieuwe projecten.	0.0	0.0	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8	Bedrijven maken een waterschaarste-effectrapportage en voorkomen een negatieve impact in regio's die kampen met waterschaarste.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
9	Bedrijven starten geen nieuwe activiteiten in gebieden waar waterschaarste heerst en waar bedrijfsactiviteiten zouden wedijveren met de behoeften van lokale gemeenschappen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
10	Bedrijven verminderen de effecten van seismologisch onderzoek op walvissen en andere zeezoogdieren.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
11	Bedrijven respecteren de Fundamentele Arbeidsrechten van de ILO.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
12	Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen door een betekenisvolle consultatie te voeren met lokale gemeenschappen en met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) waar het inheemse volken betreft.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
13	Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) van de betrokken landgebruikers.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
14	Bedrijven volgen de Voluntary Principles on Security and Human Rights voor de beveiliging van hun werknemers en bedrijfslocaties.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0
15	Bedrijven richten processen in om te komen tot herstel en genoegdoening voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen die ze hebben veroorzaakt, of waarbij ze betrokken zijn.	1.0	1.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
16	Bedrijven betalen in ieder land de verschuldigde belastingen.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
17	Bedrijven rapporteren voor elk land waarin zij actief zijn de omzetten, kosten, FTEs, winsten, subsidies ontvangen van overheden en (belasting)betalingen aan overheden (d.w.z. bronbelastingen,	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
	betalingen voor concessies, en inkomstenbelastingen).										
18	Het direct of indirect aanbieden, toezeggen, geven of eisen van smeergelden of andere onrechtmatige voordelen, teneinde opdrachten of andere voordelen te verwerven of te behouden (corruptie), is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0
19	Bedrijven opereren alleen in landen met een zwakke overheid of in conflictgebieden als zij kunnen garanderen dat ze geen mensenrechtenschendingen veroorzaken of eraan bijdragen.	1.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
20	De winning van olie uit teerzanden is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
21	De winning van schalieolie is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
22	De winning van olie uit vloeibaar gemaakte steenkool is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
23	De winning van schaliegas is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
24	Boren in het Noordpoolgebied is onacceptabel.	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
25	Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
26 Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines, inclusief de Oil and Gas Sector Disclosures (OGSD).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
27 Bedrijven integreren sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
28 Bedrijven nemen clausules over de naleving van sociale, economische en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

3.7 Visserij

3.7.1 Wat staat er op het spel?

De capaciteit van de mondiale visserijvloot is naar schatting twee en een half keer groter dan wat oceanen en zeeën aan vis kunnen produceren.³³ In meer dan 50% van de wateren is het maximum al bereikt en 25% van de wateren wordt overbevist of is al uitgeput. De visstand van sommige commercieel gevangen vissoorten is ingestort of laat tekenen zien van grote afname.³⁴ Onder ander de volgende problemen leiden tot uitputting van vispopulaties: vistechnieken zoals drijfnetten³⁵, subsidies van overheden aan de visserijsector³⁶ en bijvangst. Ook het zogenoemde 'spookvissen'³⁷ brengt schade toe. Dit zijn in onbruik geraakte netten waar vissen in verstrikt raken en sterven. Een ander probleem is visvangst onder 'flags of convenience', dat wil zeggen varen onder de vlag van landen die het niet zo nauw nemen met controle op naleving van internationale afspraken ter bescherming van vissoorten³⁸.

De afname van de vangst van wilde vissoorten heeft geleid tot een toename van viskwekerijen.³⁹ Hoewel dit positieve effecten heeft, zijn er ook negatieve effecten zoals de vermindering van waterkwaliteit en aantasting van de genetische variatie van lokale soorten. Daarnaast zijn er sociale problemen zoals slechte werkomstandigheden in viskwekerijen en conflicten over landrechten.

Om de huidige situatie te verbeteren, moet er actie worden genomen tegen overbevissing. Dit is ook nodig om lokale visserijgemeenschappen te beschermen tegen het verliezen van hun bron van inkomsten en hun voedselvoorziening. Om de visserijsector duurzaam te maken, zijn de volgende veranderingen nodig:

- afschaffing van schadelijke vistechnieken;

- bijvangst voorkomen door selectiever vissen;
- een vermindering van de visquota voor een groot aantal vissoorten; en
- respect voor de rechten van bevolkingsgroepen die afhankelijk zijn van visserij.

Verzekeringsgroepen kunnen vooral bijdragen aan de eerste twee verbeterpunten door bij voorkeur te beleggen in bedrijven die schadelijke vistechnieken mijden, geen bijvangst genereren en zich houden aan opgelegde of afgesproken quoteringen en certificeringssystemen, zoals die van het Marine Stewardship Council (MSC) en de Aquaculture Stewardship Council (ASC).

3.7.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 19.

Tabel 19 **Beleidscores Visserij**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	7	1	2	1	7	8	1	1	1	6

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Handel in bedreigde diersoorten voldoet aan de voorwaarden van CITES.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2	Handel in bedreigde diersoorten die op de lijsten van CITES staan is onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	Vissers respecteren Marine Protected Areas en in het bijzonder 'no-take' zones.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
4 Schadelijke vistechnieken (zoals sleepnetten, drijfnetten en shark-finning) zijn onacceptabel.	1.0	0.0	0.8	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
5 Vissers minimaliseren hun bijvangsten.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
6 Vissers voorkomen overbevissing.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7 Vissers onthouden zich van spookvisserij of voldoen aan de regulering van MARPOL of de EU.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8 Vissers varen niet onder flags of convenience.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
9 Vissers documenteren hun vangst nauwgezet, zodat de herkomst van de totale vangst kan worden gecontroleerd.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10 Vissers houden zich aan alle elementen van de FAO Code of Conduct for Responsible Fisheries.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
11 Vissers zijn voor minimaal één visserij waarin ze actief zijn gecertificeerd volgens de criteria van de Marine Stewardship Council (MSC) of vergelijkbare criteria.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
12 Vissers zijn voor alle visserijen waarin ze actief zijn gecertificeerd volgens de criteria van de Marine Stewardship Council (MSC) of vergelijkbare criteria.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
13 Vishandelaren en andere bedrijven in de productieketens voor vis en zeevruchten zijn gecertificeerd volgens de MSC Chain of Custody standard.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
14 Garnalenkwekerijen houden zich aan de International Principles for Responsible Shrimp Farming.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
15 Viskwekerijen zijn gecertificeerd volgens de criteria van de Aquaculture Stewardship Council (ASC).	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
16 Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de duurzaamheidsverslaggeving GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0
17 Grote bedrijven en multinationals publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI Sustainability Reporting Guidelines, inclusief de Food Processing Sector Disclosure.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
18 Bedrijven integreren sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
19 Bedrijven nemen clausules over de naleving van sociale, economische en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

3.8 Voeding

3.8.1 Wat staat er op het spel?

Het recht op voedsel is een mensenrecht en moet altijd worden gerespecteerd en beschermd. Het eerste doel van de landbouw- en voedingsindustrie zou dan ook moeten zijn om voedselzekerheid te realiseren voor alle mensen en gemeenschappen op aarde. De Food and Agricultural Organisation (FAO) heeft hiervoor richtlijnen ontwikkeld op basis van de vier kernwaarden beschikbaarheid, toegang, gebruik en stabiliteit.⁴⁰

Tegenwoordig krijgen bedrijven die opereren in voedselketens te maken met vele duurzaamheidsuitdagingen vanwege de groeiende wereldbevolking, de verhoogde vraag naar landbouwproducten door de veranderende consumptiepatronen in ontwikkelingslanden en de toename in de productie van biobrandstof. De gestegen vraag naar landbouwproducten brengt onder andere de volgende problemen met zich mee:

- Aantasting van ecosystemen en biodiversiteit, met name door indirecte verandering van het landgebruik (ILUC);
- Bodemdegradatie;
- Watertekorten;
- Uitstoot van broeikasgassen in de veehouderij;
- Negatieve impact op het welzijn van dieren;
- Uitstoot van broeikasgassen door ontbossing en ontginning van veengebieden;
- Luchtvervuiling door bos- en veenbranden;
- Risico's door het gebruik van genetisch gemodificeerde zaaizaden (GMO's);
- Bedreiging voor de honingbij;
- Landroof;
- Schending van werknemersrechten;
- Oneerlijke verdeling van voedsel;
- Gebrekkige ontwikkeling van infrastructuur; en
- Ongunstige handelsvoorwaarden van ontwikkelingslanden.

Om er op een verantwoorde wijze voor te zorgen dat er voor de gehele wereldbevolking voldoende voedsel beschikbaar is, zal de landbouw- en voedingsindustrie overal op een duurzame wijze moeten gaan produceren waarbij de belangen en rechten van mens, milieu en dieren gerespecteerd worden. Om een eerlijke mondiale verdeling van voedsel te realiseren, moeten ongunstige handelsvoorwaarden, versturende subsidies en dumppraktijken worden voorkomen en afgebouwd. Van verzekeringsgroepen wordt verwacht dat zij deze doelstellingen in hun beleggingsbeleid integreren.

3.8.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 20.

Tabel 20 **Beleidsscores Voeding**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidsscore	9	1	2	2	9	7	1	1	1	10

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Bedrijven respecteren het recht op voedsel.	1.0	0.0	0.7	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
2	Landbouw- en veehouderijbedrijven respecteren de Fundamentele arbeidsrechten van de ILO.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
3	Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven natuurlijke hulpbronnen alleen door het voeren van een betekenisvolle consultatie met lokale gemeenschappen en met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) van de inheemse bevolking.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
4	Bedrijven voorkomen conflicten met betrekking tot landrechten en verwerven landbouwgrond alleen	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
5										
met vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming (FPIC) van de betrokken landgebruikers.										
5	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de categorieën I-IV van de World Conservation Union.										
6	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de UNESCO World Heritage Convention.										
7	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Bedrijven voorkomen negatieve impact op beschermde gebieden die vallen onder de Ramsar Convention on Wetlands.										
8	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Activiteiten op het gebied van genetisch materiaal en gentechnologie vinden alleen plaats als ze voldoen aan de toestemming- en veredelingseisen zoals beschreven in de UN Convention on Biological Diversity en het daaraan gerelateerde Nagoya Protocol.										
9	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Productie van, of handel in, levende genetisch gemodificeerde organismen kan alleen plaatsvinden als toestemming van het importerende land is verkregen en aan alle vereisten van het Cartagena Protocol wordt voldaan.										
10	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Productie van, of handel in, levende genetisch gemodificeerde organismen is onacceptabel.										
11	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Landbouw- en veehouderijbedrijven respecteren										

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
de Five Freedoms van dieren.										
12 Zeer beperkende huisvestingsmethoden voor onder anderen kalveren (in kisten), leghennen (in legbatterijen) en zeugen (in voerligboxen), zijn onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
13 Bedrijven beperken de duur van veetransport tot maximaal 8 uur.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
14 Landbouw- en veehouderijbedrijven beperken hun directe en indirecte uitstoot van broeikasgassen.	1.0	0.0	0.5	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
15 Landbouw- en veehouderijbedrijven beperken hun directe en indirecte uitstoot van schadelijke stoffen, zoals fijnstof, stikstofoxiden en ammoniak, in relatieve zin.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
16 Het omzetten van veengrond en gebieden met hoge koolstofvoorraden in landbouwgrond, is onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
17 Landbouw- en veehouderijbedrijven gebruiken pesticiden zo min mogelijk en, indien gebruik noodzakelijk is, alleen op een verantwoorde manier.	1.0	0.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
18 Landbouw- en veehouderijbedrijven gebruiken zo min mogelijk water.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
19 Landbouw- en veehouderijbedrijven voorkomen	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
	waterverontreiniging.										
20	Bedrijven maken een waterschaarste-effectrapportage en voorkomen een negatieve impact in regio's die kampen met waterschaarste.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
21	Bedrijven starten geen nieuwe activiteiten in gebieden waar waterschaarste heerst en waar bedrijfsactiviteiten zouden wedijveren met de behoeften van lokale gemeenschappen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
22	Landbouw- en veehouderijbedrijven werken met relevante standaarden en initiatieven (genoemd in paragraaf 3.4.2 van de FFG Methodology) voor alle grondstoffen die zij produceren.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
23	Landbouw- en veehouderijbedrijven zijn gecertificeerd volgens de criteria van certificatieschema's (genoemd in paragraaf 3.4.2 van de FFG Methodology) voor alle grondstoffen die zij produceren.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
24	Bedrijven publiceren een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0
25	Grote bedrijven en multinationals in de voedingsindustrie publiceren een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines, inclusief de Food	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
26	Processing Sector Disclosure.									
26	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
27	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

3.9 Wapens

3.9.1 Wat staat er op het spel?

Omdat wapens kunnen doden en vernietigen, zijn ze een gevaar voor het meest fundamentele mensenrecht: het recht op leven. Gewapende conflicten bedreigen het leven van miljoenen mensen. Onder de plicht van staten om hun burgers te beschermen, valt ook het reguleren van de productie en handel in wapens. In de praktijk is er echter een gebrek aan toezicht op de wapenhandel. Wapens worden ondanks bestaande wet- en regelgeving verkocht aan regimes die de mensenrechten schenden en aan allerlei strijdende groepen.

In 2013 bedroegen de militaire uitgaven wereldwijd naar schatting € 1.460 miljard. Het lijkt erop dat landen met een lage sociale en economische ontwikkeling, zoals Afghanistan en Angola, relatief veel militaire uitgaven doen.⁴¹ Naar schatting houdt 15 tot 20% van de wereldwijde publieke schuldenlast verband met militaire uitgaven. Dit versterkt het schadelijke effect van militaire uitgaven omdat de rentebetalingen door overheden de uitgaven aan gezondheidszorg en scholing overtreffen.⁴² Daarnaast is de wapenhandel sterk verbonden met corruptie. Onderzoek van het *Stockholm International Peace Research Institute* (SIPRI) suggereert dat 40% van alle corruptie in wereldwijde transacties te maken heeft met wapenhandel.⁴³

De wapenindustrie moet grondig en structureel worden hervormd om ervoor te zorgen dat ten minste:

- geen wapens worden geproduceerd die geen onderscheid kunnen maken tussen militairen en de burgerbevolking;
- wapens niet geleverd worden aan repressieve regimes, fragiele staten en strijdende groepen;
- corruptie wordt geëlimineerd en transparantie wordt bevorderd; en
- de productie en levering van wapens geen belemmering vormt voor een duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden.

Zolang deze veranderingen niet doorgevoerd worden in de wapenindustrie, is het van groot belang dat verzekeringsgroepen beleid ontwikkelen over het midden van beleggingen in producenten van controversiële wapens enerzijds en wapenleveranties aan controversiële regimes anderzijds. Dit beleid zou ook toegepast moeten worden op producten en technologieën die zowel voor civiele als militaire doeleinden gebruikt kunnen worden (zogenaamde *dual use* technologie).

3.9.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 21.

Tabel 21 **Beleidsscores Wapens**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidsscore	6	4	2	4	10	5	2	1	4	6

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijven waarin een verzekeraar investeert:

1	Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) landmijnen is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.8	0.0	1.0	1.0
2	Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) clustermunitie is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.8	0.0	1.0	1.0
3	Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) nucleaire wapens in of aan landen die het non-proliferatieverdrag niet hebben geratificeerd is	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.8	0.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
	onacceptabel.										
4	Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) nucleaire wapens is onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.8	0.0	0.0	1.0
5	Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) chemische wapens is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
6	Productie van, onderhoud van en handel in (belangrijke onderdelen van) bacteriologische wapens is onacceptabel.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
7	Goederen die essentieel zijn voor militaire doeleinden, maar ook kunnen worden gebruikt voor civiele eindproducten ('dual-use' technologie), worden beschouwd als militaire goederen indien ze een niet-civiel doeleinde hebben.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8	Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen waartegen een wapenembargo van de VN dan wel van de Europese Unie geldt is onacceptabel.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0
9	Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen is onacceptabel indien er een substantieel risico bestaat dat de wapens zullen worden gebruikt voor ernstige schending van mensenrechten en het internationaal humanitair recht.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
10 Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen die mensenrechten schenden is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
11 Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan conflict- en oorlogsgebieden is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
12 Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen die gevoelig zijn voor corruptie is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
13 Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen met een falende of fragiele staat is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
14 Leverantie van wapens en wapensystemen, militaire transportmiddelen en andere militaire goederen aan landen die een buitenproportioneel deel van hun begroting aan wapenaankopen besteden is onacceptabel.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
15 Het wapenbeleid kent geen uitzonderingen voor bepaalde beleggingen, financieringsvormen en/of investeringscategorieën.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
16 Het wapenbeleid kent geen uitzonderingen voor andere niet aan wapen gerelateerde activiteiten	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
of projecten die door een wapenbedrijf worden ondernomen.										

3.10 Woningbouw en vastgoed

3.10.1 Wat staat er op het spel?

Het recht op adequate huisvesting is een fundamenteel mensenrecht. Dit betekent dat overheden en de private sector dienen zorg te dragen voor betaalbare en degelijke huisvesting. Bij sloop, nieuwbouw en renovatie dienen de rechten van zittende bewoners en gebruikers te worden gerespecteerd. Zij hebben recht op inspraak over verbouwingsplannen en herhuisvesting vindt alleen plaats op basis van vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde toestemming.

De gebouwde omgeving – woningen, kantoren, winkels en andere bedrijfspanden – heeft een grote milieu-impact, vanwege het gebruik van constructiematerialen bij de bouw, het gebruik van energie en water door bewoners en gebruikers, en sloopafval bij de afbraak van gebouwen. Volgens berekeningen van het Milieuprogramma van de Verenigde Naties is de gebouwde omgeving verantwoordelijk voor 40% van het wereldwijde energiegebruik en draagt voor 30% bij aan de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen.

De kwaliteit van de gebouwde omgeving is van invloed op het welzijn van bewoners en gebruikers. Naast ruimte om te wonen en werken dient er ook voldoende ruimte te zijn voor recreatie. Om onnodig ruimtebeslag en leegstand te voorkomen is het belangrijk dat woningen, kantoren en bedrijfspanden doelmatig worden gebruikt en multifunctioneel worden ontworpen. Investeerders kunnen ook bijdragen aan transformatie van leegstaande gebouwen.

Verzekeraars kunnen zorgdragen voor verduurzaming van hun vastgoedportefeuille, vastgoedinvesteringsfondsen en de verduurzaming van hypothecair gefinancierde woningen en bedrijfspanden door in hun beleid standaarden op te nemen ten aanzien van de volgende thema's:

- Gebruik van duurzame en herbruikbare materialen;
- Gescheiden verwerking en hergebruik van sloopafval;
- Gebruik van duurzaam gecertificeerd hout voorzien van het FSC-keurmerk;
- Gebruik van duurzame oplossingen voor cement, zoals cement met het keurmerk Beton Bewust;
- Bij nieuwbouw en renovatie wordt gebruik gemaakt van de best beschikbare technieken op het gebied van energiebesparing en duurzame energieinstallaties, met gebruik van hernieuwbare energiebronnen (aarde, wind en zon);
- Verzekeraars kunnen particulieren stimuleren hun woningbezit te verduurzamen door het verstrekken van aantrekkelijke leningen gericht op verbetering van de energieprestaties van woningen.

3.10.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor deze sector vindt u in Tabel 22.

Tabel 22 **Beleidsscores Woningbouw en vastgoed**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidsscore	6	1	1	3	4	4	1	1	1	2
1 Bedrijven zorgen voor naleving van de Fundamentele Arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) en zorgen tevens voor naleving van de ILO conventies met betrekking tot gezondheid en veiligheid op het werk en met betrekking tot maximum werktijden.	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.7	0.0	0.0	0.5	1.0
2 Bouwbedrijven gebruiken alleen FSC gecertificeerd hout; (FSC = Forest Stewardship Council).	1.0	0.0	0.0	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0
3 Bouwbedrijven gebruiken gerecyclede en herbruikbare materialen en dragen zorg voor recycling van sloopafval.	1.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4 Bouwbedrijven dragen zorg voor implementatie van het 'Cement Action Plan' van het 'Cement Sustainability Initiative'.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
5	Grote en multinationale bouwbedrijven publiceren een duurzaamheidsjaarverslag in overeenstemming met de GRI Richtlijnen voor Duurzaamheidsverslaglegging, inclusief de sectorrichtlijnen 'Construction and Real Estate Sector Disclosure (CRESS)'.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
6	Bouwbedrijven dienen bij heropbouwprojecten na rampen de richtlijnen van het VN-Milieuprogramma voor 'Sustainable Reconstruction in Disaster-Affected Countries' in acht te nemen.	0.0	0.0	0.0	0.0	n.a.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7	Bouwbedrijven en woningbouwcoöperaties worden geacht om de basisprincipes voor een gezonde leefomgeving van het VN-Habitatprogramma in acht te nemen, de 'Five Principles of sustainable neighbourhood planning'.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
8	Nieuwbouw wordt multifunctioneel ontworpen, zodat het geschikt is voor verscheidene huurders.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
9	Vastgoedbedrijven hebben een beleid gericht op transformatie van leegstaande gebouwen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10	Nieuwbouw wordt zo energiezuinig als mogelijk is ontworpen, binnen de Europese context energieneutraal, in overeenstemming met de EU-Richtlijn energieprestatie gebouwen (EPBD).	1.0	0.0	0.0	0.8	n.a.	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
11	Financiële instellingen integreren energiebesparende maatregelen en maatregelen gericht op broeikasgasreductie in de meerjarenonderhoudsplannen van hun vastgoedportefeuilles.	0.0	0.0	0.5	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.8	1.0
12	De energieprestaties van de vastgoedportefeuilles van financiële instellingen worden stapsgewijs verbeterd, met als doelstelling jaarlijks tenminste 10% van de totale portefeuille, met gebruikmaking van de best beschikbare technologie gericht op energiebesparing en vermindering van de uitstoot van broeikasgassen.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
13	Nieuwbouw voldoet aan de 'very good' certificeringseisen van BREEAM Nieuwbouw of vergelijkbare standaarden.	1.0	0.0	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	1.0
14	Renovatieprojecten voldoen aan de 'good' certificeringseisen van BREEAM of vergelijkbare standaarden.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	1.0	0.0	0.0
15	Nieuwbouw dat onderdeel is van de vastgoedportefeuilles van financiële instellingen voldoet aan de top 10% energie-efficiency standaard voor het type vastgoed, wat neerkomt op EU Energieprestatiecertificaat A++ (EPC ≤ 0,4 woningbouw; EPC ≤ 0,8 utiliteitsbouw en EPC ≤ 1,7 winkelfunctie).	1.0	0.0	0.0	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
16	Renovatieprojecten voldoen aan de top 10% energie-efficiency standaard voor het type vastgoed, wat neerkomt op EU	1.0	0.0	0.0	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
	Energieprestatiecertificaat A.										
17	Vastgoedfondsen hebben een score van minimaal 50 punten in de GRESB duurzaamheidsbenchmark (Global Real Estate Sustainability Benchmark).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
18	Bij de ontwikkeling van vastgoedprojecten, respecteren projectontwikkelaars de rechten van lokale gemeenschappen. Eventuele ontruiming van bestaande bebouwing en herhuisvesting vindt plaats op basis van vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming van de betrokken bewoners en gebruikers.	1.0	0.0	0.0	0.0	n.a.	1.0	0.0	0.0	1.0	0.0
19	Bij de ontwikkeling van vastgoedprojecten, respecteren projectontwikkelaars de rechten van bewoners. Eventuele ontruiming van bestaande bebouwing en herhuisvesting vindt plaats op basis van vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming van de betrokken bewoners en gebruikers.	1.0	0.0	0.0	0.0	n.a.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
20	Vastgoedeigenaren respecteren het recht van huurders op inspraak over renovatie- en onderhoudsplannen.	1.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	1.0
21	Vastgoedeigenaren voeren op periodieke basis klanttevredenheidsonderzoeken uit en publiceren deze.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
22	Bedrijven in de woningbouw- en vastgoedsector integreren sociale en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering.	1.0	0.0	0.8	0.8	1.0	1.0	0.0	1.0	0.8	0.0
23	Bedrijven in de woningbouw- en vastgoedsector nemen clausules over de naleving van sociale en milieucriteria op in hun contracten met onderaannemers en toeleveranciers.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0
24	Financiële instellingen rapporteren over de energieprestaties van de woningen en gebouwen in hun hypotheekportefeuille.	0.0	0.0	n.a.	n.a.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
25	Financiële instellingen hebben beleid gericht op verbetering van de energieprestaties van de woningen en gebouwen in hun hypotheekportefeuille.	1.0	0.0	n.a.	n.a.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
26	Financiële instellingen hebben een ambitieuze, tijdgebonden doelstelling gericht op verbetering van de energieprestaties van de woningen en gebouwen in hun hypotheekportefeuille.	0.0	0.0	n.a.	n.a.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
27	Financiële instellingen bieden leningen en andere diensten aan die hun klanten in staat stellen hun woning- of vastgoedbezit te verduurzamen.	1.0	0.0	n.a.	n.a.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
28	Financiële instellingen passen de Gedragscode Hypothecaire Financieringen toe, gebaseerd op de EU Mortgage Credit Directive.	0.0	0.0	n.a.	n.a.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
29	Financiële instellingen die 'mortgage-backed securities' (MBS) uitgeven zijn transparant over de duurzaamheidsaspecten (waaronder energieprestaties) van de achterliggende hypothecair gefinancierde woningen en ander onroerend goed.	0.0	0.0	0.0	0.0	n.a.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
30	Financiële instellingen investeren alleen in 'mortgage-backed securities' (MBS) wanneer de aanbieder transparant is over de duurzaamheidsaspecten (zoals energieprestaties) van de achterliggende hypothecair gefinancierde woningen en ander onroerend goed.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Hoofdstuk 4 Bedrijfsvoering

4.1 Bonussen

4.1.1 Wat staat er op het spel?

Beloningen voor werknemers binnen een onderneming bestaan steeds vaker uit een vast deel - het basissalaris - en een variabel deel, dat gekoppeld kan zijn aan de prestaties van een werknemer of het financiële resultaat van het bedrijf. Hoewel het koppelen van bonussen aan prestaties stimulerend kan werken, zijn er ook negatieve kanten.

Ten eerste zijn bonussen in de praktijk regelmatig gekoppeld aan indicatoren die niet het belang van de onderneming als geheel weerspiegelen en zeker niet het bredere maatschappelijke belang op de lange termijn. Bonussen zijn in de praktijk meestal gekoppeld aan kortetermijndoelstellingen, met de focus op financiële resultaten en de prestaties van de individuele werknemer.

Ten tweede roept de hoogte van bonussen, met name in de financiële sector, veel maatschappelijke verontwaardiging op, omdat het verband tussen de maatschappelijke en financiële prestaties van de onderneming en de hoogte van de bonus afwezig lijkt te zijn. Daarom is het belangrijk om bonussen te matigen en te koppelen aan niet-financiële criteria, zoals klant- en werknemerstevredenheid en impact op de maatschappij. Daarnaast is het belangrijk dat het beleid om bonussen te matigen en op duurzame criteria te baseren niet alleen geldt voor de directies van financiële instellingen, maar ook voor de directies van hun dochterondernemingen en zakenbankiers/bankiers op de beursvloer.

De focus op korte termijndoelen binnen het beloningssysteem wordt door velen beschouwd als één van de oorzaken van de financiële crisis.⁴⁴ De gevolgen van dit risicovolle gedrag worden wereldwijd gevoeld: onvoldoende geïnformeerde consumenten, organisaties en kleine bedrijven zijn opgezadeld met risicovolle producten en in de problemen gekomen, waardoor er sprake was van niet-inbare vorderingen, wat leidde tot een vertrouwenscrisis binnen de financiële sector. Een groot aantal financiële instellingen moest daarom door hun overheden worden gered en er brak een wereldwijde financiële crisis uit in de periode 2008-2013. Dit leidde tot meer werkloosheid en armoede, niet in de laatste plaats in ontwikkelingslanden.

In de media en in de politiek wordt veelvuldig gepleit voor het matigen van bonussen, voor een koppeling van bonussen aan lange termijn doelen, of voor het geheel afschaffen van bonussen. Door de toenemende aandacht voor de hoogte van bonussen en de relatie met duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen, zou iedere verzekeringsgroep bonussen moeten afschaffen of een goed, gematigd bonusbeleid moeten ontwikkelen waarin duurzaamheidsdoelstellingen geïntegreerd zijn.

4.1.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. De score voor dit aspect van de bedrijfsvoering is gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringswijzer relevant is voor dit aspect van de bedrijfsvoering.

De score per element kan variëren van 0 tot 1. Bij de toekenning van scores is ook meegewogen of het beleid geldt voor de gehele verzekeringsgroep en haar dochterondernemingen en betrekking heeft op ten minste: het bestuur en directie, het senior management en overige, zogenaamde *identified staff*. De beleidsscore voor dit aspect van de bedrijfsvoering, berekend door de optelsom van de scores per element te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit aspect van de bedrijfsvoering vindt u in Tabel 23.

Tabel 23 **Beleidscores Bonussen**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	4	4	1	3	5	5	5	5	5	3

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	De verzekeraar behoudt zich het recht voor om de bonus terug te vorderen indien na uitkering blijkt dat deze ten onrechte is uitgekeerd (een zogenaamde clawback regeling).	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0
2	De bonus is maximaal 100% van het vaste jaarsalaris.	1.0	0.9	0.0	0.9	1.0	1.0	0.9	0.6	0.6	1.0
3	De bonus is maximaal 20% van het vaste jaarsalaris.	0.6	0.8	0.0	0.9	1.0	1.0	0.9	0.6	0.6	0.8
4	De bonus is maximaal 10% van het vaste jaarsalaris.	0.0	0.0	0.0	0.9	0.8	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0
5	De vaste beloning bedraagt maximaal twintig keer het laagste salaris of het maximum van de laagste salarisschaal in de verzekeringsgroep.	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
6	60% van de bonus is gebaseerd op lange termijn doelstellingen (niet te verwarren met afspraken over uitgestelde betaling van de bonus).	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
7 De bonus is voor ten minste een derde gebaseerd op niet-financiële criteria.	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	0.8	0.9	1.0	1.0
8 De bonus is voor ten minste twee derde gebaseerd op niet-financiële criteria.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	0.0
9 De bonus is gebaseerd op werknemerstevredenheid.	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.8	0.6	0.0
10 De bonus is gebaseerd op klanttevredenheid.	0.6	0.9	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.8	0.6	0.0
11 De bonus is gebaseerd op de verbetering van de sociale- en milieupact van de bedrijfsvoering van de verzekeringsgroep.	0.0	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.7	0.0
12 De bonus is gebaseerd op de verbetering van de sociale- en milieupact van de investeringen en beleggingen van de verzekeringsgroep.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.7	0.0

4.2 Transparantie en verantwoording

4.2.1 Wat staat er op het spel?

Iedereen heeft het recht om te weten welke gevolgen activiteiten van bedrijven kunnen hebben op zijn of haar leven en aan welke risico hij of zij wordt blootgesteld via deze activiteiten. Mensen wier leven wordt beïnvloed door economische activiteiten, kunnen hun legitieme belangen niet verdedigen als ze niet volledig geïnformeerd worden over de risico's die zij lopen door deze activiteiten. Om deze redenen is het publieke recht op informatie in verschillende internationale instrumenten vastgelegd. Algemene principes uit deze richtlijnen zijn van toepassing op alle actoren in de maatschappij, wat voor verzekeringsgroepen betekent dat zij transparant zouden moeten zijn over hun beleggingen, uitsluitingen, beleid en de uitvoering daarvan. Ook zouden verzekeraars een klachtenmechanisme moeten hebben voor mensen en organisaties die negatieve gevolgen ondervinden van de gemaakte keuzes in hun bedrijfsvoering.

Bedrijven realiseren zich dat dit niet alleen tot hun morele plicht behoort, maar ook voordelen op kan leveren, zoals het creëren van vertrouwen en het verkleinen van de kans op corruptie. Als kapitaalverstrekkers zijn transparantie en verantwoording voor financiële instellingen zo mogelijk nog belangrijker dan voor andere bedrijven. Ze zijn namelijk medeverantwoordelijk voor de sociale en milieugevolgen van alle economische activiteiten waarin ze investeren. Ze zouden daarom het publiek niet alleen over hun activiteiten moeten informeren maar ook transparant moeten zijn over in welke bedrijven, overheden en projecten zij investeren. Voor verzekeringsgroepen brengt transparantie ook een groot voordeel, zo kan publieke bezorgdheid over beleggingen op tijd worden herkend en opgelost.

4.2.2 Overzicht elementen en scores

Op basis van internationale standaarden en initiatieven zijn elementen geformuleerd die volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer in het beleggingsbeleid van verzekeringsgroepen zouden moeten zijn opgenomen. Afhankelijk van de voor de verzekeraar relevante investeringscategorie(ën) waarop het beleid wordt toegepast ligt de score per element tussen 0,5 en 1. De score voor dit thema is voorts gebaseerd op de verhouding tussen het aantal elementen dat in het beleggingsbeleid van de verzekeringsgroep is opgenomen en het totaal aantal elementen dat volgens de Eerlijke Verzekeringwijzer relevant is voor het thema. De beleidsscore voor dit thema, berekend door de optelsom van de scores te delen door het totaal aantal elementen, wordt uitgedrukt in een rapportcijfer (1 tot 10). Zie voor meer uitleg over het toekennen van scores paragraaf 1.5.

Een gedetailleerd overzicht van de scores voor de inhoud van het beleggingsbeleid van de onderzochte verzekeringsgroepen voor dit aspect van de bedrijfsvoering vindt u in Tabel 24.

Tabel 24 **Beleidscores Transparantie en verantwoording**

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
Beleidscore	5	4	3	5	6	4	2	4	5	9

De volgende elementen zijn cruciaal voor het beleid aangaande de bedrijfsvoering van de verzekeraar:

1	De verzekeringsgroep beschrijft het eigen investeringsraamwerk ten aanzien van milieu- en sociale kwesties en geeft inzicht hoe zij zorgt dat beleggingen aan de voorwaarden gesteld in het thema- en sectorbeleid voldoen.	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	0.8	0.8	1.0	1.0	1.0
2	De verzekeringsgroep laat het eigen investeringsraamwerk ten aanzien van milieu- en sociale kwesties auditen en publiceert de	0.8	0.0	1.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
resultaten.										
3 De verzekeringsgroep publiceert namen van overheden waarin belegd wordt.	0.0	0.0	0.8	0.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.5	1.0
4 De verzekeringsgroep publiceert namen van bedrijven waarin belegd wordt.	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	1.0
5 De verzekeringsgroep noemt en beschrijft op haar website alle bedrijven waaraan zij meer dan € 1 miljoen krediet heeft verstrekt.	n.a.	n.a.	0.0	n.a.	n.a.	0.0	0.0	n.a.	n.a.	n.a.
6 De verzekeringsgroep maakt de namen van alle projectfinancieringen bekend, inclusief de informatie vereist door de Equator Principles III.	n.a.	n.a.	0.0	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
7 De verzekeringsgroep publiceert een uitsplitsing van uitstaande kredieten en beleggingen naar regio, grootte en sector (in lijn met GRI FS6).	0.0	0.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.8	0.8	0.0	n.a.
8 De verzekeringsgroep publiceert een uitsplitsing van haar krediet- en beleggingsportfolio in kruistabellen waarin de industrie- en de regiodata gecombineerd zijn.	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.8	0.8	0.0	n.a.
9 De verzekeringsgroep publiceert een uitsplitsing van kredieten en beleggingen, bijvoorbeeld op basis van de eerste vier getallen van de NACE en ISIC bedrijfsindeling.	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	n.a.
10 De verzekeringsgroep publiceert een uitsplitsing van kredieten en beleggingen die voldoende gedetailleerd is, bijvoorbeeld op	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	n.a.

Verzekeringsgroep	Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
11	basis van de eerste zes getallen van de NACE en ISIC bedrijfsindeling.	1.0	1.0	0.0	0.8	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
12	De verzekeringsgroep publiceert het aantal bedrijven waarmee interactie is geweest over sociale en milieuonderwerpen (in lijn met GRI FS10).	1.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
13	De verzekeringsgroep publiceert de namen van de bedrijven waarmee interactie is geweest over sociale en milieuonderwerpen.	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	1.0
14	De verzekeringsgroep publiceert de resultaten van de interactie met bedrijven, inclusief de besproken onderwerpen, doelen en deadlines.	1.0	0.8	0.0	1.0	1.0	0.8	0.0	0.0	1.0
15	De verzekeringsgroep publiceert de namen van bedrijven die zijn uitgesloten van investeringen en beleggingen wegens duurzaamheidskwesties, inclusief de reden voor uitsluiting.	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0
16	De verzekeringsgroep publiceert een stemverslag.	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
17	De verzekeringsgroep publiceert een duurzaamheidsverslag dat eventueel (een aantal) Standard Disclosures bevat uit de GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines.	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
	De verzekeringsgroep publiceert een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld in overeenstemming met de GRI Sustainability Reporting Guidelines, inclusief het Financial Services Sector Supplement (FSSS).	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0

Verzekeringsgroep		Achmea	Aegon	Allianz	APG	ASR	Delta Lloyd	Generali	Legal & General	NN Group	Vivat Verzekeringen
18	Het duurzaamheidsverslag van de verzekeringsgroep wordt extern geverifieerd.	1.0	1.0	1.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
19	De verzekeringsgroep rapporteert inhoudelijk over het gevoerde overleg met maatschappelijke organisaties en andere belanghebbenden.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	1.0	1.0
20	De verzekeringsgroep heeft een intern klachtenmechanisme voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties.	0.0	1.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
21	De verzekeringsgroep legt zich neer bij de uitspraken van een onafhankelijk klachtenmechanisme, los van de verzekeringsgroep, voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties.	0.0	0.0	0.0	1.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Hoofdstuk 5 Beoordeling van het beleid van de tien verzekeringsgroepen

5.1 Achmea

5.1.1 Profiel

Achmea Holding N.V. is de grootste verzekeraar van Nederland. Achmea verzekert ruim 11 miljoen klanten voor schade, zorg en inkomen via de merken: Achmea, Agis, Avéro, Centraal Beheer, FBTO, Hagelunie, HEMA, Interpolis, Zilveren Kruis, Syntrus, Inshared, OZF, Prolife en Woonfonds.⁴⁵ Achmea verleent ook bancaire en hypothecaire diensten, onder de merknamen Centraal Beheer, FBTO en Staalbankiers.⁴⁶

Behalve in Nederland is Achmea actief in Griekenland, Turkije, Slowakije, Ierland en met partner Rabobank in Australië.⁴⁷ De aandelen van Achmea zijn grotendeels in bezit van de Vereniging Achmea (65%). Rabobank bezit 29% van de aandelen en de rest is in handen van andere Europese verzekeraars.⁴⁸

De premieomzet van Achmea in 2014 bedroeg € 20,0 miljard, waarvan € 13,2 miljard bestond uit premies voor zorgverzekeringen en € 1,2 miljard buiten Nederland werd verdiend. Dat betekent dat de bruto premie-omzet voor levens- en schadeverzekeringen € 6,8 miljard bedroeg, waarvan € 5,6 miljard in Nederland.⁴⁹ Achmea keerde in 2014 € 21,7 miljard aan verzekeringsclaims uit.⁵⁰

Tabel 25 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 25 Analyse van relevante investeringscategorieën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	17,1	18,4	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	11,2	12,1	
	Derivaten	3,8	4,2	
	Vastgoed & effecten	1,4	1,5	
	Overige/niet gedefinieerd	31,2	33,6	
Hypotheke (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	13,2	14,3	Ja
	Ander vermogen op de balans	15,0	16,1	
	Totale balans	92,9	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	102,0		Ja

Bron: Achmea (2016, maart), *Financial Supplement 2015*, p 5, 12-13. Achmea (2016, maart), *Presentation Achmea Annual Results 2015*, p. 23. Achmea Bank (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 14, 46-47. Achmea (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 100, 153-155, 161.

5.1.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid Achmea

Achmea omschrijft het eigen duurzaamheidsbeleid als volgt:⁵¹

“Verantwoord beleggen is onderdeel van het MVO-beleid van Achmea. Dit beleid richt zich op de drie rollen die Achmea heeft in de samenleving:

- Als verzekeraar en institutioneel belegger: ‘Ons werk’;
- Als kantoororganisatie en werkgever: ‘Ons bedrijf’;
- Als speler in de samenleving: ‘Onze wereld’.

Verantwoord beleggen past binnen de pijler ‘Ons werk’. Als institutioneel belegger oefent Achmea met haar beleid invloed uit op het gedrag van ondernemingen waarin we beleggen. We stimuleren hen om duurzaam en verantwoord te ondernemen, door afspraken te maken over criteria op het gebied van milieu, maatschappij en bestuur.”

Met behulp van het beleid voor verantwoord beleggen analyseert Achmea de bedrijven waarin het belegt. Het beleggingsbeleid van Achmea bestaat verder uit het uitsluiten van bedrijven die stelselmatig de principes van het UN Global Compact schenden. In 2014 werd dit uitgebreid met de uitsluiting van producenten van kernwapens en tabak. In 2015 heeft Achmea het engagementprogramma uitgebreid met ‘focus engagement’. Binnen dit traject worden bedrijven of sectoren geselecteerd die te maken hebben met de vijf kernthema’s van Achmea: Mensenrechten, Arbeidsrechten, Gezondheid, Natuur en Klimaat. In 2015 is Achmea gestart met het kernthema Gezondheid.⁵² In 2016 zijn de richtlijnen voor engagement met bedrijven vernieuwd.⁵³

Het merendeel van de beleidsstukken, waaronder de belangrijke Responsible Investment Guidelines en Achmea Engagement Guidelines, van Achmea worden toegepast op beleggingen voor eigen rekening. Vanaf 2016 vormen Syntus Achmea Vermogensbeheer en Achmea Beleggingsfondsen Beheer voortaan samen Achmea Investment Management.⁵⁴ De richtlijnen van Achmea voor het beleggen voor eigen rekening worden grotendeels overgenomen bij het vermogensbeheer voor derden.

Achmea past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid op bepaalde investeringscategorieën:

- United Nations Global Compact (wordt toegepast op beleggingen voor eigen rekening en vermogensbeheer);
- United Nations Principles for Responsible Investment (wordt toegepast op beleggingen voor eigen rekening en vermogensbeheer).

Ten opzichte van de derde actualisering van de beleidsbeoordeling van de Eerlijke Verzekeringwijzer heeft Achmea het beleid verbeterd voor de volgende thema's en sectoren:

- Dierenwelzijn;
- Belasting;
- Visserij;
- Voeding;
- Bosbouw;
- Financiële sector;
- Mijnbouw; en
- Olie en gas.

5.1.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door Achmea gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 26.

Tabel 26 **Beleidscores Achmea**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Achmea Engagement Guidelines / Achmea webpagina Richtlijnen Verantwoord Beleggen / Achmea website Exclusion policy	8	Bedrijven dienen de Global Compact principes na te leven waaronder het recht op vrijheid van (vak)vereniging, het verbod op kinderarbeid, dwangarbeid en discriminatie. De Engagement Richtlijnen van Achmea bevatten ook criteria over leefbaar loon en maximum werktijden. Veder dienen bedrijven zorg te dragen voor gezondheid en veiligheid op de werkvloer en de omgeving van productielocaties, en daarbij het voorzorgprincipe toe te passen; inclusief een managementsysteem ter controle op naleving en indien nodig corrigerend op te treden. Bedrijven dienen arbeidsrechten ook op te nemen in hun inkoopbeleid. Er ontbreekt beleid over de behandeling van werknemersklachten en over de rechten van migrantarbeiders.
Belastingen	Achmea Annual Report 2015 / Achmea Engagement Guidelines / Achmea Code of Conduct	5	Achmea verwacht van bedrijven dat zij hun belastingafspraken en -conflicten met overheden publiceren, transparant zijn over hun eigendomsstructuur en de wijze waarop financiële transacties worden georganiseerd en verantwoord. Achmea belegt niet in bedrijven die zich schuldig maken aan witwaspraktijken. Achmea publiceert country-by-country over de eigen belastingenbetalingen en gerelateerde zaken. Achmea heeft geen beleid over dochterondernemingen in belastingparadijzen of belastingontwijking.
Corruptie	Achmea Engagement Guidelines / Achmea Code of Conduct / Achmea Public Affairs policy / Achmea website Exclusion policy	5	Er worden eisen gesteld aan transparantie over lobbypraktijken van bedrijven om internationale wetgeving te beïnvloeden. Achmea registreert haar eigen lobbypraktijken in het EU Transparency Register. Achmea heeft beleid op het gebied van corruptie. Het ontbreekt aan beleid om fraude tegen te gaan en procedures om de uiteindelijke begunstigde van een polis te identificeren.
Dierenwelzijn	Achmea Engagement Guidelines	6	Er is geen beleid over het houden van pelsdieren voor de productie van bont, het houden van wilde dieren in gevangenschap en genetische modificatie van dieren. Er worden eisen gesteld aan huisvesting en transport van landbouwdieren. Achmea heeft dierenwelzijnsbeleid dat dierproeven voor het testen van cosmetica verbiedt en verwacht dat bedrijven de Five Freedoms van dieren respecteren. Daarnaast verwacht Achmea dat visserijen certificatieschema's gebruiken die dierenwelzijns criteria

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Gendergelijkheid	Achmea Annual Report 2015 / Achmea Engagement Guidelines	3	<p>gebruiken. Tot slot wordt van intensieve veehouderijbedrijven verwacht dat zij omschakelen naar diervriendelijke productiemethoden.</p> <p>Achmea heeft een zero-tolerance beleid voor alle vormen van genderdiscriminatie. Achmea verwacht dit ook van bedrijven waarin zij investeert. Daarnaast verwacht Achmea dat bedrijven systemen hebben om gelijke beloning na te streven. Bedrijven dienen criteria op het gebied van gender en vrouwenrechten op te nemen in hun inkoopbeleid. Achmea garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. Achmea verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.</p>
Gezondheid	Achmea Engagement Guidelines	9	<p>Achmea voldoet aan vrijwel alle toetsingscriteria voor dit thema. Bedrijven dienen toe te zien op veilige en gezonde werkomstandigheden en het voorzorgprincipe toe te passen om de veiligheid van productielocaties en productieprocessen te garanderen. De verzekeringsgroep belegt niet in tabaksproducenten. Verder is er beleid voor betaalbare medicijnen in ontwikkelingslanden. Dit beleid is beperkt tot farmaceutische bedrijven. Bedrijven dienen de gedragscode van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) voor reclame voor babymelk na te leven. Bedrijven dienen zich te houden aan relevante internationale standaarden t.a.v. de productie, handel, gebruik en afval van schadelijke en giftige (chemische) stoffen en daarbij het voorzorgprincipe toe te passen. Bedrijven dienen criteria op het gebied van gezondheid op te nemen in hun inkoopbeleid. Een verbeterpunt is dat die criteria ook worden opgenomen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.</p>
Klimaatverandering	Achmea website CO2 / Achmea Engagement Guidelines	3	<p>Achmea heeft meetbare reductiedoelstellingen voor de CO2-emissies van de eigen bedrijfsvoering en verwacht van bedrijven dat zij hun (in)directe uitstoot van broeikasgassen rapporteren en reduceren. Bedrijven worden aangemoedigd om te schakelen van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie. CO2-compensatie dient te gebeuren via de Gold Standard of een gelijkwaardig standaard. Achmea heeft geen meetbare doelstellingen om de broeikasgasemissies van haar investeringsportefeuille te verminderen en rapporteert ook niet over de CO2 emissies van de (energie)bedrijven waarin ze investeert. Olie- en gaswinning zijn acceptabel. Ook controversiële fossiele energiebronnen als teerzandolie of kolenmijnbouw worden niet uitgesloten. Er is geen beleid over het transformeren van veengrond en gebieden met een hoge</p>

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Mensenrechten	Achmea webpagina Richtlijnen Verantwoord Beleggen / Achmea Engagement Guidelines	6	koolstofvoorraad voor landbouw. Achmea verwacht van bedrijven waarin ze investeert dat zij internationale mensenrechtenstandaarden onderschrijven, zoals de Global Compact Principles en de VN Richtlijnen voor Business and Human Rights. Ook dienen ze naleving van mensenrechten op te nemen in hun beleid en due diligence processen te implementeren. Bij de verwerving van land en grondstoffen is instemming vereist van de betrokken landgebruikers en de inheemse bevolking volgens het principe van Free, Prior and Informed Consent. Bedrijven worden geacht om mensenrechten op te nemen in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering. Een verbeterpunt is dat die criteria ook worden opgenomen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers. Achmea heeft geen speciale aandacht voor de rechten van vrouwen en kinderen in haar engagementprogramma's.
Natuur	Achmea Engagement Guidelines	9	Achmea verwacht van bedrijven dat zij conform GRI-richtlijnen een milieueffectrapportage maken over de gevolgen van projecten op biodiversiteit. Het beleid omvat principes over de bescherming van natuurgebieden, de handel in beschermde dier- en plantensoorten, het omgaan met gentechologie en het tegengaan van ontbossing. Achmea sluit de productie van en handel in levende genetisch gemodificeerde organismen niet uit. Tot slot is er goed beleid voor het omgaan met waterschaarste.

Sectoren

Bosbouw	Achmea Engagement Guidelines	9	Bedrijven moeten het High Carbon Stock-principe respecteren. Bedrijven moeten het gebruik van illegaal gekapt hout, ontbossing en schade aan natuurgebieden voorkomen. Bij landverwerving is instemming vereist van de inheemse bevolking en andere betrokken landgebruikers volgens het principe van Free, Prior and Informed Consent (FPIC). Verder wordt bedrijven gevraagd om een duurzaamheidsverslag te publiceren volgens GRI-richtlijnen en via het Carbon Disclosure Project te rapporteren over hun CO2-uitstoot. Ook dienen ze duurzaamheidscriteria op te nemen in hun inkoopbeleid. Achmea heeft voldoende beleid over (FSC) certificering van hout(productieketens).
Elektriciteitsproductie	Achmea webpagina Duurzaam Beleggen / Achmea Engagement Guidelines	5	Achmea investeert in duurzame elektriciteitsproductie maar heeft geen meetbare doelstellingen om dit te verhogen en investeringen in fossiele brandstoffen te verlagen. Ook is er geen beleid voor specifieke vormen van energiewinning, zoals kernenergie, grote waterkrachtcentrales en dammen. Achmea heeft beleid over de bescherming van natuurgebieden. Er is beleid over het omgaan met biomassa. Bij de verwerving van land en grondstoffen is instemming vereist van de betrokken landgebruikers en de inheemse bevolking volgens het principe van Free, Prior

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Financiële sector	Achmea Engagement Guidelines	9	and Informed Consent (FPIC) en bij de ontwikkeling van nieuwe projecten moeten klachtprocedures worden gehanteerd. Er is goed beleid over duurzaamheidsrapportage. Achmea verwacht van bedrijven dat zij sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering integreren. Dit vastleggen in contracten is geen vereiste. Achmea verwacht dat financiële instellingen internationale duurzaamheidsrichtlijnen onderschrijven (FATF, Wolfsberg Principles, Global Compact, OECD, IFC Performance Standards, Equator Principles, Principles for Responsible Investment (PRI) en Principles for Sustainable Insurance (PSI)). Aan bedrijven wordt gevraagd te rapporteren volgens GRI-richtlijnen en te werken met duurzaamheidscriteria in hun inkoopbeleid. Beleid ontbreekt t.a.v., risicovolle handels- en beleggingsactiviteiten (handel in opties, futures en andere derivaten) en belastingontwijking.
Maakindustrie	Achmea Engagement Guidelines / Achmea webpagina Richtlijnen Verantwoord Beleggen	8	Er is aandacht voor werknemersrechten en bedrijven wordt gevraagd te rapporteren volgens GRI-richtlijnen en duurzaamheidscriteria op te nemen in het inkoopbeleid. Bedrijven dienen toe te zien op veilige en gezonde werkomstandigheden en het voorzorgprincipe toe te passen om de veiligheid van productielocaties en productieprocessen te garanderen. Ook moeten ze de uitstoot van verdacht schadelijke stoffen en chemicaliën beperken. Er is goed beleid voor het omgaan met waterschaarste en watervervuiling. Bedrijven dienen arbeidsrechten op te nemen in hun inkoopbeleid maar Achmea legt niet op dat ze dat ook contractueel vastleggen met toeleveranciers. Een ander verbeterpunt is beleid voor het gebruik van certificeringssystemen voor producten, bijvoorbeeld voor 'eerlijke' kleding.
Mijnbouw	Achmea Engagement Guidelines / Achmea website Exclusion policy	6	Er is geen beleid over milieuverontreiniging door mijnbouw. Er zijn geen duurzaamheidseisen t.a.v. conflictmineralen of controversiële praktijken als de winning van kolen en uraniummijnbouw. Voor deze sector geldt wel het algemene Achmea beleid over arbeidsrechten, het voorkomen van corruptie, het voorkomen van ongelukken, naleving van internationale standaarden over biodiversiteit. Natuurbescherming, het herstellen van ecosystemen en respect voor landrechten van de inheemse bevolking en andere betrokken landgebruikers bij de werving van land en grondstoffen. Van bedrijven waarin Achmea investeert wordt een duurzaamheidsrapportage verwacht.
Olie en gas	Achmea Engagement	6	Het ontbreekt onder andere aan beleid over transparantie t.a.v. belastingbetalingen, milieuverontreiniging en

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Visserij	Guidelines / Achmea website Exclusion policy	7	controversiële vormen van gas- en oliewinning. Er is ook geen beleid over boringen in het Noordpoolgebied. Voor deze sector geldt wel het algemene Achmea beleid over arbeidsrechten, het voorkomen van corruptie, het voorkomen van ongelukken, naleving van internationale standaarden over biodiversiteit en natuurbescherming en respect voor landrechten van de inheemse bevolking en andere betrokken landgebruikers bij de werving van land en grondstoffen.
	Achmea Engagement Guidelines		Beschermde diersoorten worden beschermd, onder andere via 'no-take zones' en het mijden van schadelijke vistechnieken. Ook wordt bedrijven gevraagd te rapporteren volgens GRI-richtlijnen en duurzaamheidscriteria te hanteren in hun inkoopbeleid. Ook heeft Achmea algemene duurzaamheidsbeleid voor beschermde (natuur)gebieden en handel in bedreigde diersoorten. Van vissers wordt verwacht dat zij voldoen aan de MSC-criteria, net als aan de ASC-certificatie. Er wordt niet van bedrijven verwacht dat zij MSC Chain of Custody-criteria hanteren.
Voeding	Achmea Engagement Guidelines	9	Er is aandacht voor werknemersrechten, het beschermen van natuurgebieden volgens definities van IUCN, Ramsar Wetlands en UNESCO en de omgang met genetische modificatie. Bedrijven dienen de (in)directe uitstoot van broeikasgassen en andere schadelijke stoffen te beperken en watervervuiling te voorkomen. Ook wordt bedrijven gevraagd te rapporteren volgens de GRI-richtlijnen en duurzaamheidscriteria te hanteren in het inkoopbeleid. Bedrijven moeten de Five Freedoms van dieren respecteren, onder andere door voor goede huisvesting te zorgen. Bedrijven dienen watervervuiling en waterschaarste te voorkomen. Het beleid voorkomt omvorming van veengronden.
Wapens	Achmea Engagement Guidelines / Achmea website Exclusion policy	6	Achmea sluit producenten van controversiële wapens uit. Het beleid kent geen uitzonderingen voor investeringen in activiteiten van het bedrijf die niet gerelateerd zijn aan de productie van wapens. Het beleid wordt in principe toegepast op alle investeringen, maar er zijn uitzonderingen mogelijk voor bepaalde financiële producten. Landen die onder VN- of EU-embargo's vallen mogen geen wapens ontvangen. Wel ontbreekt het aan beleid voor controversiële wapenhandel zoals wapenleveranties aan landen met een dictatoriaal regime of een buitenproportioneel hoog budget voor militaire uitgaven.
Woningbouw en vastgoed	Achmea Engagement Guidelines / Syntrus Achmea	6	Achmea verwacht dat bedrijven werknemersrechten respecteren en hout certificeren volgens FSC-standaarden. Vastgoedeigenaren moeten beleid hebben voor het omvormen van lege gebouwen. Er worden eisen gesteld op

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
	Real Estate and Finance webpage Responsible Investment		het gebied van duurzaamheidscertificatie voor nieuw en gerenoveerd vastgoed. Vastgoedfondsen moeten minstens 50 punten scoren in de GRESB-standaard. Er is onvoldoende beleid voor financiële producten die bestaan uit gebundelde hypotheeklen. Ook is er geen beleid voor duurzame cementproductie en wederopbouw van door rampen getroffen landen.
Bedrijfsvoering			
Bonussen	Achmea Remuneratie-rapport 2015 / Annual Report 2015	4	Het bonusbeleid geldt niet voor de gehele groep. De bonus is gedeeltelijk gebaseerd op klanttevredenheid en werknemerstevredenheid, maar niet op of de impact van Achmea en haar investeringen op de maatschappij. Ook is er geen maximum aan de bonus voor identified staff. Zoals wettelijk verplicht is er een clawback-regeling, zodat bij wanprestatie de bonus kan worden teruggevorderd. Ten minste een derde van de bonus is gebaseerd op niet-financiële criteria.
Transparantie en verantwoording	Website ESG criteria / Achmea Annual Report 2015 / Achmea Engagement Report 2016 Q1 / Achmea Voting record / Achmea website maatschappelijke verslaggeving / Achmea uitsluitingslijst beleggen	5	Achmea publiceert een duurzaamheidsverslag op basis van GRI G4-richtlijnen en dit is extern geverifieerd. Achmea publiceert niet alle namen van de bedrijven en overheden waarin geïnvesteerd wordt. Achmea publiceert het aantal bedrijven waarmee contact is geweest over sociale en milieuonderwerpen. Ook de namen van de bedrijven en de resultaten worden gepubliceerd. Achmea publiceert geen overzicht van haar investeringen in de vorm van een kruistabel naar regio en sector. Er is geen (onafhankelijk) klachtenmechanisme voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties.

Legenda: De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend). n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.2 Aegon

5.2.1 Profiel

De Nederlandse verzekeringsmaatschappij Aegon N.V. is één van de toonaangevende financiële instellingen in de wereld op het gebied van levensverzekeringen, pensioenen en beleggingen.⁵⁵ De groep is actief in meer dan 25 landen in Noord en Zuid-Amerika, Europa en Azië. Ook is het actief op het gebied van spaarproducten, vermogensbeheer, schade- en ziektekostenverzekeringen en bankproducten (geleverd door Aegon Bank).⁵⁶ Wereldwijd zijn de belangrijkste merken Aegon en Transamerica, samen met Blue Square Re en ADAMS (Aegon Direct & Affinity Marketing Services).⁵⁷ Merken die in Nederland gebruikt worden zijn Aegon, Onna Onna, Eye Open Hypotheek Advies, Kroodle, Cappital, Knab, TKP, Pelargos, Saemor Capital, Nedasco Verzekeringen, Ensupport, Be Suitable, UMG, HR Financials Group, Kröller Assurantiën, Meeus, IAK Verzekeringen, Wannet Sports & Entertainment Insurance, Sperwer Assurantiën, and HM.⁵⁸ Aegon's aandelen zijn genoteerd aan de beurzen van Amsterdam en New York. Meer dan driekwart van de aandeelhouders komen uit Aegon's drie belangrijkste markten: Nederland, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.⁵⁹

Aan het eind van 2015 had Aegon wereldwijd meer dan 31,530 medewerkers in dienst, waarvan 4,503 in Nederland.⁶⁰ In 2015 werd een totale omzet van € 31,3 miljard gerealiseerd, waarvan €5,6 miljard in Nederland.⁶¹ De premie-inkomsten uit verzekeringen liep in 2015 op tot € 20,3 miljard, waarvan € 2,9 miljard afkomstig uit Nederland.⁶² Klanten hadden in 2015 € 7,1 miljard aan spaartegoeden uit staan bij Aegon Bank.⁶³

0 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 27 Analyse van relevante investeringscategorieën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Ja
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	30,8	7,4	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	56,8	13,6	
	Derivaten	10,6	2,5	
	Vastgoed & effecten	2,0	0,5	
	Overige/niet gedefinieerd	226,9	54,3	
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	33,2	8,0	Ja
	Ander vermogen op de balans	57,2	13,7	
	Totale balans	417,5	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	346,4		Ja

Bron: Aegon (n.d.), "About", online: <http://www.aegon.com/en/Home/About/>, bekeken in april 2016; Aegon (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 49, 132, 171, 198, 215, 217, 227, 322; Aegon (2016, maart), *Annual Review 2015*, p. 44.

5.2.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid Aegon

Het duurzaam investeringsbeleid van Aegon wordt met name uitgewerkt in het beleidsstuk 'Aegon Responsible Investment Policy'.⁶⁴ In dit beleidsstuk zijn criteria opgesteld op het gebied van onder andere controversiële wapens, arbeidsrechten en goed bestuur. Daarnaast heeft Aegon een uitsluitingslijst van bedrijven waar niet in wordt geïnvesteerd. Deze lijst is van toepassing op de investeringscategorieën projectfinanciering en investeringen voor eigen rekening.⁶⁵

Daarnaast heeft Aegon in 2016 beleid opgesteld dat investering in steenkoolmijnbouw beperkt. Dit beleid heeft tot gevolg dat Aegon geen bedrijven meer zal financieren die meer dan 30% van hun inkomsten halen uit steenkolenmijnbouw. Het beleid is van toepassing op de investeringscategorieën projectfinanciering en investeringen voor eigen rekening.⁶⁶

Aegon past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Global Compact (investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer);
- United Nations Principles for Responsible Investment (alle vier investeringscategorieën).

In het afgelopen jaar zijn de scores van Aegon niet verbeterd. Dit heeft te maken met het feit dat het vernieuwde beleid van Aegon niet groepsbreed wordt toegepast.

5.2.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door Aegon gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 28.

Tabel 28 **Beleidscores Aegon**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Aegon NV Responsible Investment Policy	5	Bedrijven dienen te zorgen voor naleving van de fundamentele arbeidsnormen van de ILO en een veilige en gezonde werkomgeving. Arbeidsnormen dienen ook onderdeel van het inkoopbeleid van bedrijven te zijn. Er is geen beleid voor maximum werktijden en een leefbaar loon. Het ontbreekt ook aan specifiek beleid voor arbeidsmigranten.
Belastingen	Aegon NV Responsible Investment Policy / Gedragscode / Annual Report 2015 / Aegon Annual Review 2015 / Aegon Global Tax Policy and Principles of Conduct	2	Het beleid verbiedt medewerkers om steekpenningen aan te nemen of te helpen bij witwassen. Geen beleggingen in bedrijven die zijn veroordeeld voor corruptie of zijn opgericht voor belastingontduiking. Er worden geen diensten verleend aan bedrijven die belasting ontduiken. Er is geen beleid over betalingsrapportage-verplichtingen, belastingafspraken en ketenverantwoordelijkheid. Aegon rapporteert niet over belastingbetalingen, overheidssubsidies, omzetcijfers, kosten en winsten in alle landen waar het bedrijf actief is en verwacht dat ook niet van de bedrijven waarin ze investeert.
Corruptie	Aegon NV Code of Conduct Earning Trust / Aegon NV Responsible	3	Aegon heeft beleid om corruptie tegen te gaan. Er is beleid om na te gaan wie de uiteindelijke begunstigde van een bedrijf is. Het beleid verbiedt beleggingen in bedrijven die zijn veroordeeld voor

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Dierenwelzijn	Investment Policy / Gedragscode / Aegon Annual Review 2015	1	<p>corruptie. Aegon rapporteert over de eigen lobbyactiviteiten. Dit wordt echter niet verwacht van bedrijven waarin geïnvesteerd wordt. Het ontbreekt aan voldoende beleid voor bedrijven die geen managementsysteem tegen corruptie hebben. Ook wordt er geen ketenbeleid verwacht van bedrijven.</p> <p>Aegon heeft geen groepsbreed dierenwelzijnsbeleid. Verbeterpunten van het beleid bestaan uit het opstellen van beleid over huisvesting en transport van landbouwdieren en het gebruik van wilde dieren in de entertainmentsector. Wel onderschrijft Aegon de Five Freedoms of Animals en sluit bedrijven uit die rechtstreeks betrokken zijn bij bontproductie of gebruik maken van dierproeven voor cosmetica. Het gebruik van proefdieren ten behoeve van de vervaardiging van medische producten moet voldoen aan de zogenaamde 3V-strategie (vervanging, verfijning en vermindering van dierproeven).</p>
Gendergelijkheid	Aegon Diversity Statement / Annual Report 2015 / Aegon NV Human Rights policy / Aegon NV Responsible Investment Policy	1	<p>Aegon heeft beleid om binnen de eigen organisatie betalingsgelijkheid te bewerkstelligen. Dit wordt niet van bedrijven verwacht. Aegon garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. Aegon verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.</p>
Gezondheid	Aegon NV Responsible Investment Policy	3	<p>Bedrijven dienen ILO-standaarden m.b.t. gezondheid en veiligheid op het werk na te leven en het voorzorgprincipe uit de Rio Declaration toe te passen ter bescherming van werknemers omwonenden en gebruikers. Er is geen groepsbreed investeringsbeleid voor productie, handel en afval van schadelijke en giftige stoffen na te leven. Van bedrijven wordt niet verwacht dat zij criteria op het gebied van gezondheid ook op nemen in hun inkoopbeleid. Het ontbreekt aan groepsbrede criteria in het beleid m.b.t. naleving van de codes van de Wereldorganisatie (WHO) voor tabaksreclame en reclame voor babyvoeding.</p>
Klimaatverandering	Aegon NV Responsible Investment Policy / Aegon website Coal mining divestment / Aegon AM Responsible	1	<p>Aegon heeft geen beleid voor uitsluiting van controversiële olie-en gaswinning als teerzandolie. Wel is er beleid voor zeer vervuilende fossiele brandstoffen zoals kolen. Aegon sluit bedrijven uit die meer dan 30% van de omzet uit steenkolenproductie halen. Er is echter geen beleid voor kolencentrales. Aegon heeft geen groepsbrede meetbare</p>

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Mensenrechten	Investment Report 2015 Aegon NV Responsible Investment Policy / Annual Report 2015	5	doelstellingen om haar CO2 uitstoot terug te dringen en verwacht van bedrijven dat ze rapporteren over hun (in)directe uitstoot van broeikasgassen. Bedrijven hoeven geen beleid te hebben om de uitstoot terug te dringen. Er is geen groepsbreed beleid over het leveren van een bijdrage aan de energietransitie van fossiele naar hernieuwbare brandstoffen. Bedrijven moeten voldoen aan de UN Global Compact en zich houden aan de VN mensenrechtenverklaringen. Van bedrijven wordt geen specifieke aandacht voor rechten van lokale gemeenschappen, landgebruikers, vrouwen en kinderen verwacht.
Natuur	Aegon NV Responsible Investment Policy	1	Er is geen natuurbeleid dat voldoet aan de criteria van de Eerlijke Verzekeringwijzer.

Sectoren

Bosbouw	Aegon NV Responsible Investment Policy	1	Aegon verwacht van bedrijven een duurzaamheidsrapportage. Verder is er geen bosbouwbeleid. Er is bijvoorbeeld geen beleid over het gebruik van FSC-hout of het omgaan met landrechten.
Elektriciteitsproductie	Aegon NV Responsible Investment Policy / Aegon website Coal mining divestment / Aegon AM Responsible Investment Report 2015	1	Aegon financiert bedrijven die betrokken zijn bij de productie van hernieuwbare energie. Aegon stelt geen specifieke eisen aan bedrijven om bij te dragen aan energietransitie van fossiele naar hernieuwbare brandstoffen. Er is geen beleid ter bescherming van natuurgebieden en de landrechten van de inheemse bevolking en andere landgebruikers.
Financiële sector	Aegon NV Responsible Investment Policy	1	Aegon verwacht van bedrijven een duurzaamheidsrapportage. Verder is er geen beleid voor deze sector.
Maakindustrie	Aegon NV Responsible Investment Policy	2	Aegon verwacht van bedrijven dat zij voldoen aan ILO-standaarden over werknemersrechten en een duurzaamheidsrapportage publiceren. Verder is er geen beleid voor deze sector.
Mijnbouw	Aegon NV Responsible Investment Policy / Aegon website Coal mining divestment	2	Voor mijnbouw verwacht Aegon dat bedrijven zich aan werknemersrechten houden. Aegon verwacht van bedrijven dat ze een duurzaamheidsverslag publiceren conform GRI richtlijnen. Aegon sluit steenkolenmijnbouw uit, indien het om bedrijven gaat die voor meer dan 30% van hun inkomsten hiervan afhankelijk zijn. Aegon heeft geen uitsluitingsbeleid voor uraniummijnbouw en omstreden praktijken als bergtopmijnbouw. Er is geen beleid ter bescherming van natuurgebieden en het voorkomen van

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Olie en gas	Aegon NV Responsible Investment Policy	1	ongelukken. Het ontbreekt aan beleid over het omgaan met waterschaarste. Van bedrijven in de olie- en gasector verwacht Aegon dat zij zich houden aan internationale standaarden voor werknemersrechten en duurzaamheidsrapportage. Voor de bescherming van biodiversiteit, milieu en kwetsbare natuurgebieden is er geen beleid. Er is geen beleid voor het omgaan met schadelijke stoffen en afval, evenals het herstel van het ecosysteem na sluiting van de olie- of gasbron. Het ontbreekt aan beleid over het omgaan met waterschaarste. Er is geen beleid voor, onconventionele vormen van olie- en gaswinning, zoals schaliegas.
Visserij	Aegon NV Responsible Investment Policy	1	Aegon verwacht van bedrijven een duurzaamheidsrapportage. Verder is er geen beleid voor deze sector. Er is bijvoorbeeld geen beleid ten aanzien van MSC- en ASC-certificatie voor visserijen en viskwekerijen.
Voeding	Aegon NV Responsible Investment Policy	1	Aegon verwacht van bedrijven dat zij voldoen aan ILO-standaarden over werknemersrechten en een duurzaamheidsrapportage publiceren. Verder is er geen beleid voor deze sector.
Wapens	Aegon NV Responsible Investment Policy / Aegon NV Exclusion list	4	Aegon sluit beleggingen in bedrijven die controversiële wapens vervaardigen of verhandelen grotendeels uit. Er kan echter wel belegd worden in bedrijven die een minderheidsbelang hebben in een onderneming die zich met dergelijke wapens bezighoudt. Het beleid van Aegon staat investeringen in kernwapenproducenten toe indien deze kernwapens produceren voor landen die het volgens het Non-Proliferatieverdrag kernwapens mogen bezitten. Ook ontbreekt het aan beleid voor wapenleveranties aan bijv. landen met een dictatoriaal regime, een buitenproportioneel hoog budget voor militaire uitgaven of waarvoor wapenembargo's gelden. Het beleid wordt in toegepast op alle investeringen.
Woningbouw en vastgoed		1	Aegon heeft geen beleid voor deze sector.
Bedrijfsvoering			
Bonussen	Aegon NV Annual report 2015 / Aegon NL Jaarverslag 2015 / Aegon Bank Annual Report 2015 / Aegon NV Remuneration report Executive	4	De variabele beloning is gemaximeerd tot 20%, maar er zijn uitzonderingen tot 200% mogelijk voor werknemers buiten Europa. Het bonusbeleid is transparant en is voor ten minste een derde gebaseerd op niet-financiële doelstellingen, waaronder klanttevredenheid, maar niet op het integreren van duurzaamheid in de bedrijfsvoering en

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Transparantie en verantwoording	Board 2015 Aegon NV Responsible Investment Report 2015 / Aegon NV Exclusion list / Aegon NV Annual report 2015 / Voting summary 2015 / Aegon NV Annual Report 2015 supplement / Aegon Annual Review 2015	4	het investeringsbeleid. Ook de wettelijk verplichte clawback-regeling is in beleid opgenomen. Transparantie over beleggingen in bedrijven en overheden is beperkt. Aegon's duurzaamheidsverslag is opgesteld volgens GRI richtlijnen, inclusief het supplement voor de financiële sector. Aegon geeft aan met hoeveel bedrijven interactie is geweest over sociale en milieuonderwerpen maar noemt ze niet met naam en toenaam. Aegon publiceert een uitsluitingslijst met bedrijven. Ook rapporteert het bedrijf over haar stembeleid op aandeelhoudersvergaderingen.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.3 Allianz

5.3.1 Profiel

De Allianz Groep (Allianz) is een verzekeringsmaatschappij en vermogensbeheerder uit Duitsland die 85,4 miljoen klanten in meer dan 70 landen in Europa, Azië, Amerika en Australië bedient, in onder andere haar belangrijkste markten Duitsland, Frankrijk, Italië en de Verenigde Staten.⁶⁷ Het is één van de grootste financiële instellingen ter wereld, die een breed spectrum aan levens- en schadeverzekeringen, bankdiensten en vermogensbeheer aanbiedt aan particulieren, bedrijven en institutionele investeerders.⁶⁸ De Oldenburgische Landesbank (OLB) is binnen de Allianz groep de grootste bank, die vooral actief is in het noord-westen van Duitsland.⁶⁹ In Nederland opereert Allianz onder de merken Allianz and AllSecur.⁷⁰

Afgezien van ongeveer 0,5% van de eigen ingekochte aandelen zijn all aandelen vrij beschikbaar op de beurs in Duitsland en New York.⁷¹ Allianz is onderdeel van de Euro Stoxx 50 index.⁷²

In het financiële jaar 2015 had Allianz een totale omzet van ongeveer € 125,2 miljard en 142.459 medewerkers in dienst.⁷³ Eind 2015, bedroegen de betaal- en spaartegoeden van klanten in totaal € 9,1 miljard en een premieomzet van € 76,7 miljard.⁷⁴

Tabel 29 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 29 Analyse van relevante investeringscategorïen (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)	4,1	0,5	Ja
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Ja
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	204,5	24,1	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	264,2	31,1	
	Derivaten	1,6	0,2	
	Vastgoed & effecten	12,0	1,4	
	Overige/niet gedefinieerd	34,6	4,1	
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen			Nee
	Ander vermogen op de balans	327,9	38,6	
	Totale balans	848,9	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	1.275,9		Ja

Source: Allianz Group (2016, maart), Annual Report 2015, p. 1 (before numbering), 135, 172-173, 176. Allianz Group (n.d.), "At a glance – Who we are", online: https://www.allianz.com/en/about_us/who_we_are/at_a_glance/, bekeken in april 2016; Oldenburgische Landesbank (2016, mei), Annual Report 2015, p. 124.

5.3.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid Allianz

In 2016 publiceerde Allianz voor het eerst een investeringsbeleid. In dit beleidsstuk zijn richtlijnen met criteria en internationale standaarden beschreven voor dertien sectoren en thema's waarin Allianz duurzaamheidsrisico's ziet. Dit zijn:⁷⁵

- Landbouw;
- Dierenwelzijn;
- Gokken;
- Klinisch onderzoek;
- Dierproeven;
- Defensie;
- Mensenrechten;
- Waterkrachtcentrales;
- Infrastructuur;
- Mijnbouw;
- Kernenergie;
- Olie- en gasindustrie; en
- Seksindustrie.

Het investeringsbeleid is van toepassing op de investeringscategorïen investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer.

Daarnaast heeft Allianz in november 2015 aangekondigd dat zij geen bedrijven meer zal financieren die meer dan 30% van hun inkomsten verdienen uit steenkoolmijnbouw of die meer dan 30% van hun energie opwekken uit steenkool. Dit betekent dat Allianz niet langer haar eigen vermogen zal investeren in de mijnbouw- of electriciteitsbedrijven die niet voldoen aan deze eis.⁷⁶

Allianz past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Principles for Responsible Investment (toegepast op investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer).

In het afgelopen jaar verbeterde Allianz het beleid voor de volgende thema's en sectoren:

- Dierenwelzijn;
- Klimaatverandering;
- Corruptie;
- Mensenrechten;
- Arbeidsrechten;
- Visserij;
- Voeding;
- Bosbouw;
- Mijnbouw;
- Olie en gas; en
- Elektriciteitsproductie.

5.3.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door Allianz gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 30.

Tabel 30 **Beleidscores Allianz**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Allianz ESG Integration Framework 2016	3	Allianz verwacht van bedrijven dat zij het recht op vereniging respecteren en geen gebruik maken van kinderarbeid. Bedrijven moeten een gezondheids- en veiligheidsbeleid voor werknemers hebben. Dit moet in de keten geïntegreerd worden. Allianz heeft geen beleid voor discriminatie, gedwongen arbeid, leefbaar loon en werkuren.
Belastingen	Code of conduct / Allianz Annual report 2015 / Allianz Anti-corruption policy	1	De eigen rapportage is onvoldoende transparant over betalingen aan en door overheden en er is geen beleid om belastingontwijking tegen te gaan. De gepubliceerde bedrijfsstructuur geeft geen uitsluitel over activiteiten in belastingparadijzen. Allianz verleent geen advies aan bedrijven die belasting willen ontduiken.
Corruptie	Code of conduct / Allianz Annual report 2015 / Allianz ESG Integration Framework 2016	4	Allianz tolereert geen corruptie, ook niet van bedrijven waarin ze investeert. De verzekeringsgroep verwacht van bedrijven waarin ze investeert geen openheid over hun lobbypraktijken. Allianz gaat na wie de uiteindelijke belanghebbende van een bedrijf is. Bedrijven hoeven deze informatie echter niet te publiceren.

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Dierenwelzijn	Allianz ESG Integration Framework 2016	2	Allianz verwacht dat dierproeven voldoen aan EU-regulering. Veetransport moet beperkt worden tot 8 uur. Boerderijen en viskwekerijen moeten gecertificeerd zijn volgens criteria die dierenwelzijn meewegen. Er is geen beleid voor genetische modificatie, het omschakelen naar diervriendelijke productiemethoden in de veesector, dierentuinen, dolfinaria en circussen.
Gendergelijkheid	Allianz Annual report 2015	1	Allianz hanteert een zero-tolerance beleid voor de eigen organisatie. Van bedrijven wordt dit niet verwacht. Allianz garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. Allianz verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.
Gezondheid	Allianz Annual report 2015 / Allianz ESG Integration Framework 2016	1	Allianz heeft geen publiek gezondheidsbeleid.
Klimaatverandering	Sustainability Report 2015 / Allianz Annual report 2015 / Allianz ESG Integration Framework 2016	2	Allianz investeert niet met eigen geld in bedrijven die voor 30% of meer van hun omzet afhankelijk zijn van kolenmijnbouw of kolencentrales. Er is geen beleid voor andere vormen van controversiële elektriciteitsproductie. Allianz heeft een doelstelling voor reductie van de eigen CO2-uitstoot. Daarnaast verwacht Allianz dat bedrijven rapporteren over hun directe CO2-uitstoot en die verminderen.
Mensenrechten	Sustainability Report 2015 / Allianz Webpage: Human Rights and Businesses / Allianz ESG Integration Framework 2016	4	Allianz heeft mensenrechtenbeleid voor de eigen bedrijfsvoering. Door toepassing van de UN Guiding Principles verwacht Allianz dat bedrijven zich aan mensenrechten houden. De rechten van alle landgebruikers moeten door bedrijven gerespecteerd worden. Er is geen aandacht voor specifieke rechten en verplichtingen voor vrouwen, kinderen en bezette gebieden.
Natuur	Allianz ESG Integration Framework 2016	1	Allianz verwacht dat bedrijven ontbossing voorkomen. Verder heeft Allianz geen publiek natuurbeleid.

Sectoren

Bosbouw	Allianz ESG Integration Framework 2016	3	Allianz verwacht dat houbedrijven het gebruik van illegaal hout tegengaan. De rechten van alle landgebruikers moeten door bosbouwbedrijven gerespecteerd worden. Allianz verwacht dat bedrijven dit beleid in hun keten integreren. Er is onvoldoende beleid voor het omgaan met beschermde natuurgebieden, FSC-certificatie en duurzaamheidsrapportage.
---------	--	---	--

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Elektriciteitsproductie	Sustainability Report 2015 / Allianz Annual report 2015 / Allianz ESG Integration Framework 2016	3	Allianz investeert in duurzame energie en heeft doelstellingen om deze portfolio uit te breiden. De rechten van alle landgebruikers moeten door bedrijven gerespecteerd worden. Allianz investeert niet met eigen geld in bedrijven die voor 30% of meer van hun omzet afhankelijk zijn van kolenmijnbouw of kolencentrales. Er is onvoldoende beleid voor andere controversiële vormen van elektriciteitsproductie, zoals kernenergie en grootschalige waterkrachtcentrales. Ook het beleid voor het beschermen van natuurgebieden is ontoereikend.
Financiële sector		1	Allianz heeft geen publiek beleid voor de financiële sector.
Maakindustrie	Sustainability Report 2015 / Allianz ESG Integration Framework 2016	1	Allianz verwacht van bedrijven dat zij hun CO-2 emissies reduceren. Allianz heeft verder geen publiek beleid voor de maakindustrie.
Mijnbouw	Code of Conduct / Allianz ESG Integration Framework 2016	4	Allianz accepteert geen corruptie van mijnbouwbedrijven. Mijnbouwbedrijven moeten beschermde natuurgebieden respecteren en ongelukken voorkomen. De rechten van alle landgebruikers moeten door bedrijven gerespecteerd worden. Na het sluiten van een mijn moet het ecosysteem hersteld worden. Allianz verwacht dat bedrijven belasting afdragen in de landen waarin mijnbouwactiviteiten plaatsvinden. Ook is er beleid voor het opereren in conflictgebieden en het opzetten van genoegdoeningsmechanismen. Allianz investeert niet met eigen geld in bedrijven die voor 30% of meer van hun omzet afhankelijk zijn van kolenmijnbouw of kolencentrales. Allianz heeft onvoldoende beleid voor ketenintegratie, duurzaamheidsrapportage, certificeringsschema's voor mineralen, conflictmineralen en arbeidsrechten.
Olie en gas	Code of Conduct / Allianz Webpage: Human Rights and Businesses / Allianz ESG Integration Framework 2016	3	Allianz accepteert geen corruptie van olie- en gasbedrijven. Bedrijven moeten beschermde natuurgebieden respecteren en ongelukken voorkomen. De rechten van alle landgebruikers moeten door bedrijven gerespecteerd worden. Na het sluiten van een productiefaciliteit moet de omgeving hersteld worden. Er is onvoldoende beleid voor belastingafdracht en –rapportage door bedrijven. Ook is er geen beleid voor het opereren in conflictgebieden en het het opzetten van genoegdoeningsmechanismen. Bedrijven mogen niet boren naar olie op de Noordpool. Voor andere controversiële olie- en gaswinning, zoals teerzanden en schaliegas, is geen beleid.
Visserij	Allianz ESG Integration Framework 2016	2	Visserijen moeten hun bijvangst beperken en mogen geen gebruik maken van schadelijke vistechnieken. Bedrijven moeten een duurzaamheidsrapportage publiceren. Voor viskwekerijen verwacht Allianz ASC-certificatie. Er is geen

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Voeding	Allianz ESG Integration Framework 2016	2	beleid voor beschermde diersoorten en het beleid ten aanzien van MSC-certificatie is onvoldoende. De rechten van alle landgebruikers moeten door bedrijven gerespecteerd worden. Veetransport moet beperkt worden tot 8 uur. Er is onvoldoende beleid voor beschermde natuurgebieden, biodiversiteit, watergebruik en de huisvesting van landbouwdieren.
Wapens	Sustainability Report 2015 / Allianz ESG Integration Framework 2016 / Allianz Annual report 2015	2	Allianz heeft een beperkt publiek wapenbeleid. Zo is er geen beleid over bijvoorbeeld de handel in wapens en militaire goederen aan controversiële regimes of landen waar oorlogsmisdaden plaatsvinden. Allianz sluit wel producenten van landmijnen, clusterbommen, chemische en biologische wapens grotendeels uit van investering. Voor kernwapens is geen beleid.
Woningbouw en vastgoed	Allianz Annual report 2015 / Allianz webpagina Sustainability in real estate	1	Het beleid voor woningbouw en vastgoed voldoet aan geen van de criteria van de Eerlijke Verzekeringwijzer.
Bedrijfsvoering			
Bonussen	Allianz Annual Report 2015	1	Allianz kent bonussen toe tot 150% van het jaarsalaris. Het is niet bekend op welke criteria de bonussen gebaseerd zijn.
Transparantie en verantwoording	Annual report 2015 / Sustainability Report 2015 / Allianz website Our ESG approach	3	Er is onvoldoende rapportage over de sectoren en bedrijven waarin belegd wordt. Wel rapporteert Allianz over de staatsobligaties die zij bezit. Allianz heeft geen (onafhankelijk) klachtenmechanisme voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties. Er is geen rapportage over engagement met bedrijven. Het duurzaamheidsjaarverslag van Allianz is op GRI-4-niveau en wordt extern geverifieerd. Het Milieu- en Sociaal Managementsysteem wordt beschreven.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.4 APG

5.4.1 Profiel

APG Groep (APG) is een dienstverlener op het gebied van pensioenen en vermogensbeheer, afkomstig uit en actief in Nederland.⁷⁷ Het is gespecialiseerd in collectieve pensioenproducten en verzorgt de pensioenen van ongeveer 4,5 miljoen Nederlanders.⁷⁸ APG biedt vermogensbeheer, administratie, communicatie en bestuursdiensten voor grote, middelgrote en kleine pensioenfondsen in de publieke en private sector.⁷⁹ APG beheert drie merken: APG, Loyalis en Inadmin.⁸⁰ De groep heeft dochterbedrijven in New York, Brussel en Hong Kong.⁸¹ In 2015 realiseerde APG een omzet van € 1,0 miljard en de premieomzet uit de verzekeringen bedroeg € 253,2 miljoen.⁸² Gedurende 2015 waren er gemiddeld 3.482 medewerkers in dienst bij APG, waarvan 147 buiten Nederland.⁸³ APG is voor 92,2% in handen van Stichting ABP (ABP Foundation) en voor 7,8% van Stichting SFB (SFB Foundation).⁸⁴

Tabel 31 presenteert de relevante investeringscategorïeën voor dit onderzoek.

Tabel 31 Analyse van relevante investeringscategorïeën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	2,1	44,7	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties			
	Derivaten			
	Vastgoed & effecten	0,2	4,3	
	Overige/niet gedefinieerd			
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen			Nee
	Ander vermogen op de balans	2,4	51,0	
	Totale balans	4,8	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	406,4		Ja

Bron: APG Groep (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 6, 23, 29, 30.

5.4.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid APG

APG heeft heel een heel beperkt duurzaamheidsbeleid op groepsniveau. Verzekeraar Loyalis publiceert het, in 2016 aangepaste, 'Beleid Verantwoord Beleggen' dat door APG wordt toegepast op de verzekeringsbeleggingen voor eigen rekening. Voor vermogensbeheer voor derden hanteert APG een ander verantwoord investeringsbeleid dat voornamelijk gebaseerd is op de 'Responsible Investing' webpagina. Dit beleid wordt ook toegepast op de investeringen voor eigen rekening van Loyalis.

APG's verzekeringsdochter Loyalis omschrijft het eigen duurzaamheidsbeleid als volgt:⁸⁵

“Verantwoord beleggen is een integraal onderdeel van het beleggingsproces van Loyalis. Loyalis gaat de dialoog aan met ondernemingen waarin zij belegt, om duurzaamheid en verantwoord bestuur te realiseren. Wij verwachten van ondernemingen dat zij handelen met respect voor de uitgangspunten van de VN Global Compact en wij beleggen niet in producten die volgens de Nederlandse wet of internationale wetgeving verboden zijn of in landen waarvoor een VN-veiligheidsraad wapenembargo van kracht is. Daarnaast zetten wij ons sterk in voor nationale en internationale regelgeving ter bevordering van duurzaamheid, verantwoord ondernemingsbestuur en richtlijnen die de sector verder professionaliseren op het gebied van verantwoord beleggen. Wij zoeken actief naar aantrekkelijke beleggingen die duurzaamheid bevorderen en wij dragen ons beleid actief uit.”

Loyalis heeft in 2013 een eigen beleid verantwoord beleggen opgesteld. In 2013 heeft Loyalis het vermogensbeheer van de beleggingen in staats- en bedrijfsobligaties volledig bij APG ondergebracht, waardoor per 2013 ook het beleid verantwoord beleggen van APG van toepassing is op deze beleggingen. De overige beleggingen van Loyalis worden door verschillende externe vermogensbeheerders beheerd volgens het beleid van Loyalis. Loyalis publiceert jaarlijks de volledige lijst van beleggingen voor eigen rekening.⁸⁶

APG geeft in de jaarlijkse ESG-rapportage een toelichting over engagement met individuele bedrijven. Het is echter niet mogelijk om uit rapportage over individuele gevallen algemeen geldend beleid af te leiden.

APG publiceerde in 2016 het ‘Verslag verantwoord beleggen 2015’. Dit document kan helaas niet worden meegenomen in de vierde beleidsupdate van de Eerlijke Verzekeringswijzer aangezien de publicatie buiten de onderzoeksperiode valt.

APG past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Global Compact (investerings voor eigen rekening en vermogensbeheer);
- United Nations Principles for Responsible Investment (alle investeringscategorien).

In het afgelopen jaar verbeterde APG’s verzekeringsdochter Loyalis het beleid voor de volgende thema’s en sectoren:

- Dierenwelzijn;
- Klimaatverandering;
- Corruptie;
- Gezondheid;
- Mensenrechten;
- Arbeidsrechten;
- Belastingen;
- Financiële sector;
- Voeding;
- Bosbouw;
- Maakindustrie;
- Mijnbouw; en
- Olie & Gas.

5.4.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door APG gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 32.

Tabel 32 **Beleidscores APG**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Beleid verantwoord beleggen Loyalis / APG website APG as asset manager – Responsible investing policy	6	APG verwacht dat bedrijven handelen volgens de vier fundamentele arbeidsrechtprincipes van de ILO: gedwongen arbeid, kinderarbeid en discriminatie zijn onacceptabel en vrijheid van (vak)vereniging wordt gewaarborgd. Bedrijven dienen arbeidsrechten op te nemen in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering. Er is beleid over maximum werktijden. Een verbeterpunt is dat die criteria ook worden opgenomen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers. APG heeft geen beleid voor een leefbaar loon of invoering van een managementsysteem ter controle op naleving van arbeidsnormen.
Belastingen	Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen / APG Groep NV Jaarverslag 2015	1	APG rapporteert over haar belastingbetalingen maar er is geen uitgesplitste belastingrapportage voor de APG-vestigingen buiten Nederland en vraagt dit ook niet van bedrijven waarin ze investeert. APG verwacht dat bedrijven managementsystemen hebben om onmiddellijk tot actie te kunnen overgaan in het geval van belastingontduiking. APG heeft geen beleid over dochterondernemingen in belastingparadijzen of belastingontwijking. Ook is er onvoldoende beleid om bedrijven te verplichten tot publieke informatie over de eigendomsstructuur en eigendomsgegevens, ter voorkoming van witwaspraktijken.
Corruptie	Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen / APG Policy on Conflicts of Interest	3	APG heeft het tegengaan van corruptie opgenomen in haar beleid en verwacht ook dat bedrijven waarin ze investeert handelen volgens VN Global Compact principe 10: "Businesses should work against corruption in all its forms, including extortion and bribery." Er worden eisen gesteld aan transparantie over lobbypraktijken van bedrijven om internationale wetgeving te beïnvloeden. Het ontbreekt aan beleid om de uiteindelijke begunstigde van een polis te identificeren.
Dierenwelzijn	Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	2	APG heeft een beperkt dierenwelzijnsbeleid. Bedrijven moeten de Five Freedoms van dieren respecteren. Verder worden er eisen gesteld over beperkende huisvestingsmethodes, de duur van veetransport en over het ketenbeleid. Er is o.a. geen beleid over het gebruik van wilde dieren voor entertainment, certificeringssystemen voor dierenwelzijn, dierproeven, genetische modificatie van deiren of over het

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Gendergelijkheid	Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen / APG Groep NV Jaarverslag 2015	1	produceren van bont. APG heeft geen toereikend zero-tolerance beleid voor alle vormen van genderdiscriminatie. APG verwacht dit ook niet van bedrijven waarin zij investeert. APG garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om alle vormen van genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. Bedrijven moeten wel criteria op het gebied van gender en vrouwenrechten opnemen in hun inkoopbeleid, maar APG verwacht niet van bedrijven dat zij deze criteria opnemen in contracten met onderaannemers.
Gezondheid	Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	4	Er is beleid voor gezondheid en veiligheid op het werk en het reduceren van de uitstoot van schadelijke stoffen. APG hanteert geen voorwaarden gebaseerd op de reclamecodes van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) voor tabak en babymelk, en de Verdragen van Bazel, Rotterdam, Stockholm en Montreal, gericht op schadelijke stoffen en chemicaliën. Er is een beperkt ketenbeleid. APG heeft de Access to Medicine Index Investor Statement (over toegang tot betaalbare medicijnen in ontwikkelingslanden) ondertekend. Bedrijven moeten ook gezondheidscriteria opnemen in hun ketenbeleid.
Klimaatverandering	Loyalis beleid verantwoord beleggen / APG Nieuwsbrief verantwoord beleggen juni 2016 / APG Groep NV Jaarverslag 2015	2	APG heeft een beperkt beleid over klimaatverandering. Het verwacht van bedrijven waarin ze investeert dat ze klimaatverandering opnemen in hun ketenbeleid. Er is onder andere geen beleid voor kolencentrales of over controversiële fossiele brandstoffen zoals olie uit teerzanden. APG heeft wel beleid over het rapporteren over de broeikasgasemissies van haar aandelenportefeuille en verwacht van bedrijven dat zij hun directe en indirecte uitstoot van broeikasgassen rapporteren en reduceren.
Mensenrechten	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis beleid verantwoord beleggen	4	APG verwacht van bedrijven dat zij voldoen aan de United Nations (VN) Global Compact principes. Bedrijven dienen mensenrechten op te nemen in hun inkoopbeleid maar het is niet vereist dat die onderdeel zijn van contracten met toeleveranciers. Er is geen speciale aandacht voor de rechten van vrouwen. Wel is er aandacht voor de rechten van kinderen. Er is ontoereikend beleid voor de landrechten van inheemse volkeren en andere landgebruikers.
Natuur	Loyalis beleid verantwoord beleggen	1	APG heeft nauwelijks beleid m.b.t. natuur en hanteert alleen een beperkt ketenbeleid.

Sectoren

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Bosbouw	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	2	APG heeft weinig beleid m.b.t. bosbouw. Zo ontbreekt er beleid over beschermde gebieden, biodiversiteit en de rechten van de inheemse bevolking en andere landgebruikers. APG stelt wel eisen aan bedrijven m.b.t. ketenverantwoordelijkheid, vervuiling en duurzaamheidsrapportage.
Elektriciteitsproductie	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	2	APG maakt niet helder wat haar beleid is om de investeringen in fossiele energie terug te dringen. Ook is er geen beleid voor specifieke vormen van energiewinning, zoals kernenergie, grote waterkrachtcentrales en kolencentrales. APG heeft geen toereikend beleid over beschermde natuurgebieden en landrechten. Verplichting tot naleving van duurzaamheidscriteria als onderdeel van contracten met toeleveranciers is geen onderdeel van het beleid. Wel heeft APG investeringen in hernieuwbare elektriciteitsproductie en een meetbare doelstelling om dit uit te breiden. Ook wordt van bedrijven een duurzaamheidsrapportage verwacht en worden ze geacht om ketenverantwoordelijkheid te nemen.
Financiële sector	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	3	APG heeft beleid geformuleerd om riskante handels- en investeringsactiviteiten door financiële instellingen tegen te gaan. APG verwacht niet van financiële instellingen om per land waarin het actief is openheid van zaken te geven over belastingbetalingen aan en subsidies van overheden, inkomsten, kosten en winsten. APG verwacht dat financiële instellingen de UN Global Compact principes onderschrijven. Daarnaast wordt er verwacht van financiële instellingen dat ze een duurzaamheidsrapportage publiceren. Ook is er aandacht voor ketenverantwoordelijkheid. APG verwacht niet dat financiële instellingen internationale duurzaamheidsrichtlijnen onderschrijven (FATF, Wolfsberg Principles, OECD, IFC Performance Standards, Equator Principles, Principles for Responsible Investment (PRI) en Principles for Sustainable Insurance (PSI)).
Maakindustrie	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen / APG Corporate Governance Framework	4	APG heeft beleid voor de maakindustrie, bijvoorbeeld op het gebied van vervuiling en het verminderen van watergebruik. Er is echter geen beleid over duurzaamheidscertificering, omgaan met waterschaarste of leefbaar loon. Wel heeft APG algemeen beleid op het gebied van arbeidsrechten, duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid.
Mijnbouw	APG website APG as asset manager –	2	APG heeft geen sectorbeleid voor mijnbouw. Het beleid kent geen eisen m.b.t. onder andere landrechten,

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Olie en gas	Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen / APG report to the PRI		conflictmineralen, beschermde gebieden en belastingen. Er is wel beleid over afvallozing en het inzetten van beveiligingspersoneel. Het algemene beleid van APG stelt eisen m.b.t. fundamentele arbeidsrechten en maatregelen tegen corruptie. Er is ook beleid over duurzaamheidsverslaggeving en ketenverantwoordelijkheid. APG heeft geen beleid over controversiële praktijken als de winning van kolen en uraniummijnbouw.
	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen / APG report to the PRI / APG Corporate Governance Framework / APG newsletter Arctic drilling	3	APG heeft beleid voor de olie- en gassector. Het beleid mist criteria over o.a. beschermde gebieden, waterschaarste, effecten van de ontmanteling van een faciliteit en onconventionele winning van olievoorraden. Er worden eisen gesteld m.b.t. het inzetten van veiligheidsdiensten en corruptie. Ook wordt van bedrijven verwacht dat zij een mechanisme hebben voor genoegdoening bij mensenrechtenschendingen. Het beleid van APG verwacht dat bedrijven fundamentele arbeidsrechten respecteren. Daarnaast stelt het beleid eisen aan transparantie en ketenverantwoordelijkheid.
Visserij	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	1	APG heeft geen publiek beleid m.b.t. visserij. APG stelt wel eisen aan bedrijven met betrekking tot duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid.
Voeding	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	2	Het beleid van APG mist criteria over duurzaamheidscertificering, het gebruik van pesticiden, waterschaarste en beschermde gebieden. Ook is er geen beleid over het transformeren van veengrond voor landbouw. Wel is er beleid over de uitstoot van broeikasgassen, veetransport en beperkende huisvestingsmethoden voor dieren. Er zijn ook elementen op het gebied van arbeidsrechten en ketenverantwoordelijkheid in het beleid opgenomen.
Wapens	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen	4	APG hanteert een investeringsverbod voor bedrijven betrokken bij de productie, onderhoud en handel in controversiële wapens. Productie en handel in kernwapens binnen en naar landen binnen de afspraken in het Non-proliferatieverdrag staat APG toe. Er is geen beleid t.a.v. controversiële wapenhandel, zoals leveranties van militaire goederen naar conflictgebieden of naar landen met regimes die mensenrechten schenden, corrupt zijn of een buitenproportioneel hoog defensiebudget hebben.
Woningbouw en	APG website APG as	3	APG heeft beleid op het gebied van fundamentele

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
vastgoed	asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen		arbeidsrechten, het gebruik van FSC-certificatie voor hout en het gebruik van gerecyclede materialen. Er is ook beleid over energie-efficiëntie voor nieuwbouw en voor renovaties. Er worden geen eisen gesteld m.b.t. het omvormen van lege gebouwen. Er worden geen eisen gesteld op het gebied van duurzaamheidscertificatie voor nieuw en gerenoveerd vastgoed. Er is geen verwachting van vastgoedfondsen om minstens 50 punten te scoren in de GRESB-standaard. Er is onvoldoende beleid voor financiële producten die bestaan uit gebundelde hypotheke.

Bedrijfsvoering

Bonussen	APG Regeling Beheerst Beloningsbeleid Disclosure 2015 / Loyalis Remuneratierapport 2015	3	APG hanteert geen variabele beloning meer voor directie en andere managers die vallen onder identified staff. Dit beleid geldt niet voor de hele groep. De bonus is voor minstens 50% gebaseerd op niet-financiële criteria. Er is geen clawback regeling. De hoogte van variabele beloningen is beperkt tot 10% van het vaste jaarsalaris. De bonus is niet gebaseerd op klant- of werknemerstevredenheid.
Transparantie en verantwoording	APG website APG as asset manager – Responsible investing policy / Loyalis Beleid Verantwoord Beleggen / Loyalis Overzicht holdings / Loyalis website Klachtenregeling	5	APG heeft een online duurzaamheidsverslag en rapporteert over het aantal bedrijven waarmee interactie is geweest over sociale en milieuonderwerpen. De verzekeringsgroep publiceert namen van bedrijven waarin wordt belegd en een uitsplitsing van de beleggingen naar sector en regio. De namen van bedrijven waarmee interactie is geweest over sociale en milieuonderwerpen worden niet gepubliceerd. Het resultaat van deze interactie wordt ook niet gepubliceerd. Er is een (onafhankelijk) klachtenmechanisme voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.5 ASR Nederland

5.5.1 Profiel

ASR Nederland N.V. (ASR) is een Nederlandse verzekeraar die alleen op de Nederlandse markt opereert. ASR biedt woon- en schadeverzekeringen (alle klantsegmenten), pensioenen (vaste uitkeringsregelingen en beschikbare premieregeling voor de commerciële markt), individuele levensverzekeringen (spaarproducten, lijfrente en annuïteiten) en bankproducten (hypoteekleningen, spaarproducten en beleggingen voor retailklanten).⁸⁷

ASR was oorspronkelijk onderdeel van de Fortis groep maar was aangekocht door de Nederlandse staat als gevolg van de financiële problemen van Fortis, in 2008. In 2011 heeft de Nederlandse Staat alle aandelen overgedragen aan NL Financial Investments in ruil voor certificaten van deze aandelen. Een proces voor de verkoop van ASR is in januari 2016 goedgekeurd door de Tweede Kamer en werd geëffectueerd door een beursnotering van 40% aan de Amsterdamse Beurs op 10 juni 2016.⁸⁸

ASR opereert onder de volgende merken: ASR, De Amersfoortse, Ditzo, Europeesche Verzekeringen en Ardanta.⁸⁹ Eind 2015 had ASR 3.650 medewerkers in dienst.⁹⁰ In 2015 behaalde ASR een premieomzet van € 4,1 miljard.⁹¹ De inkomsten bedroegen eind 2015 € 3,7 miljard en de verplichtingen aan klanten € 1,8 miljard.⁹²

Tabel 33 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 33 Analyse van relevante investeringscategorieën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	12,0	22,5	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	12,5	23,5	
	Derivaten	2,2	4,1	
	Vastgoed & effecten	2,7	5,1	
	Overige/niet gedefinieerd	0,6	1,1	
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	6,5	12,2	Ja
	Ander vermogen op de balans	16,8	31,5	
	Totale balans	53,3	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen			Nee

Bron: ASR Nederland (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 61, 94, 176, 180-181,183.

5.5.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid ASR Nederland

ASR Nederland omschrijft het eigen duurzaamheidsbeleid als volgt:⁹³

“ASR wil een vooraanstaande rol spelen op het gebied van duurzaam ondernemen in de financiële sector. Als verzekeraar, belegger en werkgever én als betrokken deelnemer aan de samenleving zoeken we steeds naar een goede balans tussen mens, maatschappij en milieu. Dat doen we door duurzame verzekeringsproducten aan te bieden. Maar ook door extra te investeren in ondernemingen die, op basis van GRI-standaarden, een duurzame bijdrage leveren aan de maatschappij. We behoren hiermee tot de voorhoede van bedrijven die Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB).”

ASR Nederland heeft in 2007 haar eigen *Socially Responsible Investments (SRI)* beleid geformaliseerd. Voorheen belegde ASR volgens de duurzaamheidscriteria van het toenmalige moederbedrijf Fortis Group. De ASR beleggingsfondsen voldoen sinds 2008 aan de ASR-criteria voor verantwoord beleggen. Daarnaast biedt ASR ook maatschappelijk verantwoorde themafondsen aan voor aandelen, obligaties en een mix daarvan. ASR heeft specifieke investeringen gedaan in het kader van 'impact investing' in schone energie, afvalverwerking, sociale projecten en duurzame innovatie. De verzekeraar heeft stichtingen opgericht om invulling te geven aan maatschappelijke betrokkenheid.⁹⁴

Het verantwoord beleggingsbeleid, voornamelijk verwoord in de beleidsstukken 'SRI Policy' en 'SRI Policy details', wordt op de beleggingen voor eigen rekening toegepast. Beide beleidsstukken zijn in 2016 verbeterd. Het beleid is onder andere verbeterd op het gebied van klimaatverandering. In 2016 heeft ASR een uitsluitingsbeleid opgesteld voor bedrijven die voor meer dan 30% van hun omzet verdienen door steenkool of bruinkool.⁹⁵

ASR belegde, ten tijde van de start van het onderzoek, voor derden alleen in de vastgoedsector. ASR heeft in 2016 BNG Vermogensbeheer overgenomen, waardoor de investeringscategorie 'vermogensbeheer voor derden' ook relevant wordt. De Eerlijke Verzekeringwijzer zal in 2017 ASR ook op deze investeringscategorie beoordelen.

In 2015 is het duurzaam investeringsbeleid voor de vastgoedfondsen van ASR vernieuwd.

ASR past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe op alle investeringscategorieën:

- OECD Guidelines for Multinational Enterprises;
- United Nations Global Compact; en
- United Nations Principles for Responsible Investment.

In het afgelopen jaar verbeterde ASR het beleid voor de volgende thema's en sectoren:

- Dierenwelzijn;
- Klimaatverandering;
- Gezondheid;
- Mensenrechten;
- Natuur;
- Financiële sector;
- Visserij;
- Voeding;
- Bosbouw;
- Mijnbouw;
- Olie en gas;
- Elektriciteitsproductie; en
- Transparantie & Verantwoording

5.5.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door ASR Nederland gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 34.

Tabel 34 **Beleidscores ASR Nederland**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	9	Bedrijven moeten vrijheid van (vak)vereniging respecteren en discriminatie, gedwongen arbeid en kinderarbeid tegengaan en worden verder gescreeend op leefbaar loon, maximum werktijden en veiligheids- en gezondheidsbeleid. Ook de invoering van managementsystemen voor naleving van arbeidsnormen en klachtenprocedures zijn in het beleid opgenomen. Ook ketenbeheer is onderdeel van het beleid, inclusief bindende voorwaarden voor toeleveranciers.
Belastingen	ASR Jaarverslag 2015 / ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	7	ASR rapporteert over haar belastingbetalingen en gerelateerde zaken en verwacht dit ook van de bedrijven waarin ze investeert. Er is beleid over dochterondernemingen in belastingparadijzen en belastingontwijking. Er is onvoldoende beleid om bedrijven te verplichten tot publieke informatie over de eigendomsstructuur en eigendomsgegevens, ter voorkoming van witwaspraktijken. Er zijn ook geen eisen over transparantie t.a.v. belastingovereenkomsten met overheden of de uitkomsten van belastingzaken. Wel verwacht ASR dat bedrijven managementsystemen hebben om onmiddellijk tot actie te kunnen overgaan in het geval van belastingontduiking. Tot slot is ketenbeheer ook deel van het beleid, inclusief bindende voorwaarden voor toeleveranciers.
Corruptie	ASR Gedragscode / ASR Jaarverslag 2015 / ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	8	ASR houdt zich aan de FATF aanbevelingen en de Wolfsberg Principles. Er worden eisen gesteld aan transparantie over lobbypraktijken van bedrijven om internationale wetgeving te beïnvloeden. Bedrijven dienen een managementsysteem te hebben om onmiddellijk tot actie te kunnen overgaan in het geval van corruptie. Bedrijven dienen ook criteria over belasting en corruptie in hun ketenbeleid op te nemen. Het ontbreekt aan procedures om de uiteindelijke begunstigde van een polis te identificeren.
Dierenwelzijn	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016	7	Het beleid bevat geen criteria over genetische modificatie van dieren. ASR stelt grenzen aan de duur van veetransport (maximaal 8 uur). Bedrijven moeten wel de Five Freedoms van dieren respecteren. Verder hanteert ASR criteria inzake bedrijven die dierproeven doen voor cosmetica. Er is voldoende beleid over bedrijven die bont produceren. Bedrijven die gebruik maken van dierproeven voor medische doeleinden dienen beperkende maatregelen te nemen. Dit geldt ook voor bedrijven die zeer beperkende

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Gendergelijkheid	ASR Jaarverslag 2015 / ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	2	huisvestingsmethoden hanteren. Er is geen beleid over het gebruik van wilde dieren voor entertainment. Wel moedigt ASR intensieve veehouderijbedrijven aan om om te schakelen naar diervriendelijke productiemethoden. ASR heeft geen zero-tolerance beleid voor alle vormen van genderdiscriminatie en verwacht dit ook niet van bedrijven waarin zij investeert. ASR verwacht wel dat bedrijven systemen hebben om gelijke beloning na te streven. Bedrijven dienen criteria op het gebied van gender en vrouwenrechten op te nemen in hun inkoopbeleid, ook in contracten met leveranciers en onderaannemers. ASR garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan.
Gezondheid	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016	10	ASR heeft goed beleid op het gebied van gezondheid. Bedrijven dienen zich te houden aan internationale normen op het gebied van productie, handel en afvalbeheer van chemische/gevaarlijke stoffen. Het gebruik ervan dient te worden beperkt, Ook dient het voorzorgprincipe te worden toegepast om blootstelling aan schadelijke stoffen te voorkomen. Bedrijven dienen te zorgen voor een veilige en gezonde werkomgeving. ASR heeft ook beleid voor flesvoedingreclame. ASR heeft de tabaksindustrie uitgesloten en hoeft hier geen beleid voor te hebben.
Klimaatverandering	ASR Jaarverslag 2015 / ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016	5	ASR heeft beleid voor het terugdringen van de eigen broeikasgasemissies. Er is verder ook beleid over de productie van biomassa en over lobby voeren tegen klimaatmaatregelen. Bedrijven dienen te rapporteren over hun uitstoot van broeikasgassen en er worden reductie-eisen gesteld. ASR heeft geen beleid om investeringen in teerzandolie tegen te gaan. Er is geen beleid over het transformeren van veengrond en gebieden met een hoge koolstofvoorraad voor landbouw. ASR investeert niet in bedrijven die voor meer dan 30% van hun omzet verdienen aan steenkool of bruinkool. Tot slot verwacht ASR wel dat bedrijven klimaateisen opnemen in het ketenbeleid.
Mensenrechten	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016	10	ASR heeft goed beleid op het gebied van mensenrechten. Bedrijven en overheden moeten mensenrechtenconventies naleven. Ook aandacht voor kinderen en vrouwenrechten wordt benoemd. Het Principe van Free, Prior and Informed Consent wordt toegepast op de inheemse bevolking en andere betrokken landgebruikers. Er is beleid over bezette gebieden en er worden eisen gesteld aan het ketenbeleid.
Natuur	ASR Socially Responsible Investments	7	ASR heeft beleid over biodiversiteit en bescherming van kwetsbaar natuurgebied, en handel in bedreigde planten- en diersoorten, gebaseerd op internationale standaarden. Er zijn

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
	(SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016		criteria over milieueffectrapportage en toepassing van genetische modificatie. Ook wordt van bedrijven verwacht dat ze natuurbeheer opnemen in ketenbeleid, inclusief bindende voorwaarden. ASR sluit de productie van en handel in levende genetisch gemodificeerde organismen niet uit.

Sectoren

Bosbouw	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	8	Bedrijven actief in bosbouw en houthandel dienen de duurzame herkomst van hun grondstoffen te garanderen en gebruik te maken van FSC of de minder vergaande PEFC certificering. Verder hanteert ASR criteria t.a.v. arbeidsrechten, landrechten en bescherming van natuurgebieden conform internationale standaarden. Ook duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid zijn in het beleid opgenomen.
Elektriciteitsproductie	Jaarverslag 2015 / ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016	7	ASR stelt zich ten doel om in duurzame energiewinning te investeren. Verder dienen bedrijven zich te houden aan internationale standaarden op het gebied van behoud van biodiversiteit en respect voor landrechten van de lokale (inheemse) bevolking bij land- en grondstoffenwerving. ASR investeert niet in bedrijven die voor meer dan 30% van hun omzet verdienen aan elektriciteitsproductie uit steenkool. Er is geen beleid t.a.v. waterkrachtcentrales of kernenergie. Er is goed beleid over duurzaamheidsrapportage. ASR verwacht van bedrijven dat zij sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering integreren.
Financiële sector	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016	8	ASR verwacht dat externe vermogensbeheerders de UN Global Compact onderschrijven en sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid integreren. Ook moeten financiële instellingen zich houden aan de OESO normen voor multinationale ondernemingen, de VN Principles for Responsible Investments, de Equator Principles, de FATF aanbevelingen en de Wolfsberg Principles. Verder dienen ze een duurzaamheidsrapportage te publiceren.
Maakindustrie	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	8	ASR heeft relevant beleid voor de maakindustrie, waaronder naleving van internationale arbeidsnormen, vermindering van het gebruik van broeikasgassen en andere schadelijke stoffen, zuinig omgaan met water, duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid. Er missen nog criteria m.b.t. certificering en over concurrentie met lokale gemeenschappen over water.
Mijnbouw	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR	7	ASR heeft geen specifiek mijnbouwbeleid, maar wel criteria t.a.v. arbeidsrechten, landrechten, verwerking van afval, belastingbetalingen, duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid in het algemene beleid opgenomen. ASR investeert niet in bedrijven die voor meer dan 30% van hun omzet verdienen aan steenkolenmijnbouw. Er is o.a. geen beleid over conflictmineralen, het winnen van

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Olie en gas	SRI policy 2016 ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	7	uranium of over conflictgebieden. ASR heeft geen specifiek beleid voor de olie- en gasector, maar wel criteria t.a.v. arbeidsrechten, landrechten, corruptie, afvalverwerking, belastingbetalingen, duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid in het beleid opgenomen. Er is geen beleid over controversiële energiebronnen zoals teerzandolie, schaliegas of vloeibaar gemaakte steenkool. Er is ook geen beleid over boren in het Noordpoolgebied.
Visserij	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	7	ASR heeft beleid om bedreigde diersoorten te beschermen via 'no-take zones'. Er is geen beleid over het mijden van schadelijke vistechnieken. Er wordt van bedrijven gevraagd te rapporteren volgens GRI richtlijnen en duurzaamheidscriteria te hanteren in hun inkoopbeleid. Ook heeft ASR algemene duurzaamheidsbeleid voor de handel in bedreigde diersoorten. MSC-criteria worden verwacht van vissers, net als de ASC-certificatie. Er wordt ook van bedrijven verwacht dat zij MSC Chain of Custody-criteria hanteren. Er is geen beleid over flags of convenience.
Voeding	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / ASR SRI policy 2016	9	Bedrijven in de voedingsindustrie en landbouw dienen zich te houden aan internationale arbeidsnormen, bij landverwerving en werving van grondstoffen de landrechten van de inheemse bevolking en andere betrokken landgebruikers te respecteren en zich te houden aan internationale standaarden op het gebied van natuurbehoud en natuurbescherming. Bedrijven dienen de uitstoot van broeikasgassen en andere schadelijke stoffen te beperken. Ook moeten ze zuinig zijn met water en watervervuiling voorkomen. Ook ketenverantwoordelijkheid op sociaal en milieugebied is onderdeel van het beleid, inclusief bindende voorwaarden voor toeleveranciers. Er is geen beleid over het transformeren van veengrond en gebieden met een hoge koolstofvoorraad in landbouwgrond.
Wapens	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening	10	ASR sluit productie en onderhoud van en handel in controversiële wapens en controversiële wapenhandel uit. ASR volgt voor haar investeringen de criteria voor wapenleveranties van het EU wapenexportbeleid en het wapenhandelsverdrag en het beleid voldoet aan het dual-use technologie criterium.
Woningbouw en vastgoed	ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / CSR Policy ASR Real	4	ASR verwacht dat bedrijven werknemersrechten respecteren, materialen recyclen en duurzaam geproduceerd cement gebruiken. Er zijn geen eisen aan vastgoedeigenaren voor het omvormen van lege gebouwen. Vastgoedfondsen moeten minstens 50 punten scoren in de GRESB-standaard. ASR heeft onvoldoende beleid op het gebied van duurzaamheidscertificatie voor nieuw en gerenoveerd vastgoed. Er is ook onvoldoende beleid voor hypotheek.

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
	Estate Investment Management / CSR Policy ASR Dutch Prime Retail Fund		
Bedrijfsvoering			
Bonussen	ASR Bonusbeleid / ASR Jaarverslag 2015	5	Zoals wettelijk verplicht houdt ASR zich het recht voor om de bonus terug te vorderen bij wanprestatie. Het bestuur en het senior management krijgen geen bonus. De bonus voor 'risk takers' is niet gedeeltelijk gebaseerd op klanttevredenheid en werknemerstevredenheid en ook niet op of de impact van ASR en haar investeringen op de maatschappij. De bonus is maximaal 20% van het vaste jaarsalaris. Ten minste 50% van de bonus is gebaseerd op niet-financiële criteria.
Transparantie en verantwoording	Jaarverslag 2015 / ASR Socially Responsible Investments (SRI) Detail criteria for Positive screening / Vote Summary Report / ASR webpagina Duurzaam ondernemen / ASR Excluded companies 2016 / ASR Overview engagements 2016	6	De verzekeringsgroep publiceert in haar duurzaamheidsverslag over het Milieu en Sociaal Risicomanagementsysteem dat zij hanteert om bedrijven te screenen en rapporteert over het aantal en de namen van bedrijven waarmee interactie is geweest over sociale en milieuonderwerpen. ASR publiceert niet wat de resultaten zijn van deze interactie. Er is een klachtenmechanisme voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties. ASR geeft geen openheid van zaken over de landen waarin het investeert en de informatie over investeringen in bedrijven is beperkt.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.6 Delta Lloyd

5.6.1 Profiel

Delta Lloyd Groep is een beursgenoteerde Nederlandse financiële instelling met producten en diensten op het gebied van verzekeringen, pensioenen, beleggen en bankieren. Delta Lloyd is actief in Nederland en België en richt 4.2 miljoen consumenten, kleine en grote ondernemingen, multinationals en pensioenfondsen.⁹⁶ De groep heeft in Nederland vier merken: Delta Lloyd, ABN AMRO Verzekeringen, BeFrank and Ohra.⁹⁷ Delta Lloyd is beursgenoteerd in Amsterdam en Brussel.⁹⁸ Delta Lloyd heeft 4.130 voltijds medewerkers, waarvan 3.647 in Nederland werken. De rest werkt in België.⁹⁹ In 2015 realiseerde Delta Lloyd een premieomzet van € 4,0 miljard, waarvan € 3,2 miljard in Nederland.¹⁰⁰ De totale omzet over 2015 is € 6,1 miljard, waarvan ongeveer € 4,7 miljard in Nederland is omgezet.¹⁰¹ Eind 2015 had Delta Lloyd een balanstotaal van € 5,1 miljard, geheel afkomstig uit Nederland (de Belgische bankactiviteiten zijn verkocht aan de Chinese verzekeraar Anbang).¹⁰²

Tabel 35 presenteert de relevante investeringscategorïeën voor dit onderzoek.

Tabel 35 Analyse van relevante investeringscategorïeën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)	0,1	0,1	Ja
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	2,5	3,4	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	3,0	4,1	
	Derivaten	1,7	2,3	
	Vastgoed & effecten	1,1	1,5	
	Overige/niet gedefinieerd	25,0	34,0	
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	8,1	11,0	
	Ander vermogen op de balans	32,1	43,7	Ja
	Totale balans	73,5	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	70,0		Ja

Bron: Delta Lloyd (2016, februari), *Annual Report 2015*, p. 10, 67, 84, 87, 156. Delta Lloyd N.V. (n.d.), "Profiel", online: <https://www.deltalloyd.com/nl/over-delta-lloyd/profiel/>, bekeken in april 2016; Delta Lloyd Bank (2016, juni), *Annual Report 2015*, p. 71.

5.6.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid Delta Lloyd

Delta Lloyd Groep omschrijft het eigen duurzaamheidsbeleid als volgt:¹⁰³

"Duurzaam ondernemen betekent voor Delta Lloyd Groep een positieve bijdrage leveren aan de ontwikkeling van haar medewerkers, de maatschappij, winstgevend economische groei en zorg voor het milieu. We willen onze commerciële kansen en onze financiële verplichtingen combineren met zorg en aandacht voor onze klanten en al onze stakeholders. Gewoon fatsoenlijk zakendoen dus."

Het beleggingsbeleid van Delta Lloyd is gebaseerd op de UN Global Compact: "Delta Lloyd heeft de UN Global Compact Principles als leidraad gekozen omdat deze principes wereldwijd gedragen worden en gebaseerd zijn op internationale verdragen en conventies. Deze principes hebben betrekking op de ondernemingen waarin (in)direct wordt belegd."

Als toevoeging op het beleidsstuk 'Verantwoord beleggen' heeft Delta Lloyd ook beleid geformuleerd voor onderwerpen die van groot belang zijn voor Delta Lloyd.¹⁰⁴

- Focusthema Klimaatverandering;
- Focusthema Mensenrechten;
- Sectorvisie Bouw & Vastgoed;
- Sectorvisie Consumptiegoederen;
- Sectorvisie Financiële dienstverleners;
- Sectorvisie Olie & Gas;
- Themapaper Landgrabbing;
- Themapaper Myanmar;
- Themavisie Natuur.

De beleidsstukken worden zowel toegepast op zakelijke kredietverlening, beleggingen voor eigen rekening als voor vermogensbeheer voor derden.

In 2016 heeft Delta Lloyd aangekondigd haar algemeen investeringsbeleid verder aan te zullen scherpen.¹⁰⁵ Daarbij lanceert Delta Lloyd eind 2016 een nieuw fonds dat zich richt op duurzaamheid.¹⁰⁶

Delta Lloyd past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Global Compact (van toepassing op de investeringscategorieën zakelijke kredietverlening, investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer); en
- United Nations Principles for Responsible Investment (van toepassing op de investeringscategorieën zakelijke kredietverlening, investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer).

In het afgelopen jaar verbeterde Delta Lloyd het beleid voor de volgende thema's en sectoren:

- Belasting;
- Elektriciteitsproductie; en
- Bonussen.

5.6.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door Delta Lloyd gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 36.

Tabel 36 **Beleidscores Delta Lloyd**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen / Delta Lloyd AM Focusthema Mensenrechten	7	Behalve de ILO-normen verwacht Delta Lloyd ook dat bedrijven zich houden aan de Universele Mensenrechtenverklaring. Deze bedrijven respecteren de vrijheid van (vak)vereniging, het verbod op kinder- en dwangarbeid en discriminatie, een leefbaar loon en maximum werktijden. Delta Lloyd heeft een sterk ketenbeleid. Bedrijven moeten naleving van arbeidsrechten opnemen in hun inkoopbeleid en in contracten met toeleveranciers en onderaannemers. Er worden geen eisen gesteld m.b.t., managementsystemen ter controle op naleving van arbeidsnormen, procedures voor de behandeling van werknemersklachten en veiligheids-en gezondheidsbeleid.
Belastingen	Delta Lloyd Annual Report 2015 / Delta Lloyd Annual Review 2015	3	Delta Lloyd werkt niet mee aan belastingstructuren en -transacties die tot belastingontwijking kunnen leiden. Delta Lloyd rapporteert over de eigen groepsstructuur en het eigen vermogen per land. Delta Lloyd heeft geen investeringsbeleid op het gebied van belastingen. Er zijn geen duidelijke criteria t.a.v. belastingontwijking, er wordt geen openheid gevraagd van bedrijven over verschuldigde belastingen en betalingen aan overheden.
Corruptie	Delta Lloyd Annual Report 2015 / Delta Lloyd AM website Activiteiten verantwoord beleggen / Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen / Website Delta Lloyd Bank Nederland: Duurzaam en Verantwoord Bankieren	5	Delta Lloyd heeft anti-corruptie beleid en heeft procedures om bij klanten de uiteindelijke belanghebbende partij te identificeren. Bedrijven hoeven niet te rapporteren over hun lobbyactiviteiten, maar Delta Lloyd doet dit zelf wel. Er wordt niet van bedrijven verwacht dat zij hun volledige eigendomsstructuur publiceren.
Dierenwelzijn	Delta Lloyd AM Themavisie Natuur / Website Delta Lloyd Bank	4	Delta Lloyd heeft ontoereikend beleid om omschakeling naar diervriendelijke productie te stimuleren. Ook worden geen eisen gesteld aan toeleveranciers. Aan de veehouderijsector worden geen certificeringseisen gesteld. Het beleid over bontproductie ontoereikend. Verder is er geen beleid over het gebruik van

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Genderngelijkheid	Nederland: Duurzaam en Verantwoord Bankieren		wilde dieren voor entertainment doeleinden. Delta Lloyd onderschrijft wel de Five Freedoms van dieren. Daarnaast worden dierproeven voor cosmetica als onacceptabel beschouwd. Delta Lloyd stelt ook eisen aan de huisvesting van dieren en aan veetransport (maximaal 8 uur). Verder gelden er certificatie-eisen voor viskwekerijen.
	Delta Lloyd Gedragscode medewerkers / Delta Lloyd Annual Report 2015 / Delta Lloyd Annual Review 2015 / Delta Lloyd AM Focusthema Mensenrechten	1	Delta Lloyd's eigen beleid voor Genderngelijkheid is niet sterk genoeg. Er is geen zero-tolerance beleid ten aanzien van genderdiscriminatie. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Delta Lloyd garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. De eigen doelstelling, die behaald is, is 30% participatie. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. Delta Lloyd verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.
Gezondheid	Delta Lloyd AM Focusthema Mensenrechten / Delta Lloyd AM website Activiteiten verantwoord beleggen / Website Delta Lloyd Bank Nederland: Duurzaam en Verantwoord Bankieren	3	Er ontbreekt beleid over onder andere schadelijke stoffen en naleving van de reclamecode van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) voor tabaksproducenten en flesvoeding. Delta Lloyd heeft wel de investeringsverklaring van de Access to Medicines index ondertekend, die gaat over toegang tot betaalbare medicijnen in ontwikkelingslanden. Van andere partijen dan farmaceutische bedrijven wordt geen beleid ten aanzien van toegang tot medicijnen verwacht. Ketenverantwoordelijkheid is onderdeel van het beleid, inclusief de verwachting dat bedrijven gezondheidscriteria opnemen in contracten met toeleveranciers en onderaannemers.
Klimaatverandering	Delta Lloyd Annual Review 2015 / Delta Lloyd AM Focusthema Klimaatverandering	2	Delta Lloyd heeft geen specifiek beleid voor investeringen in zeer vervuilende of anderszins controversiële energiebronnen als kolencentrales en kernenergie. Delta Lloyd heeft wel beleid voor CO2-reductie in de eigen bedrijfsvoering en investeert in hernieuwbare energieprojecten zoals windparken. Daarnaast verwacht Delta Lloyd dat bedrijven de uitstoot van broeikasgassen terugdringen.
Mensenrechten	Delta Lloyd AM Focusthema Mensenrechten / Delta Lloyd AM Themavisie Natuur	9	Delta Lloyd verwacht dat bedrijven de mensenrechten respecteren en naleven, zoals beschreven in de Universele Mensenrechtenverklaring en OECD Guidelines for Multinational Enterprises. Er is beleid voor speciale aandacht voor de rechten van vrouwen en kinderen. Daarnaast verwacht Delta Lloyd dat bedrijven naleving van mensenrechten opnemen in hun inkoopbeleid en in contracten met toeleveranciers en onderaannemers. Bedrijven moeten bij werving van land en grondstoffen de landrechten van de inheemse bevolking en andere landgebruikers respecteren. Er is echter geen beleid voor

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Natuur	Delta Lloyd AM Themavisie Natuur	4	nederzettingen in bezette gebieden. Delta Lloyd heeft beleid over beschermde gebieden, biodiversiteit en de handel in bedreigde planten- en diersoorten. Daarnaast heeft Delta Lloyd een sterk ketenbeleid. Er ontbreekt beleid over onder andere de handel in, productie van genetisch gemodificeerde organismen en waterschaarste. Delta Lloyd heeft geen beleid over de introductie van invasieve vreemde soorten.

Sectoren

Bosbouw	Delta Lloyd AM Themavisie Natuur	9	Delta Lloyd heeft een sterk beleid voor bosbouw. Zo stelt Delta Lloyd eisen m.b.t. beschermde gebieden en illegale kap van hout. Delta Lloyd heeft beleid over het respecteren van lokale landrechten. Er wordt instemming volgens het principe van Free, Prior and Informed Consent (FPIC) verwacht voor de inheemse bevolking en andere betrokken landgebruikers. Daarnaast is er ook beleid over certificering van hout (FSC of gelijkwaardig) voor bosbouwbedrijven maar dit wordt niet doorgetrokken naar de verdere ketens). Delta Lloyd verwacht dat bedrijven een duurzaamheidsverslag publiceren en meewerken aan het Forests Programme van het Carbon Disclosure Project (CDP). Ook is er aandacht voor ketenintegratie. Er is geen beleid over beperking van het gebruik van chemicaliën door pulp- en papierfabrieken.
Elektriciteitsproductie	Delta Lloyd AM Focusthema Klimaatverandering / Delta Lloyd AM Themavisie Natuur / Delta Lloyd AM Focusthema Mensenrechten / Delta Lloyd Annual Review 2015	5	Delta Lloyd investeert in hernieuwbare elektriciteitsproductie. Delta Lloyd vindt dat bedrijven de uitstoot van broeikasgassen moeten verminderen maar er is geen concrete doelstelling om investeringen in stroomopwekking uit fossiele brandstoffen te verminderen. Er is ook beleid over beschermde gebieden en over de landrechten van inheemse en lokale bevolkingsgroepen. Daarnaast stelt Delta Lloyd eisen m.b.t. duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid. Bedrijven dienen criteria ten aanzien van klimaatverandering te integreren in hun inkoopbeleid. Ook is er geen beleid voor specifieke vormen van energiewinning, zoals kernenergie, grote waterkrachtcentrales en (verouderde) kolencentrales.
Financiële sector	Delta Lloyd AM Sectorvisie Financiële dienstverleners / Website Delta Lloyd Bank Nederland: Duurzaam en Verantwoord Bankieren	6	Delta Lloyd verwacht van financiële instellingen dat ze transparant zijn over hun belastingbetalingen in elk land waar zij actief zijn. Daarnaast wordt er verwacht van financiële instellingen dat ze de UN Global Compact, OECD Guidelines for Multinational Enterprises, de UNEP FI declaration, en andere belangrijke principes onderschrijven. Delta Lloyd verwacht van bedrijven waarin het investeert dat ze een duurzaamheidsrapportage opstellen en ketenverantwoordelijkheid nemen. Er is geen beleid geformuleerd om riskante handels- en investeringsactiviteiten door financiële instellingen tegen te gaan. Er wordt niet van financiële instellingen verwacht om de Equator Principles te onderschrijven voor projectfinanciering. Bij het uitgeven van obligaties wordt er niet verwacht dat financiële instellingen de

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Maakindustrie	Delta Lloyd AM Sectorvisie Consumptiegoederen / Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen	7	Green Bonds Principles onderschrijven. Delta Lloyd verwacht van de bedrijven waarin ze investeert de uitstoot van broeikasgassen en andere schadelijke stoffen te verminderen. Delta Lloyd heeft beleid over vermindering van watergebruik en het voorkomen van watervervuiling. Ook toepassing van een Environmental and Social Risk Management System en naleving van de fundamentele arbeidsrechten van de ILO is onderdeel van het beleid. Daarnaast heeft Delta Lloyd beleid over duurzaamheidsrapportage en ketenverantwoordelijkheid. Er is geen beleid voor het omgaan met waterschaarste en het certificeren van producten volgens duurzaamheidsstandaarden.
Mijnbouw	Delta Lloyd AM Themavisie Natuur / Delta Lloyd AM Focusthema Mensenrechten / Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen	3	Delta Lloyd heeft geen specifiek mijnbouwbeleid. Het ontbreekt onder andere aan beleid over belastingbetalingen, milieuverontreiniging en veiligheidsplannen. Delta Lloyd legt bedrijven niet op dat zij locaties mijden waar de gevolgen van een ongeluk voor de omgeving onbeheersbaar zijn. Er is geen beleid over het lozen van afval, het herstel van ecosystemen, waterschaarste, of over de inzet van beveiligingspersoneel. Daarnaast zijn er geen duurzaamheidseisen t.a.v. conflictmineralen en controversiële praktijken als de winning van kolen en uraniummijnbouw. Wel heeft de verzekeringsgroep algemeen beleid dat relevant is voor de sector, zoals naleving van fundamentele arbeidsrechten en instemmingsrecht (FPIC) van de inheemse bevolking en andere landgebruikers bij de verwerving van land of grondstoffen. Ook wordt van bedrijven verwacht dat zij een mechanisme voor genoegdoening bij mensenrechtenschendingen hebben. Er is verder ook beleid over ketenverantwoordelijkheid, duurzaamheidsrapportage en corruptie.
Olie en gas	Delta Lloyd AM Themavisie Natuur / Delta Lloyd AM Sectorvisie Olie & Gas	5	Delta Lloyd heeft sectorbeleid voor bedrijven actief in olie- en gaswinning. Er is beleid over het hebben van een gedegen draaiboek voor crisissituaties en het verminderen van afval door olie- en gaswinning. Daarnaast is er beleid over een genoegdoeningsmechanisme bij mensenrechtenschendingen, het tegengaan van corruptie en het erkennen van de soevereiniteit van staten over de eigen grondstoffen. Bedrijven dienen fundamentele arbeidsrechten te respecteren en zorg te dragen voor bescherming van natuur en biodiversiteit. Er worden ook eisen gesteld aan ketenverantwoordelijkheid en duurzaamheidsrapportage. Het ontbreekt onder andere aan beleid over activiteiten in conflictgebieden, waterschaarste en onconventionele olie- en gaswinning, zoals teerzandolie en schaliegas, en transparantie over belastingbetalingen.
Visserij	Delta Lloyd AM Themavisie Natuur	8	Delta Lloyd heeft een sterk visserijbeleid. Zo stelt Delta Lloyd eisen t.a.v. handel in bedreigde vissoorten, het respecteren van Marine Protected Areas en in het bijzonder 'no-take' zones, het minimaliseren van bijvangst en het voorkomen van overbevissing. Ook het mijden van schadelijke vistechnieken is

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Voeding	Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen / Delta Lloyd AM Focusthema Klimaatverande ring / Delta Lloyd AM Themavisie Natuur	7	<p>onderdeel van het beleid. Bedrijven in de vissector dienen te voldoen aan de FAO Code of Conduct for Responsible Fisheries en MSC-certificering toe te passen (maar niet voor de gehele keten en niet voor alle visserijen). Delta Lloyd verwacht van viskwekerijen een ASC-certificatie. Er is beleid over het publiceren van duurzaamheidsrapportages en er is ook beleid over het integreren van sociale, economische en milieucriteria in het inkoopbeleid en in contracten met toeleveranciers.</p> <p>Delta Lloyd onderkent het recht op voldoende en gezonde voeding en verwacht dat bedrijven arbeidsrechten respecteren. Bedrijven dienen conflicten over landrechten te voorkomen. Bij landverwerving is instemming (FPIC) van de inheemse bevolking en andere landgebruikers vereist. Er is beleid over beschermde gebieden, huisvestingsmethoden voor dieren en veetransport (maximaal 8 uur). Daarnaast heeft Delta Lloyd beleid over het reduceren van broeikasgassen en vermindering van het gebruik van pesticiden en water. Van bedrijven wordt verwacht dat ze een duurzaamheidsrapportage publiceren. Ook moeten bedrijven sociale, economische en milieucriteria integreren in hun inkoopbeleid en dient dit te worden opgenomen in contracten. Er ontbreekt beleid over giftige stoffen, certificering van grondstoffenketens, waterschaarste en gentechnologie.</p>
Wapens	Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen / Delta Lloyd AM Uitsluitingen	5	Delta Lloyd sluit beleggingen in bedrijven die controversiële wapens vervaardigen of verhandelen grotendeels uit. Het beleid kent geen uitzonderingen voor bepaalde soorten financiering. Daarnaast sluit Delta Lloyd productie en handel in kernwapens uit. Delta Lloyd sluit echter conventionele wapenhandel met landen op de VN Wapenembargolijst niet uit. De levering van conventionele wapens aan fragiele staten, landen met corrupte regimes of aan landen die een buitenproportioneel deel van hun begroting aan wapenaankopen besteden is ook niet uitgesloten van investering.
Woningbouw en vastgoed	Delta Lloyd AM Sectorvisie Bouw & Vastgoed / Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen / Delta Lloyd AM Themavisie Natuur	4	Delta Lloyd verwacht dat bedrijven voldoen aan de ILO-standaarden voor werknemersrechten. Bedrijven moeten FSC-gecertificeerd hout gebruiken. Bedrijven moeten een duurzaamheidsverslag publiceren. Nieuwe en gerenoveerd vastgoed moet voldoen aan Europese standaarden over energie-efficiëntie. Projectontwikkelaars moeten de rechten van landgebruikers en bewoners respecteren en verwijderen niemand zonder Free Prior and Informed Consent. Bedrijven moeten duurzaamheidscriteria opnemen in het ketenbeleid en dit vastleggen in contracten. Er is geen investeringsbeleid voor het verduurzamen van hypotheeklen. Bedrijven worden niet aangemoedigd duurzaam cement of gerecyclede bouwmaterialen te gebruiken. Ook worden er geen eisen aan vastgoedontwikkelaars gesteld ten aanzien van klanttevredenheid.
Bedrijfsvoering			
Bonussen	Delta Lloyd	5	Voor Delta Lloyd is de maximum bonus 20% van het vaste

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Transparantie en verantwoording	Annual Report 2015 / Remuneration Disclosure 2015	4	inkomen. Het is niet duidelijk of er lange-termijn-doelstellingen in de bonus zijn verwerkt. Daarbij is het beleid niet van toepassing op alle dochterondernemingen. Er is een clawback-regeling, zodat bij wanprestatie de bonus kan worden teruggevorderd. De bonus is deels gebaseerd op klant- en werknemerstevredenheid. De bonus is voor ten minste twee derde gebaseerd op niet-financiële criteria.
	Delta Lloyd AM Beleid verantwoord beleggen / Website Delta Lloyd Bank Nederland: Duurzaam en Verantwoord Bankieren / Delta Lloyd Annual Report 2015 / Delta Lloyd Klachtenrapportage / Delta Lloyd website Stembeleid documenten / Delta Lloyd Annual Review 2015		Delta Lloyd publiceert geen overzicht van investeringen (geen namen maar ook geen uitsplitsing naar regio en sector) en geen lijst van bedrijven waarmee engagement gevoerd wordt, wel over haar stemgedrag op aandeelhoudersvergaderingen. Delta Lloyd heeft geen klachtenprocedure voor stakeholders anders dan klanten. Delta Lloyd publiceert wel een uitsluitingslijst en een beschrijving van het milieu en sociaal risicomanagementsysteem. Het duurzaamheidsverslag is in overeenstemming met de GRI Richtlijnen en extern geverifieerd. Delta Lloyd rapporteert ook over de dialoog die wordt gevoerd met maatschappelijk organisaties.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.7 Generali

5.7.1 Profiel

Het Italiaanse Assicurazioni Generali S.p.A. (Generali Groep) is een verzekeringsgroep die 72 miljoen klanten bedient in meer dan 60 landen in Europa en Azië, met als grootste markten Duitsland, Frankrijk en Italië.¹⁰⁷ De groep biedt levensverzekeringen, woon- en schadeverzekeringen en vermogensbeheer diensten aan particulieren en bedrijven.¹⁰⁸ Generali's aandelen staan genoteerd aan de Milanese beurs.¹⁰⁹ In Nederland opereert de groep onder de merknaam Generali.¹¹⁰

Eind 2015 had Generali 76,191 medewerkers in dienst.¹¹¹ Generali Group realiseerde in 2015 een premieomzet van € 74,2 miljard met inkomsten van €92,0 miljard.¹¹²

Tabel 37 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 37 Analyse van relevante investeringscategorïeën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	163,5	32,7	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	152,5	30,5	
	Derivaten	1,6	0,3	
	Vastgoed & effecten	17,4	3,5	
	Overige/niet gedefinieerd	62,9	12,6	
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	6,3	1,2	Ja
	Ander vermogen op de balans	96,4	19,2	
	Totale balans	500,6	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	44,3		Ja

Bron: Generali Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 78-79, 116, 138, 195, 198, 201-204; Generali Group (2015, december), *Presentation of Results 2015*, p. 43.

5.7.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid Generali

In tegenstelling tot de derde actualisering van de Eerlijke Verzekeringswijzer, is in deze update niet langer gekeken naar de beleidsstukken die alleen van toepassing zijn op de Nederlandse tak van internationaal opererende verzekeringsgroepen. In het voorliggende onderzoek is namelijk het beleggingsbeleid beoordeeld dat van toepassing is op de gehele verzekeringsgroep.

Het duurzaam investeringsbeleid van Generali wordt beschreven in het Group Responsible Investment Guideline document.¹¹³ In dit document worden de volgende soorten bedrijven aangemerkt als een hoog risico op het gebied van duurzaamheid:¹¹⁴

- Bedrijven die controversiële wapens produceren;
- Bedrijven die betrokken zijn bij ernstige mensenrechten schendingen;
- Bedrijven die betrokken zijn bij ernstige schade aan het milieu; en
- Bedrijven die betrokken zijn bij ernstige vormen van corruptie.

Het investeringsbeleid is van toepassing op de investeringscategorie investeringen voor eigen rekening.

Generali past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Principles for Responsible Investment.

In het afgelopen jaar zijn de scores van Generali niet verbeterd vanwege beleidswijzigingen. Dit is mede te verklaren door het feit dat er dit jaar alleen naar het beleid van de verzekeringsgroep is gekeken en niet naar beleidsstukken die alleen van toepassing zijn op de Nederlandse tak van Generali.

5.7.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door Generali gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 38.

Tabel 38 **Beleidscores Generali**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Sustainability Report 2015	1	Er is weinig beleid over arbeidsrechten. Zo is er geen verbod op hinderen van vrijheid van vereniging. Ook is er geen beleid over discriminatie, kinderarbeid en gedwongen arbeid, loon, werkuren, managementsystemen en ketenverantwoordelijkheid.
Belastingen	Sustainability Report 2015	1	Er is weinig beleid over belastingen. Generali verwacht niet van bedrijven dat zij hun belastingafspraken en -conflicten met overheden publiceren. Generali publiceert niet country-by-country over de eigen belastingbetalingen en gerelateerde zaken. Generali heeft geen beleid over dochterondernemingen in belastingparadijzen of belastingontwijking. Ook is er onvoldoende beleid om bedrijven te verplichten tot publieke informatie over de eigendomsstructuur en eigendomsgegevens, ter voorkoming van witwaspraktijken.
Corruptie	Generali webpage Anti-Corruption	3	Generali heeft weinig beleid op het gebied van corruptie. Generali belegt niet in corrupte bedrijven. Er zijn geen verwachtingen in het beleid ten aanzien van belastingen en lobbypraktijken voor de bedrijven waarin Generali belegt. Het ontbreekt aan beleid om fraude tegen te gaan en procedures om de uiteindelijke begunstigde van een polis te identificeren.
Dierenwelzijn		1	Generali heeft geen dierenwelzijnsbeleid.
Gendergelijkheid	Generali webpage Human Rights / Sustainability Report 2015	1	Generali heeft geen zero-tolerance beleid voor alle vormen van genderdiscriminatie. Generali verwacht dit ook niet van bedrijven waarin zij investeert. Daarnaast verwacht Generali ook niet dat bedrijven systemen hebben om gelijke beloning na te streven. Bedrijven hoeven geen criteria op het gebied van gender en vrouwenrechten op te nemen in hun inkoopbeleid. Generali garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. Generali verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers
Gezondheid		1	Generali heeft geen gezondheidsbeleid.
Klimaatverandering	Generali webpage Adhesion to	1	Generali heeft een doelstelling voor reductie van de CO2 uitstoot van de eigen bedrijfsvoering. Wat betreft haar investeringen in bedrijven ontbreekt het onder andere aan

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Mensenrechten	External Commitments / Sustainability Report 2015		beleid voor kolencentrales, kernenergie en olie- en gaswinning. Er is geen beleid over het transformeren van veengrond voor landbouw. Er is ook geen beleid om particulieren en bedrijven om te laten schakelen naar duurzame energie. Er wordt wel door de toepassing van het Carbon Disclosure Project verwacht dat bedrijven hun directe uitstoot van broeikasgassen bekend maken.
	Generali webpage Human Rights / Responsible Investment Guidelines	1	Het mensenrechtenbeleid van Generali beperkt zich tot een verbod op de schending van de meest fundamentele mensenrechten: verbod op moord, marteling en gedwongen arbeid. Er is echter geen beleid voor onder meer: due diligence processen, Free, Prior and Informed Consent, speciale aandacht voor rechten van vrouwen en kinderen, ketenverantwoordelijkheid en veiligheidstroepen in conflictgebieden.
Natuur		1	Generali heeft geen natuurbeleid.

Sectoren

Bosbouw		1	Generali heeft geen bosbouwbeleid.
Elektriciteitsproductie	Sustainability Report 2015	1	Generali heeft geen beleid voor de energiesector.
Financiële sector		1	Generali heeft geen beleid voor de financiële sector.
Maakindustrie		1	Generali heeft geen maakindustriebeleid.
Mijnbouw		1	Generali heeft geen mijnbouwbeleid maar belegt niet in corrupte bedrijven.
Olie en gas		1	Generali heeft geen olie- en gasbeleid maar belegt niet in corrupte bedrijven.
Visserij		1	Generali heeft geen visserijbeleid.
Voeding		1	Generali heeft geen beleid voor de voedingssector.
Wapens	Responsible Investment Guidelines	2	Generali wil niet investeren in de productie, onderhoud en handel van clusterbommen, anti-persoonsmijnen en nucleaire wapens. Het ontbreekt aan beleid voor biologische en chemische wapens. Generali heeft geen beleid over de leverantie van wapens aan landen die een wapenembargo hebben, mensenrechten schenden, betrokken zijn bij een gewapend conflict of aan landen met een fragiele staat. Het beleid is niet toegepast op investeringen voor unit-linked verzekeringen.
Woningbouw en vastgoed	Sustainability Report 2015	1	Generali heeft geen duidelijk beleid voor de woningbouw- en vastgoedsector.

Bedrijfsvoering

Bonussen	Remuneration report 2015 / Annual Report	5	Generali hanteert een clawback-regeling, zodat bij wanprestatie de bonus kan worden teruggevorderd. Voor bestuurders van de Nederlandse tak van Generali kan de
----------	--	---	---

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Transparantie en verantwoording	Generali NL 2015		bonus maximaal 20% van het vaste jaarinkomen zijn. Andere medewerkers in Nederland krijgen geen bonus. In Nederland is ten minste een derde van de bonus gebaseerd op niet-financiële criteria. Binnen de internationale groep is de bonus deels gebaseerd op de maatschappelijke impact van het management van Generali en klant- en werknemerstevredenheid. Het is niet duidelijk of er lange-termijn-doelstellingen in de bonus zijn verwerkt.
	Annual Report 2015 / Summary of the voting record 2016 / Sustainability report 2015 / Generali Investments Europe webpage ESG Screening / Generali webpage How we report	2	Generali beschrijft haar milieu- en sociaal risicomanagementsysteem. Er is geen externe verificatie van het duurzaamheidsverslag. Generali publiceert niet in welke sectoren en bedrijven zij investeert, maar de overheden worden wel bekend gemaakt. Er is geen (onafhankelijk) klachtenmechanisme voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties en er is geen publicatie over de consultatie met maatschappelijke organisaties.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.8 Legal & General

5.8.1 Profiel

Legal & General Group (Legal & General – L&G) is een Britse actieve verzekerings- en investment management groep.¹¹⁵ De groep heeft meer dan 10 miljoen retailklanten and 3.500 institutionele klanten. Deze klanten zitten in onder andere het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Nederland en India (via de joint venture India First Life).¹¹⁶ L&G is actief in levensverzekeringen, lange-termijn sparen, investment management en allerlei vormen van algemene verzekeringen.¹¹⁷ L&G is beursgenoteerd in Londen.¹¹⁸ In 2015 had L&G 10.148 werknemers. De meerderheid hiervan werkte in het Verenigd Koninkrijk (7.719). In de rest van Europa werkte 405 medewerkers, waarvan 168 in Nederland.¹¹⁹¹²⁰ Legal & General Nederland is de in Nederland actieve dochteronderneming van de Legal & General Group. In Nederland zijn er ongeveer 200.000 klanten. De omzet was ongeveer € 300 miljoen in 2014.¹²¹ De wereldwijde omzet van L&G in 2015 was € 17,2 miljard.¹²² Aan het einde van 2015 was de bruto premieomzet van L&G € 8,5 miljard, waarvan € 218,4 miljoen uit Nederland afkomstig was.¹²³

Tabel 39 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 39 Analyse van relevante investeringscategorïen (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	1,5 (€ 2,0)	0,5	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	177,1 (€ 240,3)	44,6	
	Derivaten	9,5 (€ 12,9)	2,4	
	Vastgoed & effecten	9,2 (€ 12,5)	2,3	
	Overige/niet gedefinieerd	166,1 (€ 225,3)	41,9	
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	0,5 (€ 0,7)	0,1	Ja
	Ander vermogen op de balans	33,0 (€ 44,8)	8,3	
	Totale balans	396,8 (€ 538,3)	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	746,0 (€ 1.012)		Ja

Bron: Legal & General Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 130, 125-128, 181; Legal & General (n.d.), "About Us", online: <http://www.legalandgeneralgroup.com/about-us/index.html>, bekeken in april 2016.

5.8.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid Legal & General

In tegenstelling tot de derde actualisering van de Eerlijke Verzekeringswijzer, is in deze update niet langer gekeken naar de beleidsstukken die alleen van toepassing zijn op de Nederlandse tak van internationaal opererende verzekeringsgroepen. In het voorliggende onderzoek is namelijk het beleggingsbeleid beoordeeld dat van toepassing is op de gehele verzekeringsgroep.

Het duurzaam investeringsbeleid van Legal & General wordt grotendeels uitgewerkt in het in 2016 vernieuwde beleidsstuk van Legal & General Investment Management (LGIM): 'Corporate governance and responsible investment policy'.

LGIM heeft daarnaast een uitgebreid programma ten aanzien van goed bestuur. De strategie van LGIM is vooral gericht op de lange termijn, door engagement met bedrijven, stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en het integreren van ESG-criteria in portfolio-management.¹²⁴ In 2016 publiceerde LGIM een nieuw beleidsstuk over klimaatverandering.¹²⁵

Legal & General past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Principles for Responsible Investment.

In het afgelopen jaar zijn de scores van Legal & General niet verbeterd. Dit heeft te maken met het feit dat er in de vierde actualisering van de beleidsbeoordeling van de Eerlijke Verzekeringswijzer niet langer is gekeken naar de beleidsstukken die alleen van toepassing zijn op de Nederlandse tak van internationaal opererende verzekeringsgroepen.

5.8.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door Legal & General gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 40.

Tabel 40 **Beleidscores Legal & General**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Corporate Responsibility Report 2015 / L&G Group Annual Report 2015 / L&G Group website Ethics principles / Whistleblowing policy / L&G Supplier Code of Conduct	1	Legal & General heeft geen investeringsbeleid op het gebied van arbeidsrechten.
Belastingen	Corporate Responsibility Report 2015 / LGIM Corporate Governance Report 2015 / L&G Group AR15 Tax supplement	2	Legal & General publiceert voor de meest belangrijke landen waarin zij actief is country-by-country over de eigen belastingenbetalingen en gerelateerde zaken. De verzekeringsgroep publiceert niet de eigen belastingenbetalingen in alle landen waarin de verzekeringsgroep actief is. Ook van bedrijven waarin geïnvesteerd wordt is er geen verwachting tot het publiceren van belastingbetalingen per land. Er is geen beleggingsbeleid ten aanzien van inkoopbeleid. Er is geen beleid over bedrijven die gebruik maken van een internationale bedrijfsstructuur met als doel belasting te ontduiken.
Corruptie	Code of Ethics / L&G Group wide anti money laundering policy / LGIM Corporate Governance General Policy 2016 / Corporate Responsibility Report 2015	3	Legal & General tolereert geen corruptie in de eigen bedrijfsvoering. Daarnaast hanteert Legal & General procedures om na te gaan wie haar klanten precies zijn. Ook wordt van bedrijven verwacht dat zij rapporteren over hun deelname aan lobbypraktijken. Er is verder geen beleid over corruptie voor de bedrijven waar Legal & General in investeert.
Dierenwelzijn		1	Legal & General heeft geen dierenwelzijnsbeleid.
Gendergelijkheid	LGIM Corporate Governance General Policy 2016 / Corporate Responsibility Report 2015	1	Legal & General heeft beleid om er voor te zorgen dat er geen discriminatie plaatsvindt met betrekking tot remuneratie. Legal & General heeft een diversiteitsbeleid maar geen toereikend beleid om discriminatie tegen te gaan. Legal & General garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Gezondheid	L&G Health and Safety policy	1	tegen te gaan. Legal & General verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers. Legal & General heeft geen gezondheidsbeleid.
Klimaatverandering	Corporate Responsibility Report 2015 / LGIM Corporate Governance General Policy / LGIM Climate Change Policy	1	Legal & General heeft beperkt klimaatbeleid. Legal & General heeft meetbare doelstellingen om de broeikasgasemissies van haar investeringsportefeuille te verminderen. Er wordt van bedrijven verwacht dat zij hun directe en indirecte emissies rapporteren. Er is geen rapportage over de CO2 emissies van de (energie)bedrijven waarin Legal & General investeert. Olie- en gaswinning zijn acceptabel. Ook controversiële fossiele energiebronnen als teerzandolie of kolenmijnbouw worden niet uitgesloten. Legal & General voert wel beleid om bedrijven te ondersteunen bij het overschakelen op hernieuwbare energie.
Mensenrechten		1	Legal & General heeft geen mensenrechtenbeleid.
Natuur		1	Legal & General heeft geen natuurbeleid.
Sectoren			
Bosbouw	LGIM Corporate Governance General Policy	1	Legal & General heeft geen bosbouwbeleid, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.
Elektriciteitsproductie	L&G IM Corporate Governance Report 2015 / L&G Property Sustainability Review 2015 / L&G Group Annual Report 2015	1	Legal & General investeert in hernieuwbare energie, vooral in het Verenigd Koninkrijk. Legal & General heeft verder geen beleid voor de sector elektriciteitsproductie, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.
Financiële sector	LGIM Corporate Governance Report 2015 / L&G Group AR15 Tax supplement	1	Legal & General heeft geen beleid ten aanzien van de financiële sector, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren en rapporteren over hun belastingbetalingen aan overheden in elk land waarin zij actief zijn.
Maakindustrie	L&G IM Corporate Governance Report 2015 / L&G Group Annual Report 2015 / LGIM Corporate Governance General Policy / Corporate Responsibility Report 2015	1	Legal & General heeft geen maakindustriebeleid, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Mijnbouw	L&G IM Corporate Governance Report 2015 / LGIM Corporate Governance General Policy / Corporate Responsibility Report 2015	1	Legal & General heeft geen mijnbouwbeleid, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.
Olie en gas	L&G IM Corporate Governance Report 2015 / LGIM Corporate Governance General Policy / Corporate Responsibility Report 2015	1	Legal & General heeft geen beleid voor de olie- en gassector, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.
Visserij	LGIM Corporate Governance General Policy	1	Legal & General heeft geen visserijbeleid, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.
Voeding	LGIM Corporate Governance General Policy	1	Legal & General heeft geen beleid voor de voedingssector, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.
Wapens		1	Legal & General heeft geen wapenbeleid.
Woningbouw en vastgoed	LGIM Webpage LGIM Property - Assessing sustainability risk / LGIM webpage Active management / LGIM webpage Improving assets / LGIM webpage Stakeholder engagement / LGIM Sustainable Property Investment Policy	1	Legal & General heeft geen adequaat beleid voor de woningbouw- en vastgoedsector, maar verwacht wel van bedrijven dat zij een duurzaamheidsverslag publiceren.

Bedrijfsvoering

Bonussen	L&G Group Annual report 2015 / L&G Nederland Annual report 2015 / L&G Remuneration policy 2015 / L&G NL Governance Principles 2015 / L&G website Governance and policies	5	Het bonusbeleid van Legal & General Nederland en Legal & General Group is niet hetzelfde op alle punten. Voor Legal & General Group kan de bonus meer dan 100% van het vaste jaarsalaris bedragen. Voor de Directie van Legal & General Groep worden duurzaamheidscriteria meegenomen in de persoonlijke doelstellingen. Het is echter niet duidelijk hoe zwaar eventuele duurzaamheidscriteria in de bonus meewegen. Het bonusbeleid van Legal & General Group geldt niet voor alle dochterondernemingen. Het bonusbeleid is transparant en het bevat in ieder geval criteria m.b.t. klant- en werknemerstevredenheid. Op groepsniveau zijn er, voor relevante personeelsleden, bonusdoelstellingen ten aanzien
----------	--	---	--

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Transparantie en verantwoording	L&G Group Annual report 2015 / CSR report 2015 / L&G IM Corporate Governance Report 2015 / L&G Webpage Environmental Management System / L&G webpage CSR Investments / L&G webpage voting reports / Legal and General Whistleblowing policy	4	<p>van de impact van Legal & General en haar investeringen op de maatschappij vastgesteld. In Nederland heeft Legal & General aanvullend beleid op bepaalde punten, vanwege geldende Nederlandse wetgeving. Voor een lid van de Directie van Legal & General Nederland is de bonus maximaal 20% van het jaarsalaris. Volgens de Nederlandse wet moet in ieder geval een derde van de bonus gebaseerd zijn op niet-financiële criteria. Daarnaast hanteert Legal & General Nederland, zoals wettelijk verplicht, een clawback regeling, zodat bij wanprestatie de bonus kan worden teruggevorderd.</p> <p>Legal & General beschrijft het Milieu en Sociaal Risicomanagement Systeem, maar publiceert de resultaten niet. Daarnaast publiceert Legal & General een duurzaamheidsverslag (niet geverifieerd en niet volledig in overeenstemming met GRI) en in welke sectoren zij investeert (uitgesplitst per land). Er is geen (onafhankelijk) klachtenmechanisme voor belanghebbenden en maatschappelijke organisaties.</p>

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.9 NN Group

5.9.1 Profiel

NN Group is één van de grootste aanbieders van verzekeringen en vermogensbeheer in Nederland en achttien andere landen. NN Group is sterk vertegenwoordigd in een aantal Europese landen en Japan.¹²⁶ NN Group was een volledige dochteronderneming van ING Group, maar in juli 2014 werd NN Group naar de beurs gebracht.¹²⁷ Hierdoor werd het aandeel van ING in de NN Group tot 68,1% verminderd. In mei 2015 werd ING's aandeel nog verder afgebouwd tot 42,4%.¹²⁸ In april 2016 voltooide ING de verkoop van NN Group.¹²⁹ NN Group biedt pensioendiensten, levensverzekeringen, overige verzekeringen en bank- en vermogensbeheeractiviteiten aan. De klanten zijn meer dan 15 miljoen particulieren, het MKB, grote bedrijven en institutionele beleggers.¹³⁰ De bankactiviteiten worden verzorgd door NN Bank, een Nederlandse retailbank.¹³¹ NN Group opereert met de merknamen NN, Nationale-Nederlanden and NN Investment Partners.¹³² In 2015 had NN Group 11.561 werknemers. Hiervan werkte 6.463 werknemers in Nederland.¹³³ De jaaromzet van NN Group was in 2015 € 14,0 miljard, waarvan € 2,0 miljard afkomstig was van de levensverzekeringen en overige verzekeringen uit Nederland.¹³⁴ De bruto premieomzet was aan het einde van 2015 € 9,2 miljard, waarvan € 2,9 miljard uit Nederland kwam.¹³⁵ In 2015 had NN Group € 8,0 miljard aan Nederlandse klantdeposito's, waarvan € 4,2 miljard aan spaargeld.¹³⁶

Tabel 41 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 41 Analyse van relevante investeringscategorieën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	54,4	33,5	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	12,9	8,0	
	Derivaten	4,7	2,9	
	Vastgoed & effecten	5,1	3,1	
	Overige/niet gedefinieerd	49,1	30,3	
Hypotheek (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	22,4	13,8	Ja
	Ander vermogen op de balans	13,6	8,4	
	Totale balans	162,2	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	69,0		Ja

Bron: NN Group (2016, april), *Factsheet About NN Group*, p. 1; NN Group N.V. (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 38, 128; NN Group N.V. (2016, februari), *Financial Supplement 4Q2015*, p. 34.

5.9.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid NN Group

In 2014 publiceerde NN Group een nieuw overkoepelend beleidsstuk: Responsible Investment Policy Framework.¹³⁷ Overige beleidsstukken en richtlijnen vallen onder dit beleidsstuk. Dit beleidsstuk is van toepassing op zowel de eigen beleggingen als de beleggingen voor klanten. Het beleidsstuk is onder meer gebaseerd op de waarden 'care, clear, commit'. De waarden benadrukken dat NN Group in alle bedrijfsactiviteiten rekening houdt met milieu en sociale omstandigheden.¹³⁸ In 2016 maakt NN Group niet langer gebruik van het Environmental and Social Risk (ESR) Framework van ING.

NN Group is in het afgelopen jaar begonnen met het opstellen van richtlijnen voor haar vermogensbeheerders. De richtlijnen worden opgesteld voor vier thema's:¹³⁹

- Mensenrechten;
- Arbeidsrechten;
- Milieu; en
- Anti-corruptie.

In het afgelopen jaar is de 'Guidance paper' voor mensenrechten gepubliceerd. Op termijn wordt het NN Responsible Investment beleid verder ontwikkeld. Er zullen beleidsstukken worden gepubliceerd voor thema's en sectoren die voorheen door het ING-beleid gedekt werden. Daarnaast is eind 2015 een 'Defence Policy' gepubliceerd, waarin NN Group haar beleid ten aanzien van wapenhandel en controversiële wapens uiteenzet.¹⁴⁰

NN Group past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Global Compact (van toepassing op de investeringscategorieën investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer); en
- United Nations Principles for Responsible Investment (van toepassing op de investeringscategorieën zakelijke kredietverlening, investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer).

Het afgelopen jaar leidde tot een verbetering van het beleid voor de volgende thema's en sectoren:

- Mensenrechten;
- Financiële sector;
- Bonussen; en
- Transparantie & Verantwoording.

5.9.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door NN Group gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 42.

Tabel 42 **Beleidscores NN Group**

Thema / sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	NN Group Guidance paper on human rights	5	Het beleid van NN Group verwacht van bedrijven naleving van de fundamentele arbeidsnormen van de ILO, en het garanderen van een veilige en gezonde werkomgeving. NN Group heeft beleid op het gebied van discriminatie, maar geen beleid over leefbaar loon of maximum werktijden. Er is geen beleid over het hebben van een managementsysteem voor controle op naleving en indien nodig corrigerende maatregelen te treffen. Er is ook geen beleid over naleving van arbeidsnormen als onderdeel van het inkoopbeleid.
Belastingen	NN Group webpage Tax Strategy and Principles / NN Group Financial Report 2015	2	De verzekeringsgroep heeft geen sterk ontwikkeld beleid om belastingontwijking tegen te gaan en openheid van bedrijven te vragen over verschuldigde belastingen en betalingen aan regeringen. NN Group publiceert country-by-country voor de belangrijkste landen over de eigen belastingenbetalingen en gerelateerde zaken. Er is beleid over belastingontwijking voor interne operaties maar niet voor bedrijven waarin NN Group investeert. Er is geen beleid over dochterondernemingen in belastingparadijzen.
Corruptie	NN Group RI Policy Framework / NN Group Sustainability Report 2015	2	NN Group tolereert geen corruptie, maar er is verder geen gedetailleerd beleid om corruptie tegen te gaan.
Dierenwelzijn		1	NN Group heeft geen dierenwelzijnsbeleid.
Gendergelijkheid	NN Group Annual Review 2015 / NN Group Guidance paper on human rights / NN Group RI Policy Framework	1	NN Group heeft een zero-tolerance beleid om genderdiscriminatie tegen te gaan. Van bedrijven verwacht NN Group dat zij onderscheid maken tussen de mensenrechtenrisico's van mannen en vrouwen. Verder is er geen beleid op het gebied van gendergelijkheid. NN Group heeft geen beleid dat garandeert dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Ook heeft NN Group geen beleid waarin zij uitspreekt dat dit van bedrijven wordt verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. NN Group verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.

Thema / sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Gezondheid	NN Group Guidance paper on human rights	2	NN Group heeft beleid op het gebied van veiligheid en gezondheid en toepassing van het voorzorgbeginsel. NN Group heeft echter geen beleid waarin zij uitspreekt te verwachten dat bedrijven zich houden aan internationale verdragen t.a.v. productie, gebruik en (afval)beheer van schadelijke en giftige stoffen, zoals vastgelegd in de verdragen van Montreal, Rotterdam, Stockholm en Bazel. De verzekeringsgroep heeft geen criteria m.b.t. naleving van richtlijnen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) over reclame voor tabak en flesvoeding. Verder is er geen beleid voor betaalbare medicijnen in ontwikkelingslanden.
Klimaatverandering	NN Group Sustainability Report 2015	1	NN Group heeft geen concreet beleid gericht op het realiseren van een energietransitie van fossiele naar hernieuwbare energiebronnen door de bedrijven waarin ze investeert. Wel wil NN Group de CO2 emissies van haar eigen bedrijfsvoering in 2020 met 30% terugbrengen, vergeleken met het niveau van 2005. Van bedrijven wordt verwacht dat ze rapporteren over hun directe en indirecte uitstoot van broeikasgassen. NN Group heeft geen meetbare doelstellingen om de broeikasgasemissies van haar investeringsportefeuille te verminderen en rapporteert ook niet over de CO2 emissies van de (energie)bedrijven waarin ze investeert. Olie- en gaswinning zijn acceptabel. Ook is er geen beleid dat controversiële fossiele energiebronnen als teerzandolie of kolenmijnbouw uitsluit. Er is geen beleid over het transformeren van veengrond en gebieden met een hoge koolstofvoorraad voor landbouw.
Mensenrechten	NN Group Guidance paper on human rights	9	NN Group heeft een goed mensenrechtenbeleid. Het dekt bijna alle criteria. NN Group onderschrijft mensenrechtenstandaarden van de Verenigde Naties (Business and Human Rights, Global Compact) en de OECD Richtlijnen voor Multinationale Onderneming en screent bedrijven waarin ze investeert op naleving van mensenrechten. Bij land- en grondstoffenwerving verwacht de verzekeringsgroep van bedrijven dat ze de landrechten van de inheemse bevolking respecteren. Er is alleen geen beleid over bezette gebieden.
Natuur	NN Group Guidance paper on human rights	1	NN Group heeft geen beleid op het gebied van natuur.
Sectoren			
Bosbouw	NN Group Guidance paper on human rights	3	NN Group heeft geen bosbouwbeleid, maar stelt wel eisen aan bedrijven met betrekking tot landrechten. Daarnaast verwacht NN Group ook dat bedrijven een duurzaamheidsverslag publiceren.

Thema / sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Elektriciteitsproductie	NN Group Guidance paper on human rights / NN Group Sustainability Report 2015	2	NN Group heeft geen beleid geformuleerd op het gebied van elektriciteitsproductie. Wel worden er eisen gesteld met betrekking tot landrechten voor inheemse bevolking en landgebruikers. Daarnaast zijn er eisen over processen voor genoegdoening in het geval van mensenrechtenschendingen. Tot slot verwacht NN Group van bedrijven dat zij een duurzaamheidsrapport publiceren. Er is geen beleid waarin NN Group eisen stelt over onder andere ketenverantwoordelijkheid, dammen, biomassa, kernenergie of fossiele brandstoffen.
Financiële sector	NN Group Guidance paper on human rights	4	NN Group heeft geen specifieke criteria voor de financiële sector. Wel wordt er van financiële instellingen verwacht dat zij de UN Global Compact onderschrijven en de Equator Principles en de Green Bond Principles toepassen. Daarnaast verwacht NN Group dat bedrijven rapporteren over hun belastingbetalingen aan overheden in alle landen waar zij actief zijn. Ook wordt van hen duurzaamheidsrapportage verwacht.
Maakindustrie	NN Group Guidance paper on human rights / NN Group Sustainability Report 2015	2	NN Group verwacht van bedrijven in de maakindustrie naleving van internationale arbeidsrechten, gezondheid en veiligheid op het werk door invoering van een milieue en sociaal risicomangement systeem en rapportage. Er zijn geen eisen over het naleven van arbeidsnormen in het inkoopbeleid. Er worden geen specifieke eisen gesteld t.a.v. vermindering van (in)directe uitstoot van broeikasgassen en andere schadelijke stoffen. Er is ook geen beleid t.a.v. gebruik van certificering voor grondstoffen (soja, palmolie) en producten, zoals kleding.
Mijnbouw	NN Group Guidance paper on human rights / NN Group Sustainability Report 2015 / NN Group RI Policy Framework	2	NN Group heeft criteria voor de mijnbouwsector t.a.v. arbeidsrechten en landrechten van de inheemse bevolking en alle betrokken landgebruikers. Verder dienen bedrijven processen te hebben voor genoegdoening in het geval van mensenrechtenschendingen. Corruptie is uitgesloten. Verder is er beleid over conflictgebieden. Er is geen beleid over internationale standaarden op het gebied van biodiversiteit, afvalverwerking en natuurbescherming. Bergtopmijnbouw is niet uitgesloten. Geen verbod op investeringen in uranium- en steenkoolmijnbouw. Er wordt wel van bedrijven verwacht dat zij een duurzaamheidsrapport publiceren.
Olie en gas	NN Group Guidance paper on human rights / NN Group	3	NN Group heeft geen specifiek beleid voor de olie- en gasector. Wel zijn er criteria voor olie- en gaswinning t.a.v. arbeidsrechten, landrechten en veiligheidsdiensten. Daarnaast dienen bedrijven processen te hebben voor genoegdoening in het geval

Thema / sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Visserij	Sustainability Report 2015 / NN Group RI Policy Framework	1	van mensenrechtenschendingen. Verder is er beleid over conflictgebieden. Er is geen beleid over internationale standaarden op het gebied van biodiversiteit, afvalverwerking en natuurbescherming. Er is ook geen beleid dat winning van olie uit controversiële methodes (zoals schalieolie of vloeibaar gemaakte steenkool) uitsluit. Geen beleid t.a.v. het mijden van locaties waar de gevolgen van een ongeluk onbeheersbaar zijn.
Voeding	NN Group Guidance paper on human rights / NN Group Sustainability Report 2015	1	Volgens NN Group dienen bedrijven internationale standaarden op het gebied van arbeids- en landrechten te respecteren. Daarnaast moeten bedrijven een duurzaamheidsrapport publiceren. Er is geen beleid over biodiversiteit en natuurbescherming of om emissies van broeikasgassen en andere schadelijke stoffen te beperken. Er is geen beleid op het gebied van watergebruik of terughoudendheid met pesticidegebruik. Er is onvoldoende aandacht voor het welzijn van landbouwdieren (huisvesting en transport).
Wapens	NN Group Defense Policy	4	NN Group sluit producenten van controversiële wapens en bedrijven die zich niet aan VN en EU wapenembargo's houden uit, maar dit geldt niet voor alle typen investeringen. Ook kunnen andere activiteiten van die bedrijven gefinancierd worden. Er vindt geen toepassing plaats van het 'dual use'-criterium dat investeringen verbiedt in onderdelen of systemen die essentieel zijn voor militaire doeleinden, ook als die voor civiele eindproducten kunnen worden gebruikt. Binnen het NPT-verdrag beschouwt NN Group de productie van kernwapens niet als onacceptabel.
Woningbouw en vastgoed	NN Group RI Guidelines Proprietary Assets - Real Estate / NN Group Sustainability Report 2015	1	NN Group heeft een beleid op het gebied van woningbouw en vastgoed van toepassing is op de eigen vastgoedportefeuille. Dit omvat onder andere beleid t.a.v. fundamentele arbeidsrechten, de rechten van lokale gemeenschappen, huurdersrechten en ketenbeleid. Tot slot zijn energiereductiedoelstellingen en het verminderen van broeikasgasemissies deel van de onderhoudsplannen van de vastgoedportfolio van NN Group. Certificeringsstandaarden zijn van belang maar worden in het beleid verder niet gespecificeerd. Er is onvoldoende beleid voor financiële producten die bestaan uit gebundelde hypotheek. Ook is er geen beleid voor duurzame cementproductie, recycling en wederopbouw van door rampen getroffen landen.

Bedrijfsvoering

Bonussen	NN	5	NN Group heeft een clawback-regeling zoals wettelijk
----------	----	---	--

Thema / sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Transparantie en verantwoording	Remuneratio n Disclosure 2015 / NN IP Remuneratio n report 2015 / NN Group Financial Report 2015	5	verplicht, wat het recht geeft de bonus terug te vorderen bij wanprestatie. Voor de RvB is de variabele beloning gemaximeerd op 20%. Ten minste eenderde van de bonus is gebaseerd op niet-financiële criteria zoals klanttevredenheid, werknemerstevredenheid en impact op de maatschappij.
	NN Group Financial Report 2015/ NN Group Sustainability Report 2015 / NN IP Active Ownership Report 2015 / NN Group Annual Review / NN IP voting record 2015 / NN webpage Klacht melden / NN Group RI Policy Framework		NN Group geeft informatie over de overheden waarin het investeert maar is niet geheel transparant over de bedrijven waarin het investeert. NN geeft informatie over het aantal bedrijven met wie dialoog is over sociale en milieuonderwerpen en noemt deze bij naam en toenaam. Ook rapporteert NN over haar stembeleid op aandeelhoudersvergaderingen. Het duurzaamheidsverslag volgt de GRI richtlijnen, inclusief het supplement voor de financiële sector en is extern geverifieerd. Er is geen klachtenmechanisme.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

5.10 Vivat Verzekeringen

5.10.1 Profiel

Vivat N.V. (Vivat) is een Nederlandse verzekeraar en vermogensbeheerder. Het biedt pensioendiensten, spaarmogelijkheden, vermogensbeheer, levensverzekeringen en overige verzekeringen aan.¹⁴¹ Vivat Verzekeringen is de handelsnaam van Vivat.¹⁴² Vivat opereert in Nederland en is volledig in handen van de Chinese Anbang Group.¹⁴³ Vivat is actief met de merken Zwitserleven, Zelf, Route Mobiel, Reaal, Proteq Dier & Zorg en ACTIAM (vermogensbeheer).¹⁴⁴ Aan het einde van 2015 had Vivat 3.113 werknemers.¹⁴⁵ De totale bruto premieomzet in 2015 was € 2,4 miljard.¹⁴⁶ De totale omzet in 2015 was € 6,5 miljard.¹⁴⁷

Het balanstotaal van Vivat Verzekeringen bedroeg eind 2014 € 60,5 miljard, waarvan € 54,1 miljard bestond uit beleggingen.

Tabel 43 presenteert de relevante investeringscategorieën voor dit onderzoek.

Tabel 43 Analyse van relevante investeringscategorïeën (waarde in € miljard)

Investeringscategorie	Soort vermogen	Waarde aan het einde van 2015	%	Relevant
Zakelijke kredietverlening	Leningen en kredieten aan bedrijven (MNEs/SMEs)			Nee
Projectfinanciering	<i>(Opgenomen in leningen aan bedrijven)</i>			Nee
Beleggingen op de balans	Staatsobligaties	21,6	35,8	Ja
	Aandelen en bedrijfsobligaties	7,3	12,1	
	Derivaten	0,6	1,0	
	Vastgoed & effecten	0,3	0,5	
	Overige/niet gedefinieerd	6,7	11,1	
Hypotheekleningen (alleen relevant voor Woningbouw & Vastgoed)	Hypotheekleningen	1,9	3,2	Ja
	Ander vermogen op de balans	21,9	36,6	
	Totale balans	60,3	100	
Vermogensbeheer voor derden	Beheerd vermogen	4,6		Ja

Bron: Vivat Verzekeringen (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 34, 62, 66, 82, 128.

5.10.2 Overzicht duurzaamheidsbeleid Vivat Verzekeringen

Vivat Verzekeringen is in 2015 overgenomen door de Chinese verzekeraar Anbang, maar de Eerlijke Verzekeringswijzer heeft er, gezien de bijzondere positie van Vivat Verzekeringen in het Nederlandse verzekeringslandschap, voor gekozen om het investeringsbeleid en de investeringspraktijk van Vivat zelf nog te blijven volgen en te beoordelen.

De minimumcriteria voor beleggingen door Vivat's vermogensbeheerder Actiam staan geformuleerd in de 'Fundamentele Beleggingsbeginselen'. De beleggingen voor Vivat en derden worden beheerd volgens deze principes. Dit beleid is dan ook beoordeeld voor de Eerlijke Verzekeringswijzer. De vermogensbeheerder Actiam heeft in 2014 beleid gepubliceerd over de sectoren landbouw, bosbouw, mijnbouw en olie & gas. Daarnaast is er een overkoepelend Energie & Klimaat beleidsstuk gepubliceerd. In 2016 zijn de Fundamentele Beleggingsprincipes van Actiam wederom verbeterd.¹⁴⁸

In 2016 publiceerde Actiam verder ook beleidsstukken over twee focusthema's: water en klimaat. In deze documenten wordt de strategie van Actiam uitgewerkt met betrekking tot deze twee onderwerpen.¹⁴⁹ Over het onderwerp van energie publiceerde Actiam in 2016 het paper 'Verantwoord beleggen in de energietransitie' waarin de visie van Actiam op de energietransitie wordt weergegeven.¹⁵⁰

Vivat Verzekeringen past de volgende collectieve beleidsrichtlijnen en standaarden toe in het beleggingsbeleid:

- United Nations Global Compact (van toepassing op de investeringscategorïeën investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer); en
- United Nations Principles for Responsible Investment (van toepassing op de investeringscategorïeën investeringen voor eigen rekening en vermogensbeheer).

In het afgelopen jaar verbeterde Vivat Verzekeringen het beleid voor de volgende thema's en sectoren:

- Dierenwelzijn;
- Klimaatverandering;
- Gezondheid;
- Mensenrechten;
- Natuur;
- Maakindustrie;
- Mijnbouw;
- Olie en gas;
- Transparantie & Verantwoording.

5.10.3 Overzicht beleidsscores

Een overzicht van de scores voor het door Vivat gepubliceerde beleid per thema en sector vindt u in Tabel 44.

Tabel 44 **Beleidscores Vivat Verzekeringen**

Thema / Sector	Beleidsstuk	Score	Toelichting
Thema's			
Arbeidsrechten	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen	10	Vivat wil alleen investeren in bedrijven die toezien op naleving van fundamentele arbeidsrechten. Van bedrijven wordt ook verwacht dat zij een leefbaar loon betalen, maximale werktijden hanteren en een managementsysteem hebben om arbeidsrechten te monitoren en in te grijpen indien nodig. Er wordt van bedrijven verwacht dat criteria t.a.v. arbeidsrechten in het inkoopbeleid en de bedrijfsvoering worden doorgevoerd en opgenomen in contracten met toeleveranciers.
Belastingen	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Vivat Annual Report 2015	5	Het beleid van Vivat heeft criteria ter voorkoming van belastingontwijking, en vereist transparantie over belastingbetalingen. Bedrijven dienen managementsystemen te implementeren voor controle op naleving van anti-corruptiebeleid en integer belastingbeleid. Ook in het inkoopbeleid, in de bedrijfsvoering en in contracten met toeleveranciers dient belastingbeleid te zijn opgenomen. Er is geen beleid voor bedrijven over het publiceren van belastingafspraken en -arresten. Het ontbreekt aan beleid over het omgaan met bedrijven die actief zijn in belastingparadijzen.
Corruptie	Actiam Voting Policy / Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Vivat Annual Report 2015	6	Het beleid van Vivat heeft criteria ter voorkoming van fraude en corruptie. Ook in het inkoopbeleid, in de bedrijfsvoering en in contracten met toeleveranciers dienen anti-corruptiemaatregelen te zijn opgenomen. Bedrijven moeten lobbypraktijken publiceren. Er is beleid over het

Dierenwelzijn	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Global Investor Statement Business Benchmark on Farm Animal Welfare (BBFAW) / Actiam Investment policy for the natural resources industries	3	identificeren van de uiteindelijke belanghebbende van klantrelaties. Vivat heeft volgens haar zeggen geen apart beleid ten aanzien van dierenwelzijn omdat hierover 'geen wereldwijde overeenstemming' bestaat. Wel onderschrijft Vivat de Five Freedoms of Animals. Viskwekerijen dienen duurzaam te zijn gecertificeerd. De verzekeraar voert engagement t.a.v. voedselbedrijven om dierenwelzijn in hun toeleveringsketen te verbeteren.
Gendergelijkheid	Vivat Annual Report 2015 / Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen	1	Vivat's eigen beleid voor Gendergelijkheid is niet sterk genoeg. Er is geen zero-tolerance beleid ten aanzien van genderdiscriminatie. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Vivat garandeert niet dat 40% van de posities in het bestuur of op seniorlevel door vrouwen ingenomen worden. Dit wordt ook niet van bedrijven verwacht. Er worden geen duidelijke eisen gesteld aan bedrijven om genderdiscriminatie van klanten tegen te gaan. Vivat verwacht niet van bedrijven dat zij criteria over gender en vrouwenrechten opnemen in contracten met onderaannemers en toeleveranciers.
Gezondheid	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam investment statement Access to Medicines / Actiam Voting Policy	7	Vivat verwacht dat bedrijven arbeidsrechten m.b.t. gezondheid en veiligheid op het werk respecteren. . Bedrijven t.a.v. verdacht schadelijke stoffen het voorzorgbeginsel te hanteren. Dit geldt ook voor productieprocessen en producten die werknemers, omwonenden en gebruikers kunnen schaden. Bedrijven dienen zich te houden aan internationale richtlijnen t.a.v. productie, handel en afval van chemicaliën. Vivat heeft de Access to Medicines verklaring voor investeerders ondertekend waarmee ze farmaceuten oproept om toegang tot betaalbare medicijnen voor patiënten in ontwikkelingslanden te garanderen. Van andere organisaties wordt hierover geen beleid verwacht.
Klimaatverandering	Vivat Annual Report 2015/ Actiam Beleggingsbeleid Energie & Klimaat / Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Actief aandeelhouderschap: focusthema klimaat / Energietransitie Actiam / Actiam webpage CO2-voetafdruk van onze	7	Vivat investeert alleen in bedrijven die actief zijn in de kolenmijnbouw indien deze bedrijven minder dan 25% van hun omzet uit kolenmijnbouw halen. Dit geldt ook voor energiebedrijven die kolen gebruiken Vivat hanteert doelstellingen voor emissiereductie van de eigen bedrijfsvoering. Ook voor de investeringen publiceert Vivat haar aandeel in de CO2-uitstoot. Vivat verwacht van bedrijven dat zij de broeikasgasemissies verminderen en bijdragen aan een overgang naar een CO2-arme economie. Dit stimuleert Vivat onder andere door van

	beleggingen / Actiam Strategie focusthema Klimaat		bedrijven te verwachten energiezuinige producten te produceren, minder energie te gebruiken en over te stappen op hernieuwbare energie. Dergelijke criteria dienen bedrijven ook in het inkoopbeleid en in hun bedrijfsvoering door te voeren. Er is onvoldoende beleid voor het omgaan met biobrandstof en het transformeren van veengrond.
Mensenrechten	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Landgrabbing Position Paper	9	Vivat verwacht van bedrijven dat ze zich houden aan de VN richtlijnen voor Business and Human Rights, dat omzetten in beleid, naleving monitoren en daarover rapporteren. Het principe van free, prior and informed consent (FPIC) wordt toegepast in alle relevante sectoren. Er wordt van bedrijven verwacht dat criteria t.a.v. mensenrechten in het inkoopbeleid en de bedrijfsvoering worden doorgevoerd en opgenomen in contracten met toeleveranciers.
Natuur	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Position Paper Beleid Grondstoffensector / Actiam Strategie focusthema Water / Actiam Actief aandeelhouderschap: focusthema water	8	Vivat verwacht dat bedrijven hun negatieve impact op beschermde gebieden reduceren en ontbossing tegengaan. Er is beleid voor productie en handel in genetisch gemodificeerde producten. Genetisch modificeren wordt niet als onacceptabel gezien. Vivat verwacht dat bedrijven waterschaarste voorkomen en niet opereren in gebieden waar waterschaarste heerst. Vivat verwacht dat bedrijven criteria t.a.v. natuur opnemen in hun inkoopbeleid en bedrijfsvoering en dat opnemen in contracten met toeleveranciers. Het beleid noemt geen verdragen en richtlijnen voor de bescherming van bedreigde diersoorten.

Sectoren

Bosbouw	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Position Paper beleid grondstoffensector / Actiam Position paper Landgrabbing	9	Verwerving van land of grondstoffen dient plaats te vinden met instemming van de inheemse bevolking en andere landgebruikers, volgens het principe van free, prior and informed consent (FPIC). Ook dienen bedrijven te zorgen voor verantwoord beheer van bossen en toepassing van FSC certificering in bosbouw en de verdere handelsketen. Ook verwacht Vivat van bedrijven duurzaamheidsrapportage volgens de GRI-richtlijnen.
Elektriciteitsproductie	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Position Paper beleid grondstoffensector / Actiam Position paper Landgrabbing / Actiam	6	Vivat financiert en belegt in bedrijven die hernieuwbare energie produceren. Net als van alle bedrijven wordt verwacht dat zij hun negatieve impact op beschermde gebieden beperken. Er is geen beleid voor de landrechten van alle betrokken landgebruikers bij land- en grondstoffenwerving. Vivat sluit investeringen in

	Beleggingsbeleid Energie & Klimaat / Investor Statement Green Bonds & Climate Bonds / Actiam Document CO2-voetafdruk van beleggingen / Energietransitie Actiam		(> 70 %) kolengestookte energiecentrales uit.
Financiële sector	Investor Statement Green Bonds & Climate Bonds / Actiam Voting Policy	4	Vivat heeft geen apart beleid voor de financiële sector. De Fundamentele Beleggingsbeginselen en het stembeleid zijn leidend in het onderzoek naar de financiële sector, met daarin een oproep aan bedrijven zich te houden aan de OECD richtlijnen voor MNEs, UN Global Compact en Equator Principles. Bij de uitgifte van obligaties dienen financiële instellingen de Green Bonds principes toe te passen. Ook dienen ze een duurzaamheidsrapportage te publiceren.
Maakindustrie	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Voting Policy / Actiam Beleggingsbeleid Energie & Klimaat / Actiam Investment policy for the natural resources industries / Actiam Strategie focusthema Water / Actiam Actief aandeelhouderschap: focusthema water	7	Vivat heeft geen apart beleid voor de maakindustrie. Wel wordt van bedrijven verwacht dat zij arbeidsrechten respecteren, broeikasgasemissies en de uitstoot van schadelijke stoffen reduceren en verantwoordelijk omgaan met chemicaliën. Dit moet verwerkt worden in het inkoopbeleid, de bedrijfsvoering en in contracten met toeleveranciers. Vivat verwacht dat bedrijven waterschaarste en -vervuiling voorkomen en niet opereren in gebieden waar waterschaarste heerst.
Mijnbouw	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Position Paper beleid grondstoffensector / Actiam Position paper Landgrabbing / Actiam Strategie focusthema Water / Actiam Actief aandeelhouderschap: focusthema water / Energietransitie Actiam	9	Verwerving van land of grondstoffen dient plaats te vinden met instemming van de inheemse bevolking en andere landgebruikers, volgens het principe van free, prior and informed consent (FPIC). Ook verwacht Vivat van bedrijven dat ze arbeidsrechten respecteren en zich te houden aan vrijwillige mensenrechtenrichtlijnen voor de beveiliging van hun werknemers en bedrijfslocaties. Bedrijven moeten natuurgebieden beschermen, mijnafval beperken en geen afval lozen in rivieren. Bedrijven dienen te zorgen voor transparantie en integriteit bij belasting betalingen en een anti-corruptiebeleid te hanteren. Bergtopmijnbouw is uitgesloten, net als kolenmijnbouw voor elektriciteitsproductie. Vivat verwacht dat bedrijven waterschaarste voorkomen en niet opereren in gebieden waar waterschaarste heerst.
Olie en gas	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Position Paper	7	Verwerving van land of grondstoffen dient plaats te vinden met instemming van de inheemse bevolking en andere landgebruikers, volgens het

	<p>beleid grondstoffensector / Actiam Position paper Landgrabbing / Actiam Strategie focusthema Water / Actiam Actief aandeelhouderschap: focusthema water / Energietransitie Actiam</p>		<p>principe van free, prior and informed consent (FPIC). Bedrijven moeten natuurgebieden beschermen. Ook dienen ze te zorgen voor transparantie en integriteit bij belastingbetalingen en een anti-corruptiebeleid te hanteren. Vivat staat terughoudend tegenover controversiële olie- en gaswinning zoals de winning van olie uit schalieolie, vloeibaar gemaakte steenkool en oliewinning in het Noordpoolgebied. Vivat voert engagement met bedrijven die dit in praktijk brengen maar ze worden niet uitgesloten. Olie gewonnen uit teerzanden wordt wel uitgesloten.</p>
Visserij	<p>Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Position Paper beleid grondstoffensector</p>	6	<p>Vivat verwacht van bedrijven dat zij Marine Protected Areas respecteren, hun bijvangst minimaliseren en overbevissing voorkomen. Ook wordt verwacht dat vissers zich aan de FAO Code of Conduct for Responsible Fisheries houden en een MSC-certificering hebben, een duurzaamheidsverslag publiceren en sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid integreren. Er is o.a. geen beleid m.b.t. het varen onder flags of convenience en het voorkomen van spookvisserij.</p>
Voeding	<p>Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Position Paper Beleid Grondstoffensector / Actiam Beleggingsbeleid Energie & Klimaat / Actiam Landgrabbing Position Paper / BFAW statement / Actiam Strategie focusthema Water / Actiam Actief aandeelhouderschap: focusthema water</p>	10	<p>Vivat verwacht van bedrijven dat ze internationale arbeidsrechten naleven en dat ze hun negatieve impact op beschermde (natuur)gebieden beperken. Verwerving van land of grondstoffen dient plaats te vinden met instemming van de inheemse bevolking en andere landgebruikers, volgens het principe van free, prior and informed consent (FPIC). Bedrijven dienen de (in)directe uitstoot van broeikasgassen en andere schadelijke stoffen te beperken, spaarzaam om te gaan met water en terughoudend met pesticidegebruik. Bedrijven actief in commodities (soja, palmolie, etc.) dienen gebruik te maken van certificeringssystemen. Van bedrijven wordt verwacht dat zij een duurzaamheidsrapport publiceren en sociale, economische en milieucriteria in hun inkoopbeleid en in contracten met toeleveranciers. Vivat verwacht dat bedrijven waterschaarste voorkomen en niet opereren in gebieden waar waterschaarste heerst.</p>
Wapens	<p>Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam ATT Statement</p>	6	<p>Vivat sluit beleggingen aan bedrijven die wapens en wapensystemen leveren aan regimes die mensenrechten schenden uit. Daarnaast worden beleggingen in bedrijven die controversiële wapens vervaardigen of verhandelen uitgesloten.</p>
Woningbouw en vastgoed	<p>Actiam Actief aandeelhouderschap: focusthema klimaat /</p>	2	<p>Vivat investeert alleen in Europees vastgoed. Van bouwbedrijven wordt verwacht dat ze FSC-hout gebruiken. Er is beperkt beleid voor het</p>

	Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam Vastgoedbeleid / Vivat Annual Report 2015		energiezuinig maken van nieuw en gerenoveerd vastgoed. Er is onvoldoende beleid voor het verduurzamen van de hypotheke in de portefeuille.
Bedrijfsvoering			
Bonussen	Vivat Annual Report 2015	3	Het beloningsbeleid voor de Raad van Bestuur en het senior management van Vivat voldoet aan de algemene criteria (transparant, clawback, voldoende lange termijn doelen). De variabele beloning is maximaal 20% van het jaarsalaris. De bonus is niet gekoppeld aan werknemers- en klanttevredenheid.
Transparantie en verantwoording	Vivat Annual Report 2015 / Actiam Fundamentele Beleggingsbeginselen / Actiam SNS Beleggingsfondsen NV Jaarverslag 2016/ Actiam Engagement / Actiam Position Papers Voting Policy / Actiam Overzicht engagements bedrijven / Actiam Kwartaalrapportage ESG 2016 Q2 / Actiam Uitsluitingen Bedrijven / Actiam Voting Record	9	Het extern geïntegreerd duurzaamheidsverslag van Vivat volgt GRI Richtlijnen, inclusief het supplement voor de financiële sector. In jaarverslagen van de fondsbeheerders is een overzicht van bedrijven en overheden opgenomen waarin wordt geïnvesteerd. Vivat rapporteert met naam en toenaam en het aantal bedrijven met wie een dialoog wordt gevoerd over sociale en milieuonderwerpen. Ook rapporteert ze over haar stembeleid op aandeelhoudersvergaderingen. Er is geen klachtenmechanisme voor maatschappelijke organisaties en belanghebbenden.

Legenda:

De scores worden weergegeven op een schaal van 1 (zeer slecht) tot 10 (uitstekend).

n.a. = niet actief in deze sector of op dit gebied en dus wordt geen beleid verwacht.

Bronverwijzin

- 1 MVO Platform, (n.d.), "Wat is MVO?", online: <http://mvoplatform.nl/wat-is-mvo>, bekeken in november 2015.
- 2 Wikipedia, (n.d.), "Schoolrapport", online: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Schoolrapport>, bekeken in oktober 2015.
- 3 The World Bank (2011), *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*, Verenigde Staten, Washington D.C.: The World Bank.
- 4 International Labour Organization (2012), *Global Employment Trends 2012*, Switzerland, Genève: ILO.
- 5 IMF (2014), *IMF Policy Paper Spillovers in International Corporate Taxation*, Washington D.C., United States: International Monetary Fund; ActionAid (2011), *Addicted to tax havens: The secret life of the FTSE 100*, Londen, het Verenigd Koninkrijk: ActionAid; ActionAid (2013), *How tax havens plunder the poor*, Londen, het Verenigd Koninkrijk: ActionAid.
- 6 Stewart, H. (2012, 21 juli), "Wealth doesn't trickle down – it just floods offshore, new research reveals", *The Guardian*; Weyzig, F. (2015, november), *Still broken: Governments must do more to fix the international corporate tax system*, Oxford, het Verenigd Koninkrijk: Oxfam GB, p. 1; Oxfam (2013, 3 September), "Tax evasion robs more than \$100b from poor countries", online: <http://www.oxfamamerica.org/press/tax-evasion-robs-more-than-100b-from-poor-countries-oxfam/>, bekeken in april 2016; Prats, A. (2013, 16 december), "Tax evasion and avoidance finally came under scrutiny this year", *The Guardian*; ActionAid International et al. (2013), *Fixing the Cracks in Tax: A Plan of Action*, London, the United Kingdom: Christian Aid; Molina, N. (2015, 13 februari), "A UK tax avoidance bill could save developing countries billions", *The Guardian*.
- 7 Transparency International (n.d.), "About UsWhat we do - What is corruption", online: www.transparency.org, bekeken in januari 2016.
- 8 Farm Animal Welfare Council (n.d.), "Five Freedoms", online: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121007104210/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>, bekeken in oktober 2016.
- 9 UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women (2010), *General Recommendation N. 28 The Code Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention, CEDAW/C/CG/28, para 5*, New York, the United States: United Nations; 71 UN WOMEN (n.d.), "Concepts and definitions", online: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>, bekeken in november 2015.
- 10 UN Statistics Division (2015), "The World's Women 2015 Trends and Statistics", online: <http://unstats.un.org/unsd/gender/worldswomen.html>, bekeken in januari 2016; Demircuc-Kunt, A and Klapper, L. (2012), "Measuring Financial Inclusion: The Global Findex Database", *World Bank Group e-library*, online: <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6025>, bekeken in januari 2016; UN Statistics Division (2015), "The World's Women 2015 Trends and Statistics", online: <http://unstats.un.org/unsd/gender/worldswomen.html>, bekeken in januari 2016;
- 11 ISO (2010), *ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility*, ISO.
- 12 ILO (2008), *Beyond deaths and injuries: The ILO's role in promoting safe and healthy jobs*, Korea, Seoul: ILO.
- 13 WWF International (n.d.), "Endocrine Disrupting Chemicals. Problems with toxic: EDC's. Wildlife and humans are exposed daily to these pervasive chemicals", online: http://wwf.panda.org/about_our_earth/teacher_resources/webfieldtrips/toxics/our_chemical_world/edcs/ bekeken in juni 2015;

WWF International (2001), "A Precautionary Approach to Toxic Chemicals, March 2001", online: <http://wwf.panda.org/?4103/A-Precautionary-Approach-to-Toxic-Chemicals-March-2001>, bekeken in juni 2015.
- 14 UNEP, UN Water and UN Habitat (2010), *Water quality facts and statistics*, online: http://www.unwater.org/wwd10/downloads/WWD2010_Facts_web.pdf, bekeken in april 2015.

- 15 Goodman, L.K. and K. Mulik (2015, maart), *Clearing the Air, Palm Oil, Peat Destruction and Air Pollution*, Union of Concerned Scientists;
Climate Progress (2015/01), "For Peat's Sake: Drying and Burning Wetlands Amplify Global Warming", online: <http://thinkprogress.org/climate/2015/01/13/3610618/peat-wetlands-global-warming/>, bekeken in april 2015;
International Peat Society (2008), "Peatlands and Climate Change – Executive Summary for Policymakers", online <http://www.peatociety.org/peatlands-and-peat/peatlands-and-climate-change>, bekeken in april 2015.
- 16 Access to Medicine Index (2015), "About the index", online: www.accesstomedicineindex.org, bekeken in september 2015.
- 17 IPCC (2014): *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Geneva, Zwitserland: Intergovernmental Panel on Climate Change, p. 151.
- 18 IPCC (2007), *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, [M.L. Parry, O.F. Canziani, J.P. Palutikof, P.J. van der Linden en C.E. Hanson, Eds.], Cambridge, Verenigd Koninkrijk: Cambridge University Press, p. 976;
Stern, N. en Groot Britannië (2007), *The Economics of Climate Change: the Stern Review*, het Verenigd Koninkrijk, Cambridge: Cambridge University Press.
- 19 UNFCCC (2015, 12 december), *Historic Paris Agreement on Climate Change. 195 Nations Set Path to Keep Temperature Rise Well Below 2 Degrees Celsius*; UNFCCC (2016, 29 januari), *Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015*, p.2.
- 20 Eurodad (2014), *UN Financing for Development Negotiations: What outcomes should be agreed in Addis Ababa in 2015?*; Eurodad; Oxfam International (2009), *Oxfam Briefing Paper 130. Suffering the Science: Climate Change, People and Poverty*, Oxfam International.
- 21 United Nations (1948, december), Universal Declaration of Human Rights, United Nations General Assembly resolution 217 A (III).
- 22 United Nations Human Rights Council (2011), *Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework, Human Rights Council, A/HRC/17/31*, Para 6. Online: <http://business-humanrights.org/sites/default/files/media/documents/ruggie/ruggie-guiding-principles-21-mar-2011.pdf> bekeken in juni 2015.
- 23 Millennium Ecosystem Assessment (2005), "Ecosystems and Human Well-being: Synthesis.", Verenigde Staten, Washington D.C.: *Island Press*.
- 24 USAID (n.d.), "What we do. Conserving biodiversity and forests", online: www.usaid.gov/biodiversity, bekeken in september 2015.
- 25 United States Environmental Protection Agency (n.d.), "How does electricity affect the environment? Coal", online: <http://www.epa.gov/cleanenergy/energy-and-you/affect/coal.html>, bekeken in mei 2014.
- 26 United States Environmental Protection Agency (n.d.), "How does electricity affect the environment? Natural Gas", online: <http://www.epa.gov/cleanenergy/energy-and-you/affect/natural-gas.html>, bekeken in mei 2014.
- 27 Finer, M. and C. N. Jenkins (2012), "Proliferation of Hydroelectric Dams in the Andean Amazon and Implications for Andes-Amazon Connectivity", *PLoS ONE* 7(4), doi:10.1371/journal.pone.0035126, bekeken in mei 2014.
- 28 International Rivers (2013), "Hydropower", online: <http://www.internationalrivers.org/resources/hydropower-7901>, bekeken in mei 2014.
- 29 Auty, R.M. (1993), *Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis*, het Verenigd Koninkrijk, Londen: Routledge.

- 30 Business Ethics (2011), "Business and Human Rights: Interview with John Ruggie", online: <http://business-ethics.com/2011/10/30/8127-un-principles-on-business-and-human-rights-interview-with-john-ruggie/>, bekeken in juni 2015.
- 31 Publish What You Pay Norway (2011), *The Piping Profits Report*, Noorwegen, Oslo: Publish What You Pay Norway.
- 32 Vewin (2013), "EZ-onderzoek schaliegas onvoldoende, risico's gebagatelliseerd", online: http://www.vewin.nl/nieuws/paginas/EZonderzoek_schaliegas_onvoldoende_risicos_gebagatelliseerd_42.aspx, bekeken in september 2015.
- 33 WWF (n/d), "Unsustainable fishing", online: http://wwf.panda.org/about_our_earth/blue_planet/problems/problems_fishing/, bekeken in april 2015.
- 34 FAO (2010), *World review of Fisheries and Aquaculture*, FAO Fisheries Department., bekeken in september 2015.
- 35 Marine Conservation Institute (n/d), "Destructive Fishing", online <https://www.marine-conservation.org/what-we-do/program-areas/how-we-fish/destructive-fishing/>, bekeken in april, 2015;
- FAO (2015), "Destructive fishing practices", online: <http://www.fao.org/fishery/topic/12353/en>, bekeken in april, 2015.
- 36 ICTSD (2012), *Tackling perverse subsidies in agriculture, fisheries and energy*, Switzerland, Genève: ICTSD.
- 37 FAO (2015), "Ghost fishing", online: <http://www.fao.org/fishery/topic/14798/en>, bekeken in april 2015.
- 38 FAO; UNEP (2010), *Report of the FAO/UNEP Expert Meeting on Impacts of Destructive Fishing Practices, Unsustainable Fishing, and Illegal, Unreported and Unregulated (IUU) Fishing on Marine Biodiversity and Habitats*, Italië, Rome: FAO.
- 39 FAO (2014), *FAO Global Aquaculture Production Volume and Value Statistics Database Updated to 2012*, FAO, online: <ftp://ftp.fao.org/FI/STAT/Overviews/AquacultureStatistics2012.pdf>, bekeken in april 2015.
- 40 FAO (2005), *Voluntary Guidelines to support the progressive realization of the right to adequate food in the context of national food security*, Italië, Rome: FAO, p. 5, online: <http://www.fao.org/3/a-y7937e.pdf>, bekeken in september 2015.
- 41 SIPRI (n.d.), "SIPRI Military Expenditure Database", online: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database, bekeken in december 2014.
- 42 International Peace Bureau (2012), *Opportunity Costs: Military Spending and the UN Development Agenda*, Switzerland, Genève: International Peace Bureau, p. 16.
- 43 Feinstein, A., Holden, P. en Pace, B. (2011) "Corruption and arms trade: sins of commission" in SIPRI (eds.), *SIPRI Yearbook 2011*, Verenigd Koninkrijk: Oxford University Press, p. 13-37.
- 44 VOX CEPR's Policy Portal (2012, januari 12). "Bankers' bonuses and the financial crisis", online <http://www.voxeu.org/article/bankers-bonuses-and-financial-crisis>, bekeken in april 2015.
- 45 Achmea (n.d.), "Over ons - Organisatie", online: <https://www.achmea.nl/over-ons/Paginas/default.aspx>, bekeken in april 2015.
- 46 Achmea (n.d.), "Onze merken", online: <https://www.achmea.nl/merken/Paginas/default.aspx>, bekeken in april 2015.
- 47 Achmea (2015, april), *Annual Report 2014*, p. 51.
- 48 Achmea (n.d.), "Over ons – Organisatie – Aandeelhouders", online: <https://www.achmea.nl/over-ons/organisatie/aandeelhouders/Paginas/default.aspx>, bekeken in april 2015.
- 49 Achmea (2015, april), *Annual Report 2014*, p. 42.
- 50 Achmea (2015, april), *Annual Report 2014*, p. 125.
- 51 Lieshout, M. van (augustus 2013), "Beantwoording vragen Eerlijke Verzekeringswijzer", *Achmea*.
- 52 Achmea (2016), *Achmea Jaarverslag 2015*, p. 63.

- 53 Achmea (2016, augustus), "Achmea Engagement Guidelines", online:https://www.achmea.nl/SiteCollectionDocuments/15322-Engagement%20Guidelines_02.pdf, bekeken in september 2016.
- 54 Achmea (2016, januari 5), *Achmea Investment Management betreedt de markt; Achmea versterkt positie in*.
- 55 Aegon (n.d.), "At a Glance", online: <http://www.aegon.com/en/Home/About/At-a-glance>, bekeken in april 2016.
- 56 Aegon (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 26.
- 57 Aegon (n.d.), "At a glance", online: <http://www.aegon.com/en/Home/About/At-a-glance/>, bekeken in april 2016.
- 58 Aegon (n.d.), "Brands & markets", online: <http://www.aegon.com/en/Home/About/Brands-markets/?region=europe>, bekeken in april 2016.
- 59 Aegon (2015, maart), *Annual Report 2015*, p. 116.
- 60 Aegon (2016, april), *An introduction to Aegon*, p. 12, 19, 22; Aegon (2016, april), *About Aegon the Netherlands*, p.1.
- 61 Aegon (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 19.
- 62 Aegon (2015, maart), *Annual Report 2015*, p. 130, 193.
- 63 Aegon Bank (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 20
- 64 Aegon N.V. (2011), *Aegon N.V. Responsible Investment Policy*.
- 65 Aegon N.V. (2016, juli), *Aegon N.V. Responsible Investment Policy Exclusion List*.
- 66 Aegon N.V. (2016, mei 25), *Aegon strikes coal mining off investment list*.
- 67 Allianz Group (n.d.), "At a glance – Who we are", online: https://www.allianz.com/en/about_us/who_we_are/at_a_glance/, bekeken in april 2016; Allianz Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 56.
- 68 Allianz Group (n.d.), "At a glance – Who we are", online: https://www.allianz.com/en/about_us/who_we_are/at_a_glance/, bekeken in april 2016.
- 69 Allianz Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 54.
- 70 Allianz (n.d.), "Organisatie", online: <https://www.allianz.nl/allianz/allianz>, bekeken in mei 2016.
- 71 Allianz Group (n.d.), "Trading Places", online: https://www.allianz.com/en/investor_relations/share/share-information.html/, bekeken in april 2016.
- 72 Allianz Group (2016, februari), *Factsheet 2015*, p. 2.
- 73 Allianz Group (2016, februari), *Factsheet 2015*, p. 3; Allianz Group (n.d.), "At a glance – Who we are", online: https://www.allianz.com/en/about_us/who_we_are/at_a_glance/, bekeken in april 2016.
- 74 Allianz Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p.136; Allianz Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p.185.
- 75 Allianz (2016, juli), *Allianz ESG Integration Framework*, p. 8.
- 76 Allianz (2015, november), *Allianz Statement on Coal-based Investments*.
- 77 APG Groep (n.d.), "Internationaal", online: <https://www.apg.nl/nl/apg-als-pensioenuitvoerder/over-apg/internationaal>, bekeken in april 2016.
- 78 APG Groep (n.d.), "The APG Group's bundled strengths", online: <https://www.apg.nl/en/working-at-apg/about-apg/the-apg-group>, bekeken in mei 2016.
- 79 APG Groep (n.d.), "Services", online: <https://www.apg.nl/en/apg-as-pension-provider/services>, bekeken in mei 2016.
- 80 APG Groep (n.d.), "Deelnemingen APG Groep", online: <https://www.apg.nl/nl/apg-als-pensioenuitvoerder/over-apg/deelnemingen>, bekeken in april 2016.

- 81 APG Groep (n.d.), "International orientation", online: <https://www.apg.nl/en/apg-as-asset-manager/about-apg/international>, bekeken in mei 2016.
- 82 APG Groep (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 6.
- 83 APG Groep (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 35.
- 84 APG Groep (2016, maart), *Annual Report 2015*, p.11.
- 85 Loyalis (2013, 31 juli), "Beantwoording vragen Profundo t.b.v. Eerlijke Verzekeringswijzer", *APG Groep*.
- 86 Loyalis (2014, 31 december), "Holdings Loyalis", online: https://www.loyalis.nl/images/Holdings%20Loyalis%2020141231%20v2_tcm149-176053.pdf, bekeken in oktober 2015.
- 87 ASR Nederland N.V. (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 19.
- 88 ASR Nederland N.V. (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 9.
- 89 ASR Nederland N.V. (n.d.), "Merken", online: <http://asrnederland.nl/>, bekeken in april 2016.
- 90 ASR Nederland N.V. (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 7.
- 91 ASR Nederland N.V. (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 95.
- 92 ASR Nederland N.V. (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 94-95.
- 93 Gijsbers, J. (2013, augustus), "Beantwoording vragen Profundo t.b.v. Eerlijke Verzekeringswijzer", *ASR*.
- 94 Gijsbers, J. (2013, augustus), "Beantwoording vragen Profundo t.b.v. Eerlijke Verzekeringswijzer", *ASR*.
- 95 ASR (2016), *Socially Responsible Investment (SRI) Policy*, p. 4.
- 96 Delta Lloyd (n.d.), "Profiel", online: <https://www.deltalloyd.com/nl/over-delta-lloyd/profiel/>, bekeken in april 2016; Delta Lloyd N.V. (2016, februari), *Annual Report 2015*, p. 2.
- 97 Delta Lloyd (n.d.), "Onze merken", online: <https://www.deltalloyd.com/nl/over-delta-lloyd/onze-merken/>, bekeken in april 2016.
- 98 Delta Lloyd (n.d.), "Aandeel", online: <https://www.deltalloyd.com/nl/investor-relations/aandeel/>, bekeken in april 2016.
- 99 Delta Lloyd (2016, februari), *Annual Report 2015*, p. 2.
- 100 Delta Lloyd (2016, februari), *Annual Report 2015*, p. 68, 118.
- 101 Delta Lloyd (2016, februari), *Annual Report 2015*, p. 68, 118.
- 102 Delta Lloyd (2016, februari), *Annual Report 2015*, p. 10, 67.
- 103 Delta Lloyd Groep (2013, augustus), "Beantwoording vragen Eerlijke Verzekeringswijzer", *Delta Lloyd Groep*.
- 104 Delta Lloyd (n.d.), "Verantwoord beleggen", online: <https://www.deltalloyd.com/nl/over-delta-lloyd/duurzaamheid/verantwoord-beleggen/>, bekeken in oktober 2016.
- 105 Delta Lloyd (2016 september), "Fair Insurance Guide – draft scores policy assessment 2016", *Delta Lloyd*.
- 106 Delta Lloyd (2016, 27 oktober), "Duurzaamheid: integral onderdeel van onze beleggingsfilosofie", online: <http://www.deltalloydassetmanagement.nl/nl-nl/actueel/nieuwsartikelen/2016/10/duurzaamheid-integraal-onderdeel-van-onze-beleggingsfilosofie/>, bekeken in oktober 2016.
- 107 Generali Group (n.d.), "Generali Group", online: <https://www.generali.nl/over-ons/generali-group/>, bekeken in april 2016; Generali Group (n.d.), "Our Business", online: <http://www.generali.com/who-we-are/our-business.html>, bekeken in april 2016.
- 108 Generali Group (n.d.), "Our Business", online: <http://www.generali.com/who-we-are/our-business.html>, bekeken in april 2016.

- 109 Generali Group (n.d.), "Share Information and Analysts", online: <http://www.generali.com/investors/share-information-analysts.html>, bekeken in april 2016.
- 110 Woekerpolis.nl (n.d.), "Alle merknamen op een rij", online: <http://www.woekerpolis.nl/informatie/informatie/woekerpolis/aanbieders-van-woekerpolissen/overzicht-merknamen>, bekeken in april 2016.
- 111 Generali Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 244.
- 112 Generali Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 12, 140.
- 113 Generali Group (2016), *Group Responsible Investment Guideline*, Generali.
- 114 Generali Group (2016), "Incorporating ESG issues into investments", online: <http://www.generali.com/our-responsibilities/ethics-in-our-investments/incorporating-esg-issues-into-investments.html>, bekeken in september 2016.
- 115 Legal and General Group (n.d.), "Corporate Profile 2016", online: <http://www.legalandgeneralgroup.com/files.shareholder.com/downloads/LGEN/corp-profile-2016.pdf>, bekeken in april 2016.
- 116 Legal and General Group (2016, maart), "Investing for the Long Term", online: http://www.legalandgeneralgroup.com/assets/portal/files/pdf_211.pdf, bekeken in april 2016.
- 117 Legal and General Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 105.
- 118 Legal and General Group (n.d.), "Corporate Profile 2016", online: <http://www.legalandgeneralgroup.com/files.shareholder.com/downloads/LGEN/corp-profile-2016.pdf>, bekeken in april 2016.
- 119 Legal and General Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 190.
- 120 Legal and General Nederland (2015, maart), *Annual Report 2014*, p. 3.
- 121 Legal and General Nederland (n.d.), "Bedrijf in Cijfers", online: <https://www.landg.nl/over+legal+%26+general/jaarverslag.html>, bekeken in april 2016.
- 122 Legal and General Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 98.
- 123 Legal and General Group (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 99.
- 124 Legal & General (n.d.), "Corporate governance and responsible investment", online: <http://www.lgim.com/uk/en/capabilities/corporate-governance/>, bekeken in september 2016.
- 125 LGIM (2016), *LGIM Climate Change Policy*, LGIM.
- 126 NN Group N.V. (n.d.), "Who we are", online: <https://www.nn-group.com/Who-we-are.htm>, bekeken in april 2016.
- 127 NN Group N.V. (n.d.), "Who we are", online: <https://www.nn-group.com/Who-we-are/Who-we-are.htm>, bekeken in april 2016.
- 128 ING Group (n.d.), "About Us - Our progress on restructuring", online: <http://www.ing.com/About-us/Profile-Fast-facts/Our-progress-on-restructuring.htm>, bekeken in mei 2015; NN Group (2015, 26 mei), *ING reduces stake in NN Group to 42.4%*, <https://www.nn-group.com/Media/Article/ING-reduces-stake-in-NN-Group-to-42.4.htm>
- 129 NN Group (2016, april 14), "ING completes divestment NN Group", online: <https://www.nn-group.com/Media/Article/ING-completes-divestment-of-NN-Group.htm>, bekeken in mei 2016.
- 130 NN Group N.V. (2016, april), *Factsheet About NN Group*, p. 1; NN Group N.V. (n.d.), "Products and Services", online: <https://www.nn-group.com/nn-group/What-we-do.htm#productsandservices>, bekeken in april 2016.
- 131 NN Bank (2016, april), *2015 Annual Report*, p. 6.
- 132 NN Group N.V. (2016, april), *Factsheet About NN Group*, p. 1.

- 133 NN Group N.V. (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 92.
- 134 NN Group N.V. (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 4-5, 39.
- 135 NN Group N.V. (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 4-5, 39.
- 136 NN Group N.V. (2016, maart), *Annual Report 2015*, p. 33, 77.
- 137 NN Group (2014, november), "Responsible Investment Policy Framework", online: <https://www.nn-group.com/nn-group/file?uuid=47cc1467-8fa3-44d6-8591-4e932dbb3e3b&owner=c5df72fd-8a65-4f75-956d-5e37307aa50c&contentid=512>, bekeken in oktober 2015.
- 138 NN Group (n.d.), "Our responsible investment policy framework", online: <https://www.nn-group.com/In-society/Responsible-investment/Responsible-investment-policy-framework.htm>, bekeken in oktober 2016.
- 139 NN Group (n.d.), "Our responsible investment policy framework", online: <https://www.nn-group.com/In-society/Responsible-investment/Responsible-investment-policy-framework.htm>, bekeken in oktober 2016.
- 140 NN Group (2015), *Defense Policy*.
- 141 Vivat Verzekeringen (n.d.), "Our brands", online: <http://www.vivatverzekeringen.nl/en/>, bekeken in april 2016.
- 142 Vivat Verzekeringen (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 90.
- 143 Vivat Verzekeringen (n.d.), "Organisation", online: <http://www.vivatverzekeringen.nl/en/organisatie>, bekeken in april 2016; Vivat Verzekeringen (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 4.
- 144 Vivat Verzekeringen (n.d.), "Our brands", online: <http://www.vivatverzekeringen.nl/en/>, bekeken in april 2016.
- 145 Vivat Verzekeringen (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 36.
- 146 Vivat Verzekeringen (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 150.
- 147 Vivat Verzekeringen (2016, april), *Annual Report 2015*, p. 162.
- 148 Actiam (2016), *Fundamental Investment Principles: Companies*.
Actiam (2016), *Fundamental Investment Principles: Sovereigns*.
- 149 Actiam (2016), *Strategie focusthema Klimaat*.
Actiam (2016), *Strategie focusthema Water*.
- 150 Actiam (2016), *Verantwoord beleggen in de energietransitie*.

